

Numeroase alte exemple, v. la A. Philippide (*O rămășiță din timpuri străvechi*, în „Arhiva“ din Iași XXV, p. 145 sqq.), care respinge însă etimologia cea mai firească: din *vie* (*apă*).

Dovadă că avem a face cu o remaniere ulterioară e însăși rima (asonanța).

O etimologie populară a aceluiași cuvânt cu *vioară*, „scripcă“, face I. Boteni, când scrie, că „apa ca vioara îți cântă“ (*Drumuri*, p. 76).

VI. — Anexă istorică.

O satiră grecească de la începutul secolului al XV-lea, „Călătoria lui Mazaris la Iad“ (*Ἐπιδημία Μάζαρι ἐν Αἴδου*), publicată de Ellissen în *Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur*, IV, vorbește de unul „numit Dra. u și supranumit Physignatos“, care, „văzând pe cântărețul Polos întors din Valahia cu o considerabilă sumă de bani, porni și el într'acolo, doar s' o procopsi, dar, la plecarea-i din patrie, naufragiă și, acum petrece, flămând, la Curtea regelui“: *ὁ Δρακοντώνυμος, ὁ παρωνύμως Φυσίγναθος κεκλημένος, τὸν αἰοῦν Πῶλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας ἐπανήκοντα μετ' ἱκανοῦ ἀργυρίου πρὸς τὴν ἐνεργαμένην, ὤρμησε καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ὥστε πλουτῆσαι, ἐξ. (p. 223).*

Pasagiul e interesant, nu numai pentru vechimea reputației de Eldorado al aventurierilor ce aveau Principatele dunărene, — cum observă Ellissen, p. 344, — ci și pentru amănuntul, instructiv, că norocosul îmbogățit eră un cântăreț.

V. Bogrea.

Raporturile albano-române.

Studiul de față are ca obiect principal tratarea raporturilor dintre limba albaneză și dialectul aromân. Urmărirea acestor raporturi prin mijlocirea dialectului aromân mi s'a părut că este singura care ne mai poate fi de un folos pentru luarea în cercetare a întregii probleme lingvistice ce există între limba albaneză și limba română, din următoarele două considerațiuni: dialectul aromân, în măsura în care îl cunoaștem astăzi din textele publicate și din puținele studii făcute asupra lui, se arată, în tratarea elementului constitutiv al limbei române, ceva mai păstrător decât celelalte dialecte și, în special, decât dialectul daco-

român, în particularitățile mai vechi de dezvoltare ale limbei române, supt orice raport gramatical. În afară de aceasta, dialectul aromân, de la despărțirea lui de străromâna, a fost singurul dintre dialectele române care și-a continuat existența în apropierea limbei albaneze, iar Aromânii, pe care istoria îi întâlnește în Peninsula Balcanică abia pe la sfârșitul secolului al X-lea, de la această dată nu numai că trăesc laolaltă cu Albanezii, dar chiar după aceasta, în tot timpul încercării de restaurare a despotatului din Epir, imediat după căderea Constantinopolului supt cruciați, și chiar mai târziu, în vremurile grele de invazie turcească în sudul Peninsulei Balcanice, ei singuri împreună cu Albanezii au dus luptele cele mai înverșunate pentru păstrarea neatărnării lor, încercând să se opună cu armele în contra noilor cotropitori. Prin urmare, în intervalul acesta, dacă nu chiar înainte de aceasta, Aromânii au fost singurii dintre Români transdanubieni care au păstrat mai îndelungat contactul cu Albanezii, și prin aceasta, desigur, și urmele unor influențe reciproce. Aceste influențe n'au fost studiate până acum. Tot ce s'a spus în această privință, s'a referit numai la perioada veche romană și străromână. Dar și aci s'a studiat aproape exclusiv numai influența limbei albaneze asupra limbei române, nu și invers. Noi vom încerca să schițăm și influența limbei române asupra limbei albaneze. Pentru acest scop și pentru o mai bună orientare în tratarea materialului, întreaga lucrare va constă din două părți bine distincte: prima parte se va ocupa cu raporturile albano-aromâne din perioada veche, cu specială privire și asupra celorlalte dialecte din limba română; partea a doua se va ocupa cu raporturile albano-aromâne din perioada nouă, care începe de la coborârea Aromânilor în sudul Peninsulei Balcanice.

I.

1. Raporturile albano-române în perioada veche.

Cu raporturile dintre limba română și limba albaneză, care datează din perioada veche, s'au ocupat mai de mult învățații streini și români. Cel dintâiu care s'a referit numai în treacăt la aceste raporturi, fără a insista mai de aproape asupra lor, a fost Iohann Thunmann în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*. I Leipzig (1774), cu prilejul publicării vocabularului lui Theodor Cavallioti. După el

B. Kopitar (Wiener Jahrb. XLVI (1829) p. 95) fiind izbit de asemănarea prea mare ce există între limbile română, albaneză și bulgară, a accentuat și mai mult asupra raporturilor strânse de înrudire „der drei lexicalisch verschiedenen aber grammatisch identischen Sprachen (nämlich der albanesischen, der bulgarischen der walachischen) die vom untersten Donauthal an längs des ganzen Hämusgebirges von Meer zu Meer zwischen den Griechen und Slaven die Grenzscheide bilden“. Acela însă care s'a ocupat cu aceste raporturi, relevând pentru întâia oară, punct cu punct, aproape toate asemănările dintre limba română și limba albaneză, în legătură și cu celelalte limbi balcanice: greaca, bulgara și sârba, este Fr. Miklosich în *Die slavischen Elemente im Rumunischen*. Vom însemna pe scurt aceste asemănări, spre a se vedea, că ceea ce s'a spus mai târziu nu se deosibește prea mult de cele relevate de marele slavist. Miklosich a arătat: I. Asemănarea în formarea viitorului la Albanezi: în dialectul tosc cu *do* „voiu“, ca la Români, Greci, Bulgari și Sârbi, — în dialectul gheg cu *kam* „am“, ca la celelalte popoare romanice. II. Lipsa infinitivului în albaneza, româna, bulgara și greaca. III. Redarea genetivului și dativului prin aceeași formă în albaneza, româna, bulgara și greaca. IV. Poziția articolului neromanică în româna, albaneza și bulgara. V. Slăbirea sunetului *a* în *ă* în albaneza româna și bulgara. VI. Particularitatea nazalelor inițiale în albaneza și româna (împărat: *mbret*, lat. *imperator*). VII. Căderea lui *l* urmat de *i* în albaneza și româna. VIII. Rotacizarea lui *n* între două vocale în româna și albaneza. IX. Unirea pronumelui enclitic cu formele corespunzătoare absolute de la dativ și acuzativ în albaneza, româna, bulgara și greaca. X. Formarea numeralului cardinal de la 11-19 cu prepos. „spre“ în albaneza româna și bulgara ca în limbile slavice, pe care autorul o consideră de origine albaneză. În afară de aceste particularități din domeniul fonologiei, morfologiei și sintaxei, Miklosich mai dă și un număr de cuvinte care sau se regăsesc numai la Albanezi și Români, sau arată o însemnare particulară numai în aceste două limbi sau, în fine, arată aceleași particularități formale. Dintre acestea avem: *abore* (alb. *avu1*); *acum* (alb. *akoma*); *ariciu* (alb. *irik'*); *afund* (alb. *funt*); *așchie* (alb. *aške*); *bag* (alb. *baig* „fero“);

¹ Din lipsă de caractere vom însemna pe *l* velar din limba albaneză prin *1*.

brad (alb. breð); *broască* (alb. breške); *brumă* (alb. brum, brüme); *brânci* (alb. bruc „palii genus“); *brâu* (alb. brez); *buză* (alb. buze); *bucată* (alb. buke); *bucur* (alb. bukurë); *vară* (alb. verë); *vatră* (alb. vatre); *venin* (alb. verer, vener); *vergură* (alb. verg'eri „virginitas“); *vărcă* „sulcus“ (alb. veri „Furche in der Hand“); *vărs* (alb. veršoig); *vărtos* (alb. vertüt „robur“); *veaşted* (alb. vešk) *galbin* (alb. g'elbere „flavus“); *gata* (alb. gati); *grec* (alb. grek); *groapă* (alb. grope); *grumaz* (alb. grumaz, gurmaz); *grâu* (alb. grun, grur); *guşă* (alb. guşe); *dobă* (alb. def); *drac* (alb. dreik'); *cal* (alb. kal'); *covată* (alb. kove); *codru* (alb. kodre); *colea, colò* (alb. akole); *copaciu* (alb. kopač); *copil* (alb. kopil'); *cruţ* (alb. kurceig); *cuvânt* (alb. kuvend); *cătun* (alb. katunt); *leş* (alb. leş); *luntre* (alb. l'undre); *luptă* (alb. l'upte); *mal* (alb. mal'); *moş* (alb. moşatar „aequalis“); *muşchi* (alb. muschenii hepar); *nană* (alb. nene, nane „mater“); *orb* (alb. verp); *plop* (alb. pl'ep); *preot* (alb. prift); *părâu* (alb. perrua); *sosesc* (alb. sos); *stăpân* (alb. stopan, „primus inter pastores“). Cu acestea Miklosich conchide: „da wir nun glauben, annehmen zu können, dass zur Bildung der rumunischen Nationalität und Sprache zunächst zwei Elemente zusammengewirkt haben, nämlich das römische und das autochtone, so sind wir geneigt, die hier besprochenen Erscheinungen, wenn nicht alle, so doch die meisten dem alteinheimischen Elemente zuzuschreiben, und glauben dieses Element sei ein dem heutigen albanesischen stammverwandtes gewesen, welches wir als Fortsetzung des Illyrischen ansehen“.

Într'un alt studiu (Albanesische Forschungen II, 78) Miklosich se exprimă mai precis asupra aceluiaşi substrat la Români şi Albanezi care a dat naştere la asemănările de mai sus. După dânsul, Hugo Schuchardt în *Der Volkalismus des Vulgärlateins* Vol. III (1868) p. 45-57, ocupându-se cu limba latină vulgară din Peninsula Balcanică, care cu timpul se desvoltase într'un dialect aparte, arată schimbările ce a suferit supt influenţa elementului autohton pe care autorul, numai ca prescurtare, îl numeşte „dacic“. Aceste schimbări sânt aproape aceleaşi relevate de Miklosich. Noi aci vom însemna numai pe acelea care au fost observate pentru întâia oară de Schuchardt: I. Trecerea lui *s* în *ş* înainte de vocale şi consoanante. II. Grupele de consoane *pt ft=ct*, ca alb. *ft*. III. Căderea lui *ă* final dinaintea articolului feminin *a*: *mumă*: *muma*, alb.

meme: mema. IV. Pluralul în *-uri*: timp: timpuri, alb. korp: korberë. V. Persoana întâi de la verbul auxiliar „a avea“ *am* după alb. *kam*. Dintre cuvintele cu aceeași dezvoltare de sens, însemnăm numai următoarele: *bărbat* Mann (alb. *varvat*-i unverschnittenes männliches Tier) < lat. *barbatus* „bärtig“; *gură* Mund (alb. *gojë*, *gol'ë* id.) < lat. *gula* «Kehle». Aceleași schimbări de sunete le avem în: *vișel* 'alb. *viš-i*) = vitellus; *este* (alb. *është*, *ištë*) = est); *cumpănă* Wage Schwängel (alb. *kumbone* Glocke) = campana; *cumătru* (alb. *kumpter-i*) = compater; *cuscru* (alb. *krušk-u*) = consocer; *unchiu* (alb. *unk'-i*) = avunculus; *porumb* alb. *gheg* pulumë-i) = palumbes. Tot Schuchardt relevă că alb. *nalt* este același cu *nalt*, *înalt* și înrudirea între alb. *vešk* „ich welke“ și *vešted* „welk“, cu observațiunea că acestea din urmă nu pot deriva din *viscidus* „klebrig“ din cauza sensului, ci mai degrabă dintr'un derivat din *vescus* (**vesc-idus*?) „ausgezehrt, mager“, părere admisă de G. Meyer (EWA. 468), I.-A. Candrea-Hecht (Les élém. lat. 13) și Densusianu (H. I. r. I 39).

După aceste două studii care au rămas încă până astăzi fundamentale pentru studiul raporturilor albano-române, vine studiul lui M. Gaster *Stratificarea elementului latin în limba română*, publicat în Revista pentru Istorie Arheol. și Filol. (1883) I pp. 7-32 și 345-356 în care autorul vrea să arate „că peste elementul vechiu latin s'a suprapus un *element albano-latin*, și că deci elementul albanez precum și tot ce a ajuns la Români de la Albanezi, după cât se poate constată până azi, este relativ mult mai modern de cât primul element latin, și că limba albaneză a avut o înrăurire asupra limbei române în întregul ei abia pe atunci, când deja aceasta avea mai toate legile fonetice fixate“. Gaster se servește de același material împreună din scrierile lui Miklosich și Schuchardt, adaogând la identitatea schimbărilor semasiologice câteva forme nouă. Înainte de Gaster, atinsese, în treacăt, unele puncte de asemănare dintre limba română și limba albaneză Ascoli în *Studij critici* II (1877) p. 67, cerând, cu acest prilej, lui B. P. Hasdeu părerea sa asupra construcției: *omul cel bun*: homo-ille ille-bonus, identică cu construcția albaneză *njeri-u i mire*: homo-ille ille-bonus, la care Hasdeu îi răspunse printr'un studiu *Le type syntactique homo-ille ille-bonus et sa parentèle*, publicat în Archivio Gl. Ital. III p. 420-421 și reprodus mai târziu cu multe amplificări și adaosuri sunt titlul

O pagină din sintaxa romano-albanesă în Cuvinte din Bătrâni II p. 611-678. În acest studiu, Hasdeu se depărtează prea mult de subiect, nemulțumindu-se numai cu cercetarea cazurilor similare din restul limbilor balcanice (bulgara și greaca), dar trecând și mai departe, la limbile țigăne, scandinave, eranice etc. Nici în studiul mai nou *Strat și substrat* publicat în *Etym. Magn. Rom.* III p. III-XXXVII Hasdeu nu spune aproape nimic în această privință. Acela însă care prin vastitatea cunoștințelor sale bazate pe un material bogat strâns din domeniul limbei albaneze a îmbogățit și mai mult cunoștințele noastre asupra raporturilor lexicale dintre cele două limbi, relevând pentru întâia dată și partea cuvenită limbei române în aceste raporturi, este G. Meyer, în dicționarul său (EWA), în *Essays und Studien zur Sprachg. u. Volksk.*, capitolul *Ueber Sprache u. Literatur der Albanesen* p. 49-96 și în *Albanesische Studien*. Dintre cercetătorii mai noi acela care s'a ocupat cu o competență reunoscută în domeniul limbilor balcanice cu raporturile albano-române este Sandfeld-Jensen în studiul *Rumänsk ok albanesisk* și în *Die nicht lateinischen Elemente im Rumänischen*, publicat în *Gröbers Grundriss* I ed. 2, p. 527. Nouă ne este cunoscută numai lucrarea din urmă. În acest studiu autorul atinge toate cazurile de dezvoltare paralelă din domeniul gramaticii albano-române, încheind că în nici un caz nu trebuie să admitem că în toate aceste asemănări trebuie să vedem vechi particularități albaneze sau ilirice, ci cel mult dovezi despre o dezvoltare comună și sincronică a celor două limbi. Constatări prețioase privitoare la raporturile albano-române, cu o seamă de expresiuni și construcțiuni sintactice paralele în limba română și albaneză, a dat Sextil Pușcariu, mai întâi în revista *Convorbiri Literare* XXXVIII p. 461 și XXXIX p. 56, 308, după aceea în lucrarea sa fundamentală *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, apărută în *Beihefte zur Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVI, 15 (1910), în care constată lipsa, în dialectul aromân, a mai multor elemente albaneze vechi, care se găsesc în dialectul dacoromân. — Cu coincidențele albano-române S. Pușcariu s'a ocupat și în ultima sa lucrare cu caracter general *Locul limbei române între limbile romanice* (1920) p. 16, 17, 26 și mai ales 32, 33. O. Densusianu, în lucrarea sa „Histoire de la langue roumaine“ T. I., a publicat un capitol sumar cu un material bogat extras din lucrările predecesorilor săi și mai

ales din dicționarul albanez de G. Meyer, privitor la influența albaneză asupra limbei române (p. 349—357). În trecut s'a mai ocupat cu această problemă și Pușchilă în studiul său „Furca de tors“, publicat în *Conv. Lit.* XLVIII (1914) p. 660, relevând printre altele și funcțiunea locală a suf. *-ar* (Poenari) identică cu aceea a suf. alb. *-ar*. De asemenea L. Spitzer în articolul *Zu den linguistischen Beziehungen der Albanesen und Rumänen*, publicat în *Mitteilungen des Rum. Inst. an der Univers. Wien* discută unele particularități albano-române, susținând printre altele că dacă împrumuturile albaneze din dialectul dacor. arată o formă mai veche decât în dialectul aromân (*zară*: *ðalǎ*), aceasta se datorește contactului dintre Aromâni și Albanezi, din care au urmat unele înlocuiri de forme vechi prin altele mai nouă, o părere care, întru cât se sprijine pe unul sau două cazuri, care nici ele nu sânt sigure, nu pare destul de întemeiată. În timpul din urma K. Treimer a publicat un studiu de sinteză *Albanisch und Rumänisch* în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVIII (1914) p. 385—414, în care autorul îmbrățișează întreaga problemă, însă, în ce privește limba română, numai din punctul de vedere daco-român și bazat pe elementele cunoscute până acuma ca fiind de origine albaneză. Lucrarea lui Treimer se prezintă ca tot ce avem mai complet până acuma în această privință. Cu toate acestea, și Treimer nu numai că nu face deosebire între formele albano-române, care, cel mult s'ar putea reduce la un tip comun și între acelea care derivă direct din limba albaneză, dar mărește numărul acestor din urmă cu cuvinte ca *abur*, *fară*, *fșat*, *mire*, *strungă*, *urdă* etc., care arată o apropiere formală cu cuvintele albanzești, dar nu-i încă cu nimic dovedit că sânt de origine albaneză. În fine, ultima lucrare în această privință, bazată numai pe sunete, se datorește lui W. Meyer-Lübke, *Rumänisch Romanisch Albanesisch*, publicată în *Mitteil. d. rum. Inst.* (p. 1-43). În această lucrare autorul privește chestiunea dintr'un punct de vedere cu totul nou, ocupându-se nu numai cu particularitățile care unesc cele două limbi, dari și cu acelea cari le despart, căutând să pătrundă în tendințele de dezvoltare a fiecărei limbi aparte.

2. Asemănări gramaticale.

Ca asemănări gramaticale dintre limba alb. și dialectul arom. observăm că, cu mici excepții, avem aproape aceleași care

se găesc și în dialectul dacoromân: În vocalism: 1 slăbirea lui *a* în *ε* în poziție neaccentuată; 2 *a+n*, *a+m* > *εn*, *εm* cu o mult mai mare extensiune decât în limba română, în care *an+n*, *am+voc*, sau *am+m* rămân neschimbate; 3. *ε* accentuat, urmat în silaba următoare de *ε*, arată tendință spre *ia*, *a* și se apropie de metafonia lui *e* din limba română în aceeași poziție și aceleași condițiuni: *șare* < lat. *șerra* > arom, *șară*; *șale* < lat. *sella* > arom. *șao* pl. *șale*; *fiale* < lat. *fabella* etc; 4 *ε* > *ie* în toate pozițiunile și necondiționat de vocala sau consonanta următoare; 5. *en* urmat de o dentală trece în *in*: *g'int* < *gente*; *k'int* < *centum*, *print* < *parente*; 6. *o* accentuat deși de regulă dă în alb. *o*, cu toate acestea, acolo unde în română avem *u*, tot *u* avem și în alb.: *kurt* < *côrte*, *urđer* < *ordine* (megl. *urđin*) etc.; 7. *o* > *u* în poziție neaccentuată ca în româna și, în special, în arom. și megl.; 8. *ũ* > *u*; 9. aceeași tratare a vocalelor finale și a cuvintelor cu trei silabe având accentul pe prima silabă, despre care vezi mai pe larg Meyer-Lübke în *Mittel*. p. 3. — În consonantism: 1. există două feluri de *r* (*r* și *ṛ*) ca în aromâna, despre care vezi mai pe larg în partea a doua a acestei lucrări, și în dacor. în special, în Țara Oașului, despre care vezi S. Pușcariu în *Conv. Lit.* XXXIX p. 315-321 și *Zur Rekonstruktion* p. 32, nota.; 2. *l'* în cele mai multe dialecte cade, ca în dialectul dacor. rămânând în locul lui un *j*: *ije* < lat. *itia*; *mije* < lat. *millia*; 3. tot așa *n* > *j*: *venio* > *vin* > *vij*; 4. *rv*, *lv* între vocale trec în *rb*, *lb*: *șerboj* < *servire*; *šelboj* < *salvare*; 6. *f* > *θ*: *fēstus*, *-um* > *θješte*¹, *filiaster* > *θještre*, *femur* > *θembre*, ca în arom. *feminus-a* > *θeamin*, *ă* și (rar) *h'amin*; (la Arom. din Olimp), *θcat* < *ficatum* pe lângă forma obicinuită *h'icat* și (la Arom. din nord) *năθeamă* pe lângă forma obicinuită *năh'amă*, *nihamă* care ar presupune o formă cu *f* inițial (poate dintr'un *infīma* > *nθeamă* — *năθeamă* și, prin anal. cu formele de mai sus, *năh'amă*?); 7. *nt* > *nd* ca în arom., în greaca și în ital. dialectal (cf. *Grundriss* p. 448, § 18). Pentru aromâna, această particularitate se poate atribui limbei grecești, întru cât ea este răspândită mai mult la sud; 8. *ct* > *ht* > *ft* și *cs* > *fs* ca în rom. și în special în arom. *ct* > *ht* > *ft* > *pt* și *cs* > *ps*; 9. dezvoltarea unui *n* înaintea unui sunet gutural: *l'angua* „Windhund“ din ngr. *λαγων-κόν* id., iar acesta din *λαγωνικός* (κύων) + *λακωνικός* (arom. *leangă* despre care vezi mai jos), *drangua* < ital. *dragone*, ca în dacor.

¹ Același cuvânt cu dacor. *hīestru* care, după cum a arătat G. Giuglea (Cercetări Lexicografice p. 8), vine tot din *fēstus*, *-um*, etimologie primitivă și de Meyer-Lübke (op. cit. p. 32).

(*genunchiu*, *pângări* arom. *pângăn*) și mai ales în aromâna: (*a*)*frangă* < lat. *fraga* cu pl. mai des întrebuințat (*a*)*frandză*; *urincl'at* adj. (singura formă întrebuințată la Aromânii din nord) pentru *uricl'at* „urechiat” cu înțelesul de „păcătos, măgar, dobitoc”. Alături însă avem și *asândză* din *astândză* (numai la Aromânii din sud) pentru *astădz*. — În s i n t a x ă: 1. punerea articolului definit la sfârșitul cuvântului; 2. contopirea cazurilor gen.-dat. supt o singură formă; 3. unirea formelor conjuncte cu cele absolute ale pron. pers. la dativ și acusativ; 4. formarea viitorului cu pers. 3 sing. de la verbul „a voi”; 5. înlocuirea infinitivului prin conjunctiv; 6. construcția prepozițiilor fără caz; 7. pierderea cu desăvârșire a infinitivului în aromâna și în dialectul tosc și păstrarea lui în dacoromâna și în dialectul gheg. — La formarea cuvintelor avem următoarele coincidențe; verbul „*legă*” servește la alcătuirea unui cuvânt cu același înțeles: ar. *cășleagă-cășledzi*, dr. *cășlegi* și *cărlegi*, alb. liđune-liđure „Fastnacht” de la liθ „a lega”; ar. *totuna* „mereu” mai vechiu *tută-ună* (*Va si șadă tută-ună tu flori dișcl'ise*. Cod. Dim. ⁶⁴/₁), dr. *totdeauna* alb. g'ioēnē (din g'ioē „tot” și nī „una”); *alătura*, dr. *alătura* alb. *mbanē* s. *manē* (din *mbe* și *anē* „parte”); schimbarea înțelesului adv. *unde* în unire cu *va*: *iuva* „undeva” și (cu negațiune) „nicăeri” dr. *undeva* alb. *kudo* (din *ku* „unde” și *do* „va”); transformarea pronumelui relativ în nehotărît prin adaosul aceleiași forme: *cariva*, *șiniva*, (astăzi nu mai există; se mai păstrează în Cod. Dim. ⁸²/₃), *șiva* dr. *cineva*, *ceva* alb. *kușdo*, *tșdo*. Alături de acestea, în arom. mai avem o altă serie (carețido, carek'ișdo, iuțido, iuk'ișdo, cànțido, cank'ișdo) de proveniență mai nouă, despre care se va vorbi în partea a doua. — În frazeologie asemănările din această epocă aproape nu există. Dacă cu toate acestea întâlnim fraze ca: [mutreaște] *cu coada di ocl'u*, dr. [se uită] *cu coada ochiului*, alb. mē. bišt te sūnit; sau *lo. are ocl'ul tră fugă*, dr. ii este ochiul la plecare; alb. e ka sūne per te ikure (Jahresh. XIV, 154, 122) care nu se aud în celelalte limbi balcanice, ele pot fi considerate și ca formațiuni izolate. În schimb, avem modificări de înțeles la cuvintele de origine latină aceleași pentru ar. dr. și alb. *alagă* dr. *alerg'* alb. *largoń* „mă îndepărtez” din *largu* < *largus*, -a, -um, alb. l'ark, care au și înțelesul de „departe”. Acest înțeles l-a avut odată și forma dr. *larg*. Nu se știe dacă alb. *l'agoj* (fără r), care există pe lângă *l'argoj* (lokl, Stud. zur alb. Etym. 57),

nu s'a dezvoltat supt influența formelor duble române: alag-alerg sau invers; *așternu* dr. *aștern* alb. *štriñ* cu același înțeles secundar „fac patul”; ar. dr. *falcă*, alb. *felk'iñe* din lat. *falx* „Sichel” au căpătat, după cum a arătat G. Meyer (EWA 102) înțelesul de „Kinnlade, Wange”; *nergu* dr. *merg*, alb. *mergoñ* din lat. *mergo*.-*ere*, cu aceeași schimbare de înțeles „tauche unter — verschwinde — entferne mich” (S. Pușcariu EW. 1058); ar. dr. *pulpă* alb. *pulpe* cu același înțeles de „Wade” din lat. *pulpa* „Dickfleisch” (G. Meyer, EWA. 356); *turbu* dr. *turb*, alb. *terboñ*, cu înțelesul „mache wütend” (ib. 429); ar. dr. *pădure*, alb. *pül* < lat. *padulem* pentru *paludem* (Gaster, Stratif. p. 355).

Dacă cercetăm acum ca să vedem întru cât dialectul aromân arată același paralelism cu dialectul dacoromân în coincidențele cu limba albaneză, vom vedea că unele dintr'însele lipsesc. Astfel, urmărind această lipsă în ordinea de mai sus, în fonologie, observăm că trecerea lui *-n-* în *r* (rotacismul) lipsește; tot așa și sunetul nazal al vocalei dinaintea lui *n*. În sintaxă: Întrebuințarea prepozițiunii *a* + infinitiv, ca în dialectul gheg *me* + infinitiv, lipsește; pentru conjuncția *ca și câ nd* (alb. *sikur*) avem în arom. *ca și cum*; *toată casa* (alb. *g'iõe ștepia*), arom. *caõe casă*, *iți casă*; *un frate al mieu* (alb. *ñe velane t-im*) arom. *un frate de anei*; *ai palatului* (alb. *te polatit*) arom. *oamini'i dit pälate* (cf. S. Pușcariu, *Zur Rekonstr. des Urrum.* p. 60.) Supinul din dialectul dacor. a cărui întrebuințare se identifică cu aceea a part. trecut substantivat din limba alb. lipsește în aromână. Aci avem infinitiv: *de îmbrăcat* (alb. *per te veșure*) arom. *ti sau tră 'nveăștire*. La formarea cuvintelor lipsește: *cândva* (alb. *kudo*) arom. *vărnăoară* s. *văroară*; *niciodată* (alb. *as ni hër*) arom. *vărnăoară*; *împrejur, prejur* (alb. *perk'ark*) arom. *anvărliiga* s. *anvărliğa*. În frazeologie: *iau peste picior* alb. *mañ ndeper kembe* (lahresb. XIV 130); *gură-rea* (alb. *goj-kek'*) „Verleumder”; *măru-roș* în expresia: *pân la măru roșu* „foarte departe, la marginea lumii”: *du-te pân la măru roș*, adecă departe. (Pamfile, *Jocuri II*) corespunde alban. *mola kuk'e* (mărul roșu) răspândit în literatura populară albaneză:

- More djem, more buz bu(r)buk'e
 Do-t-ju tšon ke *mola kuk'e*,
 Do t-ju tšon ke *mola kuk'e*,
 • Do t-ju presin *dü pal'dzulufe*.

Măi băieți, măi buză de boboc
 vă vor trimete la *măru-roșu*,

Vă vor trimete la *măru-roșu*,
Vă vor tăia zulufii.

În aceste versuri înțelesul expresiunii alb. *mola kuk'e* este «moartea». Aceasta reiese și din ultimul vers: *do ʔ-ju presin dū pal' dzulufe*, după obiceiul pe care îl au și astăzi Albanezii, la înmormântare, de a tăia mortului zulufii de pe creștetul capului, înainte de a fi pus în mormânt. De altfel, în limba albaneză avem și *molakuc* cu înțelesul de „Totengräber-Käfer“ (Weigand, Alb. Wb. 57 și Alban. Gramm. 154). Ținând seamă de înțelesul expresiunii albaneze, s'ar părea că și în românește sensul fundamental să fie „moartea“. Cu toate acestea, din faptul că și în grecește prin *κόκκινη Μηλιά* se înțelege și «limita extremă până la care, când va reveni, va întinde Alexandru, după tradiția populară, marginile împărăției sale», s'ar putea ca și în românește primul înțeles să fie o „depărtare extremă.“¹⁾ Nu se știe dacă expresia albaneză este împrumutată din limba greacă. Din prezența numelui de gândac *molakuc* s'ar părea că în albaneză ea ar fi veche și că legătura ei cu aceea a lui *măru-roș* din limba română ar putea deriva de la o tradiție veche a substratului autohton. Se înțelege că în privința aceasta nu se poate spune nimic, deocamdată, cu certitudine. Această expresie la Aromâni nu există. Iar dacă cu toate acestea întâlnim versuri ca:

Ń-am un džone ti-nsurare
Ńu-l nsurai Ńu-l luai
Moi, mula kuk'ă¹⁾

aci „Moi, mula kuk'ă“ reprezintă un albanezism, care a pătruns mai ales la Aromânii din Albania cunoscuți supt numele de *Fârșerofi*. *Sânt luat de rău* alb. merrem per te kek'; *Iau câmpii* alb. maṛ mal'e (S, Pușcariu Wb. 361) În proverbe: *Ziua bună se vede de dimineață* alb. dit e mire dukete nde menjes (Hahn, Alb. St. 151). *Cine sapă groapa altuia, cade singur într'însa* alb. kuš ben vaṛe tјaterit [șume here = de multe ori] rin vetē (ib. 152). *Ce naște din pisică tot șoareci* alb. tš piel maṛše mi guane (= ce naște pisica, tot șoareci vânează, ib. 136.) *Copilului până nu plânge, mama nu-i dă țăță* alb. dial' pa k'are mama s'iep sise (ib. 157). În schimbarea în-

¹⁾ Despre *Măru-roș* vezi mai pe larg recenzia d-lui V. Bogrea asupra Alexandriei lui N. Cartoian (Dacoromania I 455) și în urmă de tot *In jurul „Alexandriei“*, extras din *Analele Dobrogei*, III No. 3 p. 7.

țelesului la unele cuvinte de origine latină: *cert* alb. kerton cu același înțeles ca în limba română; *cuvânt* și *cuvânte* alb. kuvent kuvendon (în arom. *cuvendă* este de origine streină); *ie* alb. l'iri; *încercuesc* alb. k'arkon de la k'ark < cercus > cerc; *măresc* „glorific” alb. *maðon* de la mað „mare”; *șale* alb. šal'e (< sella) care, pe lângă „Sattel”, mai însemnează și „Schenkel”; *șes* alb. šeš cu aceeași însemnare; *untură* alb. *undure* id.; *venin* alb. venér (< venenum) cu înțelesul de „fiere”; *urâsc* alb. uře n (< horrere) „ich hasse”.

Numai *femil'e* (femijs) f. cu înțelesul de „Familie” și „Kind, Wickelkind” (mai ales supt forma *fomi* și *fomeja*) își are correspondentul său în arom. *fumeal'ă* „familie” și „copii”; cu acest din urmă înțeles și *fumel'ă* „copil”.

3. Elementele albaneze în dialectul aromân.

Dacă pentru asemănările expuse până aci, dintre limba albaneză pe de o parte și dialectul aromân și dacoromân pe de altă parte, este greu de specificat punctul de plecare la cele mai multe din ele, această greutate dispare oarecum, când este vorba despre raporturile lexicale dintre aceste două limbi, în perioada care ne preocupă. În privința aceasta vom încerca să facem, în lexicul aromân, care ca formă sau înțeles își are formele corespunzătoare în limba albaneză, sau chiar și în celelalte limbi vorbite în Peninsula Balcanică, o strictă deosebire între acelea care se dovedesc că într'adevăr sânt de origine albaneză, de acelea care arată o origine comună cu formele albaneze, precum și de acelea care, ca și formele albaneze, se găsesc și la celelalte popoare din Balcani și presupun o origine balcanică.

Dintre cuvintele de origine albaneză, din această perioadă, în dialectul aromân, care se găsesc sau nu și în celelalte dialecte ale limbei române, avem următoarele: *amură* s. *mură* s. f. „gemul sau stomahul căptușit pe dinăuntru cu multe foițe, foiosul (la vite)” (albanezul *mule* „Magen, Laab”); cuvântul lipsește din celelalte dialecte; — *arândză* (dacor. rânză, istror. rânze); — *bardzu* „bălan” numai la animale: *Mulă bardză* „catâr bălan” (dacor. *barza* „nume de capră”, Damé, *Terminol*.

p. 182) și *bardzã* id. (*Jahresb.* XVI 221), megl. *bardza* „nume de caprã” toate derivate din același adjectiv substantivat albanez care a dat forma dacor. *barzã*¹; — *budzã* (dacor. *buzã*, megl. *buzã*); — *cãpușã* (dacor. megl. *cãpușã*); — *gãlbadzã* (dacor. *gãlbeazã*), din aromãnã cuvântul a pãtruns și în limba greacã *καλμπάτσα*; — *greasi* (dacor. *gresie*, istror. *greșe*); *groapã* (dacor., megl., *groapã*); — *grundã* „grunț, bucatã” (la Românii din Olimp: *grãndzã* pl. „tãrãțe”, cu trecerea lui *un* în *ân* ca în *frãndzã*, *frãnte*, pentru *frundzã*, *frunte*), același cu dacor. *grunz*, nou singular refãcut dupã pl. *grunzi*, mai vechiu *grundzi*, dialectal *grundzã*; — *hut*, *-ã* adj. (cu înțelesul fig. din limba alb.) „nebun, prost, idiot” dacor. *uture* (în înțeles propriu) „chat-huant, chouette” (Hasdeu, *Cuv. d. Bãtr.* I 309) și ca nume de loc. *Huture* etc.; — *mãgúrã* (în Epir *mãgulã* și *mãgúlã* din ngr. *μαγούλα*) „colinã, movilã” (dacor, *mãgurã*); — *moașã* unul dintre cuvintele care se gãsesc în toate dialectele române. În dacor. cuvântul existã supt amãndouã formele: *moașã* (în limba veche) „bunicã” cu derivatul *strãmoașe* „strãbunã” și forma relativ mai nouã masculinã *moș*, tot cu înțelesul mai vechiu „bunic”, cu derivatul *strãmoș* „strãbun”. Astãzi *moașe*, dacã n'a dispãrut din dialectul dacor., în schimb, și-a pierdut vechea însemnare. În celelalte dialecte (meglr. și istror.) nu existã. Aci avem numai *moș*, o formã care lipsește în dialectul arom., în care vechiul *auș* (< lat. *avus* + *-uș*) și *strauș* cu *papũ* (< lat. *pappus*) și *strãpapũ* cu același înțeles „moș, strãmoș” (*Pãpãn'l'i și strauș'l'i anoștri* însemneazã „moșii și strãmoșii noștri”) s'au opus nouãii formațiuni *moș*, dupã cum *domnu*, despre care se va vorbi mai departe, n'a lãsat sã pãtrundã cuvântul *stãpãn*. De aceea socotesc cã *moș*, care existã numai în dacor., de la care a trecut și la Bulgari *moșo* (*Jahresb.* XXVI-XXX p. 163), meglr. și istror., s'a putut formã chiar dupã despãrțirea dialectului aromãn de restul limbei române, acolo unde *auș* și *papu* se pierduse. (Vezi despre acest cuvânt mai pe larg la partea lexicalã, supt *moașã*); — *mușcã* „catãr” (dacor. derivatul *mușcoiu* și *mãșcoiu*, acesta din urmã cu *u* > *ã*, probabil supt influența formei paleosl. *miska* sau bulg. *mãska* „mula”): Deși în aromãnã cuvântul se întrebuițeazã mai mult la nord, alãturi de *mulã* și *mulare*, însã judecãnd dupã extensiunea lui nu numai în Balcani, patria lui

¹ Pentru citațiuni și etimologia cuvintelor a se vedeã mai pe larg la partea lexicalã a acestei lucrãri sunt fiecare cuvânt.

de obârșie, dar și la ponoarele slave și în dialectele italiene vorbite în regiunile învecinate cu Iliria, el trebuie să fie vechiu în limbă. De aceea și părerea lui G. Meyer (EWA. 293) asupra originii lui ilirice apare mai sigură; — *peatică* (dacor. *petec*) pentru care vezi Meyer-Lübke (REW. 8921); — *sâmbure* și *sumburi* (dacor. *sâmbure*, meglr. *somburi*, istror. *sâmbur*, -e, aceasta din urmă dată de I. Popovici, Dial. Rom. p. 147); — *sârmă* „fărămitură de pâine s. de ori ce alt obiect, fărămă” (alb. *Θερίμη* „Brotkrumme”). Cuvântul lipsește din celelalte dialecte; — *spuză* (dacor. *spuză* megl. *spuză* și *spruză*). În arom. înțelesul cuvântului se cam deosebește de acela din dialectele dacor. și megl. Aci însemnează „rămășiță de cărbuni” față de „ cenușă arzândă” din dacor. și megl. care corespunde perfect sensului formei alb. *špuze*; — *sterpu* (despre femei, vite și pământ), *sterp*, steril. Cuvântul există și în dialectele dacor. și meglr.: *sterp*; — *țarcu* (dacor. *țarc* și *înțarc*, acesta din urmă cu schimbare de înțeles provenită din viața pastorală); — *țupată* „topor” (numai în arom.).

Tot aci aparține și sufixul *-dză* (dacor. *-ză*), cu aceeași funcțiune ca și în limba albaneză. Dacă *-ar* cu care se derivă nume de persoane de la nume de localități: *Belițar*, *Curtșar* (Bealița, Cortșea p. Corița) este același cu *-ar* din dacor.: *Poenari*, atunci de sigur vine din alb. *-ar* din *katundar*, *fșatar*, corespunzând suf. de origine slavă-ean: *cătunean*, *sătean*¹.

Următoarele arată o origine comună: *baligă*, (dacor. *balegă*, megl. *baligă*, istror. *bläege*). Cuvântul nu poate deriva direct din alb. *baigë*, *bagë*, *bagel'ë*, acesta din urmă din *bal'ëge*, după cum nici formele albaneze din ital. *bagola*; — *brad* (dacor. megl. *brad*), după ultimele expuneri ale lui Jokl (*Indogerm. Forsch.* XXX, 208-209) dintr'o tulpină comună **bras-dh* din care au putut ieși rom. *brad* și alb. *breθ*; — *cupatșu* (există în toate dialectele: dr. *copaciu*, megl. *cupatș*, istror. *copatș*). Prezența lui în dialectele transdanubiene ne arată că, nici alb. *kopatš* și nici forma română n'au nimic a face, ca origine, cu rus. *kopač*; — *curpan* (dacor. *curpen*, megl. *curpan*): alb. *ku'pən*, *ku'per*; — *madzăre* (dacor. *mazăre*) este cuvântul care se apropie cel mai mult de numele de plante păstrate la Dioscoride: *μοζουλα* (Miklosich, *Rum. Unters.* I, 209) și același cu alb. *modulë*. Treckerile *o* în *a* și *u* în *ă* prezintă greutateți care ne opresc a-l deriva direct din limba albaneză; — *năpărtică* (dacor. *nepărcă* (în Mold.) *nopărcă* și *năpărtcă* ap. Tiktin, *Dicț. Germ.-Rom.*, megl. *năprotcă*, *noprotcă* și *șăprotcă* din șarpe + *năprotcă*). Toate formele române duc la forma arom. comună *năpărtecă* care se apropie mai mult de alb. *nepertke* (atestată la Cavallioti) pe lângă *nepertke*, și pentru care, ținând seamă de înțelesul pe care

¹ În aromână originea lui albaneză este mai mult decât sigură, întrucât aci derivatele în *-ar* se formează numai de la numele de localități situ-

il are în limba română, s'ar putea plecã, dupã cum se va arãtã mai pe larg la partea lexicalã, de la natrix + pertica; — *mãral'u* (dacor. *mãrar*) aratã o apropiere de alb. *maraj* „Fenchel“ pe care G. Meyer (EWA 259) îl derivã din lat. **marathrium*. (marathrum). Derivația formei alb. din limba latinã e grea. Numai puțin a formelor române din cuvântul albanez. Dupã formã, mai de grabã alb. *maraj* ar derivã din arom. *mãral'u*. În tot cazul, cuvintele aratã o apropiere între ele și o înrudire văditã cu gr. *μάραθρον* din care lat. *marathrum*, însã, cu toate acestea, forma originarã, comunã formelor albano-române, rămâne obscurã; — *scrum* (dacor., meglr. *scrum*) stã în legãturã cu alb. *škrump* „alles verkohlte, verbrannte“ cu derivatul *škrumboń* „verbrenne, verkohle“ cãruia în arom. îi corespunde *scrumedzũ*. Despre originea formei alb. a vorbit mai întâiu G. Meyer (EWA 409) derivãndu-l din turc. *kurum* „Russ“. Dupã dânsul, Densusianu (H. I, r. I 383) îi atribue o origine ceva mai veche, cumanã, din *kurum* id. care, dupã noi, explicã tot așã de greu cuvântul albanez și român, atãt din punctul de vedere formal cât și mai ales din acela al cronologiei, când cuvântul a pãtruns în aceste douã limbi. Din prezența cuvântului la Aromâni rezultã clar cã forma *scrum* (cu s inițial) a existat în strãromãnã, înainte de despãrțirea Aromânilor de Dacoromãni, prin urmare cam prin sec. VII—VIII, când nu puteã fi vorba de o influențã cumanã. A admite cã el ar fi pãtruns dupã despãrțire, în fiecare dialect aparte, și cã tot în fiecare dialect i s'ar fi adãogat un s inițial, aceasta ar fi o altã imposibilitate. Dar fiindcã cuvântul existã la Turci, am puteã sã ne suim pe scara veacurilor ceva mai departe, spre a ajunge la *Avari*, care în calea lor distrugãtoare prefãceau totul în „sacrum“. Limba acestui popor nu o cunoaștem; întru cât însã știm cã el face parte din popoarele turco-tãtare, n'ar fi cu neputințã ca în limba lui sã fi existat o formã din care s'ar fi putut naște cuvântul albanez și român. Nimic nu putem spune cu siguranțã. În orice caz, originea lor comunã albano-romãnã dateazã, dupã cum ne spune dialectul aromãn, dinainte de venirea Turcilor și a Cumanilor.

Dintre formele balcanice însemnãm urmãtoarele: *cok'ilũ* (cu accentul pe ultima silabã) „bãiat tânãr, tânãr“ (feminin: *cok'ilã* „fatã mare, virginã“) și *cók'ilũ* (cu accentul pe prima silabã) „copil din flori, bastard“ (dacor. *copil* cu înțelesul cunoscut și *cópil* „copil din flori, bastard“; meglr. numai supt forma

dimin. *cupilaș* „prunc“ și (înțelesul cel mai răspândit) „tânăr de la 15 ani în sus, flăcău, tânăr bun de însurat, mire“. La istror. lipsește. Este de observat că cele două înțelesuri ale cuvântului deosebite după accent trebuie să fie vechi, deoarece ele se regăsesc în dialectele dacor. și aromân. Această deosebire de sens după accent există și la Greci: *κοπέλι* „garçon, valet“ și *κοπέλος* „spurius“. La Albanezi numai supt forma *kopil'* (cu accentul pe ultima silabă) cu amândouă înțelesurile: (tosc) „băiat tânăr, slugă“, (gheg) „bastard“. Tot așa la Bulgari: *kópilē*, având amândouă înțelesurile „tânăr mai mic, tinerel“ (înțeles foarte puțin răspândit) și „copil din flori, bastard“, înțeles general. De asemenea și la Sârbi: *kópilē* „spurius“ și „ein tüchtiger Kerl“. In ce privește mai întâiu accentul, forma aromână ne arată că el a fost odinioară pe ultima silabă: *copil* > *cok'il* și numai după aceasta — supt înrâurirea formelor bulgaro-sârbe — *cókil*, altminteri *p* ar fi rămas nealterat. Iar ca origine, atâta se poate ști că ea nu este slavă, întru cât cuvântul există numai la Slavii balcanici, cu o întrebuițare mult mai restrânsă decât în limba română. Rămâne dar ca ea să fie căutată în domeniul albanoromano-grec, despre care vezi mai departe la partea lexicală; — *batšū* și *badžū* (dacor. *baciu*, meglr. *batš*) alb. *bats* „älterer Bruder, Geselle“, ngr. *μπάσιος* și *μπάσια* „γέρων σεβαστός“, bulg. *bač* „Senner“ și *bača* „Anrede an den älteren Bruder“, sârbocr. *bač* „Senner“ și *bača* „Kosewort für den Bruder“. De la păstorii români cuvântul a trecut apoi la Unguri *bács*, la Poloni *baca*, *bacza* și la Ceho-Slovaci *bača* „Oberschäfer“. La cercetarea originii acestui cuvânt faptul sigur pe care trebuie să-l reținem este lipsa lui din limbile slavice de nord și apus, căci formele pol. și ceh.-sl. sânt împrumuturi (cf. *Mitteil. des rum. Inst.* p. 276-277). La dezvoltarea înțelesului secundar „Anrede an den älteren Bruder“ și „Kosewort für den Bruder“ ce se observă la Bulgari și Sârbi, de la care apoi a trecut la Albanezi și la Unguri (*bács* „Bruderchen“), trebuie să se fi amestecat termenul de respect și hipocoristicul sudslav *batse*, *bate*, despre care am vorbit mai pe larg în *Dacoromania* I, p. 510-511. De aceea, înțelesul fundamental pare a fi acela care se păstrează și astăzi la Aromâni „cășarlu ma mare“ acela care prepară „cașlu și urda“, singurul înțeles care se găsește și la Dacoromâni și Meglenoromâni. Din acest înțeles a rezultat și acela din ngr. *γέρων σεβαστός* „bătrân venerabil“. Din toate acestea ar părea

limba română. De la păstorii aromâni și români cuvântul s'a răspândit la toate celelalte popoare. După Weigand, cuvântul este „Im Rum. sicher kein Erbwort“, pentru singurul motiv fiindcă se găsește și în celelalte limbi balcanice (Jahresb. XVI 220); — *țap* (cuvânt dintre acelea care se găsesc în toate dialectele române: dacor. megl. *țap*, istror. *țap*). Este mai puțin balcanic decât *baciu*, întru cât extensiunea lui geografică se mărginește mai mult la nord. Cu păstorii români cuvântul a trecut la Ruteni, Poloni, Ceho-Slovaci: *cap* „Art Schafsbock mit langem dickem Schwanz, alter Ziegenbock“ și la Ungurii *czáp*. În Peninsula Balcanică îl au Albanezii supt o dublă formă: Toschii *sk'ap* și Gheghii *tsap*. Dintre Slavi îl au numai Sârbii *cap* „verschnittener Bock“; Bulgarii și Grecii nu-l cunosc. În schimb, cuvântul există la Dalmați și în nordul Italiei. La noi el a fost socotit ca fiind de origine albaneză (G. Meyer, EWA 387; Dens. H. I. r. I, 352 și Treimer, Zeitschr. f. r. Ph. 38, 394, 410). L. Spitzer, ținând seamă de afirmația lui Pedersen (Zeitsch. f. vergl. Sprachforsch. 36, p. 337) că cuvântul ar fi de origine slavă, îl socotește ca un împrumut din limba slavă (Mitteil. d. rum. Inst. 292), fără să se întrebe însă de la care Slavi: de la Slavii răsăriteni și nordici, care îl au de la Români, de la Sârbi, care l-au împrumutat de la Albanezi, sau de la Bulgari, care nu-l cunosc? Extensiunea lui geografică nu ne îngăduie să ne depărtăm prea mult de originea ilirică, chiar dacă am găsi, întâmplător, paralelisme persane sau iranice (vezi toată bibliografia la Stanislaus Wędkiewicz în Mitteil. des rum. Inst. p. 278). Cuvântul ține de domeniul albano-român. Dacă de la Albanezi a trecut la Români sau invers, nu se poate ști cu siguranță, întru cât forma ghegă *tsap* (*tsjap*) care ar fi dat românescul *țap*, ar putea foarte bine să fie un împrumut român, care ar fi intrat la Gheghi ceva mai târziu, în timpul expansiunii elementului român în Peninsula Balcanică, când atâția termeni pastorali au pătruns la toate popoarele balcanice, prin urmare și la Albanezi, înlocuind vechea formă albaneză care se regăsește la Toschi, întocmai după cum arom. *baligă* există la Albanzii din Grecia, cf. mai departe¹; — *șut*, -ă adj. (dacor. megl. *șut* fără coarne) este aproape cel mai răspândit cuvânt mai întâiu în tot Balcanul, afară de Greci, după aceea la nord, la Unguri, Ruteni, Poloni. Il găsim în paleosl. în componentul *košuta* „ciută“; supt această formă la Sârbi, Bulgari, de la care l-au împrumutat Meglenoromânii: *cur*-

¹ De această părere ar fi, socotim, și Meyer-Lübke când, vorbind despre originea acestui cuvânt, spune: „es ist nicht zu sagen, ob das rum. aus dem alb. *sk'ap*, *tsap*, *tsjap* stammt oder umgekehrt.“ (REU, 806)

jută (*Ună curjută vinea cola și au suzea* ^{13/38}) „căprioară”¹, la Cehi, Sloveni, și ar putea fi o prescurtare din *coza*+*șuta* „capră fără coarne”. Vechimea lui în limba română se poate dovedi și prin prezența formei dacoromâne *ciută* „femeiușca cerbului”, din alb. *te šute* (cf. Indogerm. lahrb. IV (1916) p, 108). Această formațiune este anteslavă, prin urmare cuvântul *șut* există la Albano-români înainte de venirea Slavilor în Peninsula Balcanică. Această constatare ne duce iarăși la fondul iliro-trac de unde cuvântul trebuie să-și fi luat obârșia. Pentru limba română *șut* ar putea veni direct din limba albaneză, ca și *ciută*; — *baltă* (dacor. megl. *baltă*) este același cu alb. *bal'te* „Sumpf, Thon, Erde”. Legătura dintre forma română și albaneză trebuie să fie foarte veche, dacă ținem seamă că în aceste două limbi forma latină *palus* a trebuit să-și schimbe înțelesul dând în română *pădure* iar în alb. *pül* „Wald”, și plecând de la aceeași formă metatezată *paludem*. Aceasta dovedește că în epoca când pătrunde în Peninsula Balcanică forma latină, noțiunea pentru *palus* era deja reprezentată printr'o formă autohtonă comună **balta* pl. de la **baltona* presupusă de Berneker (SEW 70) și din care s'ar explica formele norditalice *palta* (lomb. *palta*, piemont. *pauta*), dalm. *balta* (cf. Iriček, Die Romanen 188). Împosibilitatea de a-l deriva din limba slavă (Miklosich, Sl. Elem. im Rum. 15) și de a-l pune în ce privește metateza, alături de *daltă* < *dlato*, a arătat-o S. Pușcariu (Dicț. Limb. Rom.). Dar aceasta n'ar fi cu putință nici dacă s'ar admite că cuvântul vine dintr'o formă slavă **balto* (< **bolto*) anterioară metatezei slave, deoarece în epoca când această metateză va fi avut loc, elemente slave nu pătrunseseră încă în limba română și albaneză și cu atât mai puțin în dialectele italiene, în care nu avem elementele slave. Intinderea lui geografică ne arată că avem a face cu două forme înrudite din punctul de vedere al originii lor indoeuropene, însă deosebite ca formă, dintre care una de origine autohtonă, probabil ilirică, comună pentru limbile română, albaneză și dialectele italiene, iar alta slavă. De la Români cuvântul a trecut la Greci: *μάλτα*, pe lângă *βάλτη βαλτα*, despre care cf. Murnu, Rum. Lehn. im Gr. 34; — *gardu* (există în toate dialectele: dacor., meglr. *gard* istror. *gărd*). Ca și *baltă*, există în alb. *garo* „Hecke, Zauñ” și în limbile slave. Din aceleași motive expuse mai sus pentru *baltă*, în ce privește metateza, *gardu* vsl. *gradu*

¹ Citatele pentru dialectul meglenoromân sânt luate din lucrarea mea inedită *Studii Meglenoromâne. Vol. II. Literatura populară meglenoromână*

< *gordu, nu poate fi adus în legătură directă cu forma slavă, chiar când înțelesul cuvântului slav nu s'ar împotrivi prea mult la aceasta, mai ales că în limba rusă *gorodŭ* înseamnă și „împrejmuire, gard, zid“, va să zică același cu sensul albano-român. Este drept că în aromână și meglr. metateza *gradŭ*: *gardu* (megl. *gard*) este posibilă, dar aceasta numai pentru vremurile mai nouă. Alături de formele metatezate: *gărdină*, *gărnŭ* (și *găru*, *găr*), *gărnŭșor*, *gărnŭșor* (atestate prin citate în Basme), întrebuițate mai ales la Români din Macedonia și Albania, avem la aceștia și *grădină*, *grân*, *grănuș*, (cf. Basme), dintre care unele se întâlnesc și la scriitorii vechi: *grănu* (Daniil ^{26/165}), *greșescu* «grecesc» (Ucuta ^{2/65}) pentru care azi avem *gârșescu*, *grumadzu* (Cavallioti, ap. G. Meyer, Alb. St. V No. 521), azi la nord *gurmazŭ* etc. Același lucru și la Meglenoromâni: *gron* de la grân, însă *gărnișor* „porumb“ (după bulg. *pčenička* „porumb“ din *pčenitsa* „grâu“), *gărniști*, *gărniță*; de asemenea *bitorn*, (arom. *bitărnu*) „bătrân“. Așa dar, cuvântul este mult mai vechiu în limbă și nu poate fi despărțit de albanezul *garθ*, care, la rândul lui, tot așa de greu s'ar putea împacă cu forma slavă, ca și cuvântul românesc; — *tșucă* „vârf de munte, pisc“ (megl. *tșucă* „vârf de deal“ 8). În dialectul dacor. cuvântul există supt două forme: *ciucă* (cu înțelesul fig.) semn de tras, țel (Zielscheibe) cf. Ion Creangă V 373; *A fi ciuca bățăilor* „a primi toate loviturile“ (Zanne, proverbe, I 420), cu o mulțime de expresiuni, și *ciocă* «vârf de deal, deal, înălțime» și cu alte înțelesuri secundare. Supt această dublă formă (cu *o* și *u* în tulpină) cuvântul există și în limbile slavice: *čok*-, *čuk*-, cu înțelesul fundamental „schlagen (mit Geräusch) — abhauen — verstümmeln — Stumpf — abgestumpfter Gegenstand“, din care derivă atâtea forme românești: *cioc*, *ciocan*, *ciocâlțeu* etc. Dintre aceste două tulpini, numai aceea cu *u* (*čuk*) are numai în limbile slave de sud (bulg. și sârba), în afară de înțelesurile de mai sus, comune pentru toate limbile slavice, și pe aceea de «înălțime»: bulg. *čuka* „Hügel“, serbo-cr. *čuk*, *čuka* „Eigennamen von Hügeln“. Este drept că la Bulgari avem un derivat și din *čok*: *čokara*, însă alături mai avem și *čukara* „Hügel“ (Berneker SEW. 159). Cum se vede dar, numai formele cu *u* au înțelesul de „înălțime“ și ele se întâlnesc numai la Slavii din Peninsula Balcanică. Ele ne duc la albanezul *tșr:ke* «Spitze eines Hügels“, deosebit de *tșok* «Schnabel“, care există și în dacor. și nu se știe dacă e un împrumut alb.

sau invers. Din confruntarea tulpinelor slave cu formele albanoromâne rezultă că trebuie să facem o deosebire formală și de sens între cele cu *u*, cu înțelesul fundamental „înălțime“, ca formele albanoromâne, și între acele cu *o*, cu înțelesul „schlagen (mit Geräusch) — abhauen“ etc. ca formele slave. În dialectele arom. și megl. formele slave cu *o* n'au exersat nici o influență asupra lui *tsucă*; în dacoromână, din contră a intervenit și *čok* slav care, împreună cu *ciucă* (čok-ciucă), au dat **ciocă* > *cioacă*. Tot așa și în alb., dar aci n'a dat naștere la nici o contaminare. De la Albanezi sau Aromâni cuvântul a trecut la Greci: τούφα „Hügel“ și „Geschwulst im Gesicht“ (G. Meyer EWA 449, Ngr. St.-II 88, 90). Vezi și Philippide în *Bausteine f. Mussafia* p. 53.

Acum să trecem la restul cuvintelor de origine albaneză sau asemănătoare, ca formă și înțeles, cu acelea din această limbă, care există numai în dialectul dacoromân și peșe tot în celelalte dialecte române, și lipsesc din aromână, ca să vedem care este poziția ce ocupă dialectul aromân, în această privință, față de celelalte dialecte române. O astfel de despărțire între elementul albanez dintre dialectul aromân și dacoromân s'a mai făcut, în treacăt, de S. Pușcariu (Zur Rekonstruktion des Urrum. p. 59). Aci noi vom aplica felul de mai sus de specificare a provenienței, cu unele lămuriri privitoare la dialectul aromân.

Dintre cuvintele de origine albaneză din dialectul dacoromân care lipsesc în dialectul aromân însemnăm: *bucură* (alb. *bukuron* „înfrumșețez“). Cuvântul există și în dialectul megl. cu aceeași însemnare ca în dacoromână. Caragiani în ale sale *Studii Istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică* (p. 53) îl dă ca nume propriu: *Bucur-lu* și pentru Aromâni. Mie nu mi-e cunoscut; — *bunget* (alb. *bunk* „stejar“); — *cursă* (alb. *kurë* „Falle, Fangeisen“ care nu poate fi de origine turcă cf. S. Pușcariu, Zur Rekonstruktion p. 60, L. Spitzer, in Mitteil. f. rum. Inst. 293); — *gata* (alb. *gat* „bereit“). În aromână avem forma: *angătan* și *ngătan* adv. cu înțelesul obicinuit „în grije, în pază“ *va s-fug ti ținți dzile. Calu ngătan s-lu ai* (o să plec pentru cinci zile, să ai în pază calul) *Basme* 215/25. Înțelesul original ar putea fi acela de „a avea ceva *gata* la ori ce moment“ și de aci apoi, „a îngriji de ceva“. Poate cuvântul arom. să reprezinte o formă mai veche din goticul *gataujan* „vollbringen, handeln, wirken, bewirken“.

(Miklosich, Die Fremdw. in den slav. Spr. 90) din care ar derivă și alb. (G. Meyer EWA 121); — *ghimpe* (alb. *g'imp* *g'emp* „Dorn“); — *mal* (alb. *mal'* „Berg, Gebirge“); — *mugur* (alb. *mugul* „Spross“). Cuvântul există și în dialectul megl. numai ca verb: *anmugur* „dau în boboci, încep să infloresc“, *viță anmuguroță*, viță îmbobocită; — *părău* (alb. *pē* ua „Bett eines Flusses, Baches; Bach, Tal, Waldstrom“); — *strepede* (alb. *štrep* „Wurm, Made“); — *viezure* (alb. *vjeđule* „ein Getreide fressender Vierfüßler Hamster oder Dachs“); — *vare* în *oarecare* (alb. *va*le wohl, etwa, in der Frage); — *zară* (alb. *đale*, care se găsește ca împrumut nou și în aromână). În afară de acestea mai sânt două cuvinte mai nouă *ghiuș* (alb. *g'uš* „Grossvater“) și *hamăsit* (alb. *hames*, cf S. Pușcariu, în Conv. Lit. XXXVIII, 464) care lipsesc din aromână. ¹⁾

Dintre celelalte cuvinte care se aduc în legătură cu formele corespunzătoare din limba albaneză, dar a căror origine nu este pe deplin dovedită avem: *stăpân* (alb. *stopân* „Oberhirt“). Cuvântul există și în bulg. *stopan*, sârb. *stopanin* „pater familias“. În celelalte limbi slavice lipsește și ca atare rămâne în domeniul balcanic. În timpul din urmă Barić (*Albanorum. Stud* p. 93, despre care vezi recensia mea în *Dacoromania* I 508) s'a ocupat cu originea acestui cuvânt, derivându-l din *hospitium* — *hospitanus* — *istopanus* — *stăpân*, nereușind să impace formele albano-române. În orice caz, cuvântul este mai vechiu decât elementele slave și ține de domeniul albano-român. Aromânii n-l au. Și dacă l-au avut vreodată, a trebuit să dispară față de forma latină *domnu* (< *dominus*), al cărui înțeles și astăzi se acoperă perfect cu acela de „stăpân“. *Dona plândzeà dzua ș-noaptea ningă domnu-su* „Dona plângea... lângă stăpânul său“ (Basmе ^{50/24}) *S- mi scol... s-lu l'au fițșorlu... s-l'-afiu vârnū domnu* „să mă scol... ca să-i gălesc vre-un stăpân“ (ib ^{212/10}) Și tot așa și *doamnă* „stăpână“. *Doamna casil'ei* „stăpâna casei“. Continuarea a estui cuvânt la Aromâni cu înțelesul străvechiu în limbă de „stăpân“, așa cum astăzi în dialectul dacor. se mai păstrează pentru desemnarea unui „domnitor“, atunci când noua întrebuintare ca termen de reverență pentru a treia persoană nu

¹ Găsim inutil să mai adăogim și formele: *ciup* și *tureac* pe care K. Treimer le derivă din alb. *šufre*, *tirk* (Zeitschr. f. r. Phil. XXXVIII pp. 396, 392), dar care formal nu merg, iar cel dintâiu nici ca înțeles. Despre raportul dintre *tirk* și *tureac* vezi și Oștir K. în *Anthropos*, VIII (1913) 165—180

există, stă în strânsă legătură, desigur, cu plenitudinea drepturilor patriarhale pe care un *domnu* le avea moștenite prin tradiție în mijlocul familiei sale¹); — *cătun* (alb. *katunt*) cu originea căruia s'a ocupat, acum în urmă. Jokl (Indogerm. Forsch. XXXIII 420-433). După autor cuvântul ar derivă dintr'un participiu de la verbul *ndeñ* „întind“ și ar însemna „obiect întins — cort-locuință — popas — așezare“. De la Albanezi cuvântul a pătruns la Români. Nu discutăm etimologia care cred că nu va fi cea din urmă. Aci vreau să arăt că Aromânii, și Fărșeroții din Epir și Macedonia, care duc o viață nomadă și cea mai mare parte locuiesc în cătune, nu au acest cuvânt. Există proverbul *Nu fațe cătune* (despre care vezi mai departe), dar forma *cătună* trebuie să fie un împrumut din grecește. *κατοῦνα* și corespunde unei zicători identice din limba albaneză. De asemenea și numele de loc. *Paljocatunon* (cf. Dacoromania I 421) pare a fi de origine albaneză. Caragiani, vorbind în o. c. p. 4 despre satele provizorii la Fărșeroți, spune că aceste sate, „ei (Fărșeroții) le numesc *cătune* sau *călive*“. Același lucru îl confirmă și Weigand când vorbește despre așezările lor adăogind că „Ihre Ansiedelungen nennt man *kălive*, grössere *kătune*“. Mă tem numai ca nu cumvă și Weigand să se fi luat după afirmația lui Caragiani, care avusese grija să-i trimeată lucrarea sa istorică înainte de apariția celor două volume din *Die Aromunen* (cf. *Die Aromunen* II 185). În cazul acesta *cătun* ar fi cunoscut numai de Fărșeroții din *Muzachia*; — *bălaur* (alb. *bular* «șarpe de apă», *bole* „șarpe mare“ *buuroñe* „un fel de șarpe“). Fără a mă ocupa de originea acestui cuvânt, care rămâne obscură, aci vreau să arăt că odată cuvântul a trebuit să existe și la Aromâni. Despre aceasta ne asigură formele grecizate rămase până azi la Români din Albania, în special în Moscopole (cf. *Jahresb.* XXVI—XXIX p. 68) și Epir ca nume proprii. Cuvântul lipsește din limba greacă. Prin urmare un nume ca *βαλαωρίτης* presupune existența unei forme *valaori* căreia, dintre toate formele balcanice, numai *balaur* i-ar putea corespunde, substituindu-i inițial un *v*, ca în *βαλτα*; *balta*. De altfel, acest nume ne este atestat într'un extras de nume din lista contribuabililor din comuna aromânească *Nicopole*, din apropierea Bitoliei, publicată de Caragiani (o. c. p. 95), în care găsim *Sterghiu Balaura* (din *Balaur* + art. a). Autorul „Notițelor Istorice“ ne

¹ Despre înțelesul cuvântului *domn* la Dacoromâni, vezi N. Iorga, *Românii și Grecii de a lungul veacurilor* (1921) p. 23. și Pârvan, «Sulle origini delle civiltà romane in D'Europa Orientale II. (VI) 1911 p. 260»

spune că și adjutantul lui *Iani Gura*, mare general român, după cum arată și numele Gura, în revoluția greacă, se chemă *Balaura*. Tot așa și numele moșului marelui poet de origine aromână, *Aristoteles Valaoritis* (1824—1879) se chemă *Balaur*, după cum se poate constata din textul unui cântec popular, din care mai târziu s'a făcut *Βαλαωρίτης* (id. ib. p. 154). De altfel ca nume propriu cuvântul există și la Bulgari „Balaur hiess ein Bruder des Zaren Mihail im 14. Jh.“ (cf. Jahresb. XXVI—XXIX, p. 168). De asemenea și ca nume de loc. *Balavurski*. În afară de aceasta, în aromână mai există cuvântul *bul'ar* „șarpe mare, specie de boa care trăește în Turcia“ (Dal.), dar care se dovedește ca un împrumut nou din *bole* „grosse Schlange“, despre care vezi mai jos; — *acă-* în *acătare*. (alb. *akε-* în *akε-kuš* „ori-care“ *akε-ku* „ori unde“ etc.) pe care, acum în urmă, A. Procopovici, (Dacoromania I 169) încearcă să-l reducă la *eccum* (-*talis*) din care a rezultat *acctare*. În acest *acctare* evoluția lui *cct* a fost mai grea și deosebită decât aceea a lui *ct* în *actare*. Pentru înlăturarea acestei greutăți s'a adăogat un *ă* epentetic între *cc* și *t*, și de aci: *acătare*. Cu toate acestea, formele aromâne și megl. nu ne îndreptățesc întru nimic să facem deosebire așa de mare între *c* latin scurt și *c* lung. Că a fost oarecare greutate în pronunțare, între *ct* și *cct*, se înțelege de la sine; dar pentru aceasta, în dialectele dransdanubiene (arom., megl.), avem și urmele acestei greutăți, prin păstrarea grupelor *ht* și *ft*, care au existat odată și în dialectul dacoromân. Până la o nouă lămurire a chestiunii, *acătare* pe lângă *ahtare*, *aftare* rămâne ca o formă albano-română; — *fărâmă* care corespunde arom. *sărmă*, cu același înțeles, nu poate fi despărțit de *Θερίμε*¹).

În afară de aceste cuvinte care lipsesc în dialectul aromân, Weigand (Jahresb. XIX—XX pp. 134, 135, 143) mai dă pentru dialectul dacor. și *băca!* plumps! din alb. *bika* = schau da wie es fällt, imperativul admirativ de la *bi* „fallen“; *folte* (foltea) „Dickwanst, Fressack, gefrässig“ din *fole* (de la *toale*) și suf. alb. *te, tε*; *a gâmbă* și *a gâmbosi* „täuschen“ același cu bulg. *gabam* sau alb. *gaboj* cu aceeași însemnare; *zgâu* din alb. *zgo* „die Vorstufe zu *zgua*“; *zgaibă* din alb. *zgebe* și *zgură* din vechiu

¹ K. Treimer în studiul citat (p. 396) derivă *fărâmă* din alb. *farof* „verwüste, zerstöre“, iar *sărac* (p. 397) care nu poate fi despărțit de *vsl. sirakū*, din alb. *Θαρίμε*. Nici *sărman* cu derivatul arom. *sărmăniță* prunc, copil mic, p. ext. leagăn, nu pot fi aduse în legătură cu forma albaneză. De asemenea *fsat* nu poate fi despărțit de *sat*, despre care vezi mai în urmă studiul d-lui V. Bogrea (Dacoromania, I, 253—257), spre a fi derivat singur, cum face autorul, din alb. *tšat*. Vezi și Meyer-Lübke (EWR 3461).

alb. *zgurja* > *zğüre* — despre acesta din urmă vezi și Meyer-Lübke în Grundriss p. 1053 § 50, — care aproape mai toate nu se pot susține ca atari: alb. *bika* trebuie să ne dea *bică*; *folte(a)* în nici un caz n'ar putea veni din *fole* + alb. *-te*, deoarece un *-te* în funcțiunea arătată de Weigand nu există, iar suf. *-te* la care se referă ne-ar putea da foneticește tot așa de greu un *folte* (cu schimbarea lui *ε* în *e*) ca și *burte* din *burtă* pe care Weigand nu și-l poate explica și la care s'ă referit Pușcariu (Dicț. Acad. Rom.), ca să explice, prin analogie, forma *folte(a)*. Aici adaog că la București forma *burtea*, ca poreclă pentru oamenii burtoși, este foarte curentă; în afară deaceasta, porecla *Codea* pentru „drac“, derivat de la *coadă*, este foarte cunoscută și chiar atestată. (cf. Jipescu, Opincaru p. 114). Așa dar analogia invocată de Pușcariu pentru explicarea lui *folte(a)* nu este imposibilă. În ce privește pe *a gâmbă* și *zgău*, imposibilitatea derivațiunii lor din formele alb. reiese din însăși expunerea lui Weigand, fără ca să mai fie nevoie a insista și noi aici asupra lor.

4. Elementele române în limba albaneză.

Trecem acum la partea a doua a raporturilor albano-române din perioada veche, anume la influența aromână sau română asupra limbei albaneze. Această influență se manifestă în lexicul albanez și în proporție nu tocmai așa de redusă. Cele mai multe cuvinte se aud în dialectul tosc, pentru că dintre Albanezi, Toschii sânt vecinii mai de aproape ai Aromânilor, de la care o bună parte din cuvintele ce vom cită au pătruns în limba albaneză. Aceasta însă nu vrea să zică că dialectul dacoromân n'a contribuit cu nici un cuvânt la această influență. Sânt destule cuvinte care prin forma lor se arată ca aromânești. Dar mai sânt unele care pot fi socotite tot așa, de bine dacoromâne ca și aromâne. Când vorbim de împrumuturi românești în limba albaneză, nu trebuie să înțelegem numai pe acelea care s'au făcut în urmă, prin mijlocirea dialectului aromân, ci, mai ales, și pe acelea care ar fi putut pătrunde și în perioada de expansiune a Vlahilor în Balcani, a acelor Vlahi despre care documentele și diplomele regilor sârbi ne vorbesc încă de pe la sfârșitul sec. XII. De asemenea unele din ele poate să dateze și dinainte de despărțirea Românilor în cele două

ramuri din dreapta și stânga Dunării. În aceste două perioade, după cum se știe, limba eră mult mai unitară de la o populațiune la alta și, prin urmare, o formă ca *mil'oară* (cu *l'* păstrat) care a dat în alb. *mil'ore* eră tot așa de daco-română ca și aromână, întru cât înlocuirea lui *l'* prin *i*, după cum se poate vedea din vechile scrieri literare, s'a făcut după sec. al XIII. Așa dar, eu cred că ar fi priplit a spune cu Treimer că „Alle erkennbaren Wörter rumänischen Ursprungs im Albanischen sind sichtlich aromunisch und nur in Gegenden gebräuchlich, wo sich stärkere aromunische Siedlungen treffen“ (o. c. p. 389). Ținând seamă de raporturile strânse ce au existat odată între Români și Albanezi, este cu neputință a admite că numai Albanezii, care, ca chestiune de stare culturală pentru vremurile ce ne preocupă, erau pe aceeași treaptă cu Românii, au putut exersa o oarecare influență asupra limbei Românilor, iar aceștia mai de loc asupra limbei albaneze. De altfel și stadiul în care se află cunoștințele noastre asupra lexicului albanez, reduse, mai ales, la cele trei dicționare (G. Meyer, Christophorides și Junk), nu ne îngăduie să facem astfel de deducțiuni. Texte populare strânse de Albanezi, în felul cum avem noi în limba română, aproape mai că nu există. Dacă n'ar fi Hahn și Pedersen, aproape n'am ști nimic din lexicul întrebuițat în texte, nu numai în dicționare. Nu vorbesc de monografiile privitoare la terminologia specială a industriei casnice. Dacă am avea și pe acestea, sânt sigur că s'ar găsi și alte cuvinte de origine română în limba albaneză.

Ca și la studiul elementului albanez în limba română, și aci vom face aceeași despărțire între cuvintele albaneze de origine română și între acelea care, deși se arată a fi românești, însă, întru cât originea lor în limba română nu este pe deplin clarificată, proveniența lor în limba albaneză poate fi discutabilă.

Dintre cuvintele de origine română avem: *bálige* f. „Kuhfladen, bouse de vache“ (în afară de *baige*, *bage*, *bagel*) atestat de G. Meyer (Alb. Stud. V 69) numai pentru Albanezii din Grecia, cu observația „Dies steht der südrumänischen Form am nächsten“. Această formă nu numai că se apropie de cuvântul aromân, dar chiar este o formă aromânească împrumutată de Albanezii din Epir, care au venit cel mai des în contact cu Aromânii; un astfel de împrumut, chiar dacă am admite o origine albaneză a formei române, cea

ce nu se poate de monștră încă prin nimic (cf. Indogerm. Forsch. VI. 116), nu poate fi exclus, de oare ce, în privința aceasta, cazurile din alte limbi sânt numeroase și prea bine cunoscute, ca să fie nevoie a le înșiră; — *sc'îmuris* „weine (von Kindern und Hunden)“ pe care G. Meyer îl derivă din ngr. $\kappa\lambda\alpha\upsilon\theta\mu\rho\iota\zeta\omega$ „wimmern, winseln, ein weinerisches Gesicht machen“ vine din arom. *sc'îmur* (despre copii) „plâng pe înfundate, mă fac că plâng cu suspine, (la Dal.) scâncesc, scrivesc, smorcâesc“. *El sc'îmureadză* (el se face că plânge cu suspine) Dal. La Aromânii din nord se întrebuițează numai cu accentul pe tulpină: *sc'îmur*, *sc'îmuri*, *sc'îmură*. De asemenea lipsesc formele cu ș inițial: (*șcl'îmur*), pe care Dal. le dă alături de *sc'îmur*; întocmai ca *șcl'îfur* și *sc'îfur*. Cuvântul vine din lat. *exclamoro*, -are și, prin Aromâni, a trecut și la Greci: $\sigma\kappa\lambda\mu\rho\upsilon\rho\sigma\mu\alpha\iota$ „winseln von Kindern“ (G. Murnu, Rum. Lehnw. im Griech. p. 42. Vezi și Meyer-Lübke REW. 1961; — *tșutșuris* (*tșutșuras*) vb. „ins Ohr flüstern“ din arom. *tșutșur* vb. „șoptesc cuiva la ureche, (la Dal.) șușui, șopai, murmură“. *Nu știu ți-l' tșutșurățiva la ureacl'e* (nu știu ce-i șoptește la ureche). *E noi vârg'am și nă tșutșurăm* (iar noi vorbim și ne șoptim la ureche) Cod. Dim. 47/12. Cuvântul a pătruns și la Greci $\tau\sigma\upsilon\tau\sigma\upsilon\rho\iota\zeta\omega$ „zwitschern“, după cum a arătat G. Murnu (o. c. 45); — *surboh* „schlürfe“, (gheg) *surp* cu derivatul *surbul'te* „sch:ürfbar“, pe care G. Meyer îl derivă din vsl. *sr̥bati*, bulg. *sr̥bam* „schlürfe“ sau din ital. *sorbire*, vine din arom. *sorbu* (cu perf. simplu și part. *surğii*, *surg'it*). Formele cu accentul pe tulpină fiind cele mai des întrebuițate, explică trecerea lui *o* > *u* în alb., trecere care de altfel este un fenomen regulat în alb. ca și în dialectul aromân. Meyer-Lübke dă și *șurboj* forma regulată alb. din lat. *sorbere* (Grundriss, p. 1049); — *sus* întrebuițat numai supt forma interjecțională „hebe auf“, *susu* „erhebe dich“ vine din rom. *sus* arom. *nsusă* (< lat. *susum*). În dialectul arom. *nsusă* are exact aceeași întrebuițare verbală sub forma interjecțională ca și în albaneza, pentru care G. Meyer (EWA. 397) se referă numai la ital. *suso*; — *manâr* s. m. „zahmer Hammel“ (G. Meyer, EWA. 258) din arom. *mânar* (< lat. *manuarius*) „mielul care se ține acasă pentru îngrășare, miei care se învață să vie după om (Dal.), „mielul obicinuit a merge nedespărțit după cinevă“ (Basmе). Cuvântul se găsește și la Greci $\mu\alpha\nu\acute{\alpha}\rho\iota$ ($\mu\alpha\nu\acute{\alpha}\rho\iota$) „gemästetes Lamm oder gemästeter Hammel“ (G. Murnu, o. c. 31).

— *kuatse* „weisses Schaf mit schwarzen Augen und Braunen“ din arom. *coașin*, cu pete roșii la obraz, la cap“: *Oaie coașină* (oaie cu pete roșii la cap) Dal. (Skok P. în Zeitschr. f. rom. Phil. XXXVI (1913) p. 641—656), în dacor. *coacina* „numele unei oi cu botul galben sau roșiu“ din lat. *coccinus-a-um* (Candrea, Les Elém. lat. p. 65); — *furkulitse* „Gabel“ (G. Meyer EWA 114) din românescul *furculiță* din *furcă* (< lat. *furca*), care se găsește în toate dialectele afară de cel istrian. Cuvântul nu poate fi un derivat alb. din *furkε*, de oare ce derivate cu suf. *-ul'itse* nu există în limba albaneză, ci numai în *-itse* (*bualitse*, *gomaritse*, *daskalitse* etc. cf. Pekmezi, Gram. der alb. Spr. p. 223). În afară de aceasta, cuvântul este unul dintre acei termeni pastorali români pe care îi întâlnim la toate popoarele din Peninsula Balcanică afară de Sârbi: gr. *φουρκουλίτσα*, bulg. *furkulitsa* (G. Murnu o. c. 46); — *urda* „Käseart (alter kugeliger Käse mit Schimmel überzogen)“ dat de Weigand (Alb. Wb. 96). La G. Meyer și la Hahn cuvântul nu se găsește. În schimb, atât la unul cât și la celalalt avem *urde* (*hurde*) „Epheu, Flechtenkrankheit“. Weigand, vorbind de *urda* „brânză“, îl dă supt *urđ-i* Flechte, Flechtenkrankheit“ adăogând și înțelesul „Schimmel“ (mucezeală) pe care îl dă și la *urda*. Chestiunea stă așa: una este *urđ-i*, dată de Hahn și G. Meyer cu înțelesul de „Epheu, Flechtenkrankheit“ și alta *urda* „Käseart“, cuvânt nou în limba albaneză. Felul de brânză cunoscută supt numirea de *urdă*, în Peninsula Balcanică, este de două calități: una comună, preparată din zăr care se obicinuește și la Dacoromâni, și alta de calitate superioară, prin grăsimea și gustul ei, care se prepară numai de pe la sfârșitul lui August, din lapte gras. Preparația acestei urde este o specialitate a Aromânilor din Pind; de aceea Bulgarii din Macedonia îi spun „vlaška urda“ și se vinde în bucăți rotunde ca o ghiulea, cântărind câte 1—3 kgr. bucata. Dacă în limba albaneză acestui fel de brânză, pe care Aromânii o fabrică de forma rotundă („kugelig“), îi zic *urđa*, apoi cu siguranță că cuvântul este nou luat de la Aromâni, singurii care posedă secretul acestei fabricațiuni, și nu are a face nimic cu *urđ-i* „Flechtenkrankheit“. Aceasta o spun pentru că Weigand, în studiul său *Zur Terminologie der Molkerei* (Jahresb. XVI 229—230), ocupându-se cu etimologia cuvântului românesc, crede că ar putea deriva din alb. *urda*, adăogând „Käseart die mit Pelz, Flechte überzogen ist“. Ce fel de *urdă* va

fi aceasta ocoperită cu „Pelz“ și „Flechte“, nu știu, pentru că eu, ca Aromân, am mâncat din ea, și se înțelege că Weigand se referă la urda aromânească de forma rotundă. Weigand dă poate aceste lămuriri ca să apropie înțelesul cuvântului de alb. *urđ-i* „Flechte, Flechtenkrankheit“? Dar acesta n'are a face absolut nimic cu *urđa* (brânză) și numai întâmplător se confundă cu cea dintâiu ca formă. În afară de aceasta, în aromână nu se pronunță, propriu zis, urďă, ci *urdă*. Așa este cunoscut la nord peste tot și tot așa îl întâlnim și în scrierile vechi (*De aiștă se fațe umptu și cașu, urďă și đală* Daniil ^{3/120}). În Epir se aude și *urďă*, însă nu în toate părțile (în Avdela, *urdă*) prin substituirea lui *d* prin *đ*, ca în alte cuvinte: *arăđățină* pentru forma obicinuită *arădățină* (Dal). Așa dar, forma românească comună pentru toate dialectele este *urdă*, așa cum se pronunță la cea mai mare parte dintre Aromâni. Acest *urdă* în nici un caz n'ar putea veni din alb. *urđe*, căci ar fi trebuit să dea în arom. *urdză* (cf. *barđ-i* — *bardzu*), iar în dacor. *urză*. Pesupunerea lui Weigand că «Im dr. gehörte dann zu den jungsten Entlehnungen» n'ar putea fi admisă nici pentru aromâna, pentru denumirea unui fabricat, care, ca și *cașul* și *brânza*, datează de când cu păstoritul la Români, atunci când la Albanezi se cunoaște numai pentru denumirea unui singur fel de urďă, preparată de Aromâni. Dar chiar dacă am trece peste aceste considerațiuni și am admite că și pentru Aromâni cuvântul ar fi de origine albaneză, atunci de ce la Aromânii, care au astăzi *urdă*, ca și Dacor., nu avem *urdză*? Un *urđe* alb. intrat nou în dialect, s'ar fi putut păstră, cel mult, sub aceeași formă (*urďă*), nu însă *urdă*, întru cât *đ* este un sunet curent la toți Aromânii.¹ Cu totul altfel se prezintă chestiunea față de forma alb. *udós* „Käse“ despre care Weigand nu pomenește nimic. Nu se știe dacă acesta este din **urđos*. De asemenea nu e sigură nici legătura lui cu forma română, deși G. Meyer (EWA 445) adaogă cu privire la forma alb. „Scheint zu dem weit verbreiteten, in seinem Ursprunge nicht aufgeklärten rum. maced. *urdă* „Topfen“... zu gehören“. De la Aromâni cuvântul a trecut la Sârbi, *urđa* același cu *grușavina* și *grușevina* „lapte închegat“, care este un derivat din *grușafi* „gerinnen“ (despre lapte), tot de origine arom. despre care se va vorbi mai pe larg în altă parte; la Bulgari

¹ Treimer, fără să-și dea seamă de aceste dificultăți, admite etimologia dată de Weigand (o. c. p. 391).

urda „käsige Masse“ etc. Pentru răspândirea cuvântului la Slaviî de nord și răsărit cf. Mitteil f. rum. Inst. 272. Cu originea lui s'a ocupat mai pe larg Hășdeu (Columna lui Traian, 1874 p. 105) derivându-l din forma tracă *urud*; — *γῶνρε* „Loch“ pe care G. Meyer (EWA. 37 s. bire) îl derivă din lat. *cavus* este din arom. *gaviă* (dacor. gaură); — *mil'uar* (milore) „junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren“, *mel'ore* f. „Ziege, din noch nicht geworfen hat“, din *mil'or mil'oară* (< lat. *agnelliolus, *agnelliola) care, supt forma lor veche, pot fi aromâne sau dacoromâne. Cuvântul se găsește și la Greci *μηλιέρι*, *μηλιέρα*, „dreijähriges Lamm“; pentru celelalte forme vezi la Murnu (o. c. p. 30-32); — *skutër* s. m. „Oberhirt“ corespunde formei dacor. *scutar* „mai marele peste ciobani“ atestat și supt forma *scutariu* „cel care priveghează ca ciobanii să păstorească oile bine și îngrijește ca să fie îndeajuns cele trebuitoare la stână“ (Hășdeu, Chest. I p. 34 în comuna Călinești jud. Botoșani), ceea ce arată că suf. *-ar* nu trebuie socotit numai decât din sl. *-ar*, ci că reprezintă pe *-arius* din lat. *scutarius*, dat, deși cu semnul întrebării, și de Meyer-Lübke (REW. 7755). Forma vsl. *skotarĩ* „pecurarius“, derivat din *skotũ* „pecus“ și atestată pentru sec. al XIII, este foarte rară în vsl. (cf Miklosich, Lexicon Paleosl. 848 și Etym. Wörterb. 303), iar limbile bulgară și sârbă, care privesc mai de aproape forma română, nu l-au. Din aceste motive cuvântul nu putea pătrunde în albaneza din limbile slave din Peninsula Balcanică, și mai puțin din gr. *σχοιτάρι* „Schildträger“ (G. Meyer, Ngr. St. III 61). Înțelesul cuvântului din limba alb. îl duce direct la forma română; — *rusal'e* s. f. „Schlampe“ adică „mujerie desfrânată, mujerie rea, târfă“ alături de forma moștenită *ršaje*, *ršj f.* (< lat. *rosalia*) «Pfungsten» reprezintă român. *rusal'e*, în dacor. cu înțelesul „böse Feen, die Sturm erregen, Dächer abdecken, die Wäsche junger Frauen entführen u. dgl.“, și „femeie rea“. Cu acest înțeles, care există numai în limba română și lipsește în limbile slave din Peninsula Balcanică, cuvântul alb. nu poate fi de alt de origine română. În ce privește dialectul prin care a patruns în alb. observăm că, intru cât înțelesul de „Schlampe“ lipsește în dialectul arom., originea lui trebuie căutată tot în dialectul dacor. și anume în aceea epocă, când forma originară *rusal'e* (< *rosalia*), care astăzi mai există numai în arom. și megl., nu disparuse încă sub presiunea formei slave.

○ nouă explicație despre dacor. *rusalii* vezi la S. Pușcariu (Dacoromania I, p. 438); — *ore* (în dialectul gheg) «Weiblicher Dämon, der die Welt durchstreift die Verwünschungen und Segenswünsche aufschreibt, die er hört, und sie in Erfüllung bringt» (Hahn, alb. St. III p. 89): *Šk'oje ora e ndeg'ofte* (arom. s-trițeari orle s-te avdă), din arom. *ori* (în expresia curentă mai ales la Aromânii din nord) *Lu acațarâ orle* (l-au apucat nebuniile); *easte cum lu-acățâ orle* (este cu toane, cum îl apucă) Dal., iar acesta din lat. *horae, -arum* „die Horen, die Göttinnen der regelmässig wiederkehrenden Naturordnung, der Jahreszeiten u. ihres wechsels, die gütig in dem Kreislaufe der Zeiten Menschen und Göttern manches ersehnte Gut bringen“ (Georges). Cuvântul există și în dialectul dacor. în expresia: *a-și veni în ori* „zu zich kommen“; *a-și ieși, a scoate din ori* „ausser sich geraten, bringen“ despre etimologia căruia Tiktin (Dicț. Germ. Rom.) se întreabă „ist vielleicht mit dem pl. von *oară* identisch“. G. Meyer (EWA 315) îl confundă cu calabr. *ore* „Stunde“, derivându-l din ital. *ora* și adăogând că pentru înțelesul „weiblicher Dämon“ e a se compara slov. *ura* „Ungewitter“. Se înțelege că cuvântul ar putea să existe și la Slavi, precum și peste tot dealungul Dalmației (Fr. Baron Nopcsa, *Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbanians* în Wissenschaftliche Mitteil. aus Bosnien u. der Herzegowina Vol. XII p. 226), însă ținând seamă de înțelesul lui, el se identifică cu forma aromână; — *pegere* „unrein; f. Unrat, Schmutz“; *pergoni* „beschmutze, verunreinige“. Ca formă și ca înțeles cuvântul este un împrumut din dialectul aromân. Păstrarea lui *g* intervocalic exclude derivația lui directă din limba latină, trimțându-ne la una din limbile romanice cu care limba albaneză a avut legături mai vechi; iar înțelesul de „Unrat, Schmutz“ ne conduce direct la dialectul aromân. În acest dialect *pângân* (< lat. *paganus*) însemnează „om rău, crud peste măsură, păcătos“ iar *pângănitare* și *pângăneață* numai „murdărie, excrement“, ca și verbul *pângănescu*, mă murdăresc cu ceva, mă spurc“. Acest înțeles trebuie să se fi dezvoltat de cu vreme în limba română, căci îl întâlnim și în dialectul dacor. în *pângări* „a spurcă“, prin urmare împrumutul poate fi și mai vechiu; — *pekul'* „Sorge“ (G. Meyer EWA 325) însă și „bacșiș în bani“, înțeles care îl apropie de cuvântul arom. *picul'u* (< lat. « *culium*) „bani strânși pentru bătrânețe“ (Pușcariu, Wb. 1295); —

puł'ke „Truthenne“ din arom. *puł'că* (megl. *puł'că*) întrebuințat la Aromânii din nord și ca nume propriu (cf. Meyer-Lübke în Grundriss ed. 2 p. 1039). Despre extensiunea cuvântului și la Bulgari: *puł'ka* „junges Huhn“, la Sârbi: *pujka* „Truthenne“, la Ruteni: *puł'ka* și *puika* id. cf. Wędkiewicz (Mitteil d. rum. Inst., 285 și G. Meyer o. c.); — *nał't* adv. „hoch, oben“, *nał'te* „hoch, gross von Gestalt“ nu poate fi derivat, direct, din lat. *in alto* (G. Meyer, EWA. 297), din cauza păstrării lui *a* urmat de *l* în poziție închisă (cf. *gelbere* > lat. *galbinus*), ci trebuie să fie un împrumut mai nou din limba română: *înałt* (Meyer-Lübke, ib. p. 1043); — *keřute* „gehörntes Schaf“ nu poate veni, cum dă G. Meyer (EWA. 190), din lat. *cornūta*, din cauza lui *ū* netrecut în *i*. Forma alb. este aceeași cu forma română *cornuță* (din „oaie cornuță“) răspândită la toate popoarele slave: rut. *kornuta* „Schaf mit Hörnern“, ceh. *kurnota* id., slov. *kornuta* etc. (Berneker, SEW. 573; Mitteil des rum. Inst. 297). Pentru formele din Peninsula Balcanică vezi G. Murnu (o. c. 29). — Pentru același motiv și *kukute* n'ar putea veni nici din lat. *cicūta* (G. Meyer ib. 211) și nici din *cucūta*, care ar fi trebuit să dea **kukūte*, ci din românul (arom.) *cucuță*, care se găsește și la Sârbi: *kukuta* „conium maculatum“; — *misure* (în Berat), încolo *misur* „Tiefer Teller, Schüssel“ din arom. *misur* (ă) „strachină“ (<lat. *me[n]sura* cf. S. Pușcariu Wb. 1047). Înțelesul de „farfurie“, care se dă pentru forma megl. (cf. *un misur di frină* „o strachină de făină“ 16/29. *Dou misur cu uă* „două strachine cu struguri“ 2/47) nu există. De altfel, în Meglen nici nu se cunoaște farfuria, iar la Aromâni există cuvântul *piatū* (<ital.). Cuvântul *misur* există și în bulg. cu același înțeles. De obicei această formă se derivă din vsl. *misa* „Schüssel“, (P. Cancel, Despre „Rumân“ p. 30), fără însă ca să se arate un alt exemplu derivat cu suf. *-ur* și fără ca acest *misur* să existe și în celelalte limbi slave. Este drept că suf. *-urū* să găsește în slov. *kačur* „Sclangenmännchen“, de la *kača* „Schlange“ rut. *kačur* „Enterich“ etc., însă cu altă funcțiune, iar *-ura* în sârb. numai ca augm. *glavura*, *tkvura* etc. (Miklosich, Vergl. Gram. d. Slav. Spr. II, p. 93). Presupun mai de grabă că bg. *misur* numai întâmplător coincide ca înțeles cu vsl. *misa*, întru cât suf. *-ur* după Vondrāk (Vergl. Slav. Gramm. I, 433) nu există în limba bulgară. Cuvântul este de origine aromână și face parte din acei termeni pastorali, ca *mură*, *sugar* etc. care au

trecut la Bulgari. Desvoltarea semantică de la *mensura* la „strachină care servea ca măsură“, nu este grea, dacă ținem seamă de faptul că și vsl. *misa* (< mensa) a putut ajunge la acest înțeles. În ce privește însă forma albaneză, care ne interesează în primul rând și care se păstrează încă supt forma ceva mai veche aromână *misură* (cu *ă* final), ea nu putea veni din bulg., și pentru faptul că acest *ε* nu poate reprezenta un *z* vsl., căci atunci *misurz* ar fi fost o formă paleoslavă și, după cum am spus mai sus, ea nu se poate atesta decât numai pentru limba bulgară; în afară de aceasta, o formă vsl. *misurū* ar fi trebuit să dea în alb. *mišurū*, mai ales că *s* > *š* în limba albaneză ajunge până prin sec. al XI-XII, iar *ū* > *ε* în vsl. n'a trecut de sec. al X. Păstrarea lui *ε* final ne arată că avem a face cu o formă arom. în limba albaneză; — *perušane* f. pl. „Strinband von Gold, Edelsteinen oder Perlen“ (G. Meyer, EWA. 329), „Behang, Kopfschmuck einer Braut“ (Weigand, Alb. Wb. 69) din arom. *pirușană*: „perușane erau numite altădată fetele care își lăsau părul pieptănat pe frunte“ (Basmе), „termen de desmierdare cătră fecioare“ (ib.) „femeie cu perciuni frumoase, femeie înaltă, sveltă, mândă și cu păr frumos“ (Dal.), prin ext. „monedă de argint sau de aur atârnată de frunte prin câte un lântșor de argint“ (Mihăileanu). Forma arom. nu poate deriva din bulg. *perușina* (Pascu, Suf. 295) care vine de la *pero* „pană“ și înseamnă „Gefieder, Federn, Daunenkissen“, după cum nici forma alb. din turc. *piruze* (EWA 329). Cel mult forma arom. ar putea veni din cea alb., dacă derivarea lui din *per* (ca corb - corbișană) prin forma intermediară *peruș* n'ar fi cu putință; — *rute* „Raute“ n'ar putea veni numai din ital. *rutā*, ci foarte probabil din rom. *rută* id. (Meyer-Lübke în Grundriss p. 1047); — *kakarīs* vb. „gackere von Hühnern“ din arom. *căcăredzū* „cotcodăcesc“ (*Găl'ina căcăreadză* «găina cotcodăcește»): G. Meyer (EWA. 166) derivă cuvântul din ngr. *κακαρίζω*, care el însuși vine din arom. Forma arom. nu poate veni din ngr., căci atunci ar fi trebuit să avem **căcărisescu*; — *grumul* „Haufen“ nu poate veni din lat. *grūmulus*, din cauza lui *ū* care trebuia să dea *ü*, însă nici din ital. *grumolo* care înseamnă „Herz (von Kopfsalat oder vom Kohl)“ cum dă G. Meyer (EWA. 132). Dacă nu vine direct din arom. *grumur* „grămadă“ (*Grumur di leamne*) cu *r* final disimilat, atunci păstrarea lui *u* pentru *ü* s'ar putea datori contaminării cu forma aromână; — *fl'okate* s. f. „weisswollener Überrock,

Nationaltracht der Süd-Albanesen“ din arom. *flocată* și *flucată*, derivat de la *floc* (lat. < *floccus*, -um) ca *gurgul'at*, -ă, *mojat*, -ă etc. și păstrat ca substantiv supt forma feminină din întrebuintărea adjectivală: *vilendză flucată* „velință prevăzută pe deasupra cu floci“: *Fitșorlu amel, țâne fluria estă și di nâsă si-ni-adari nă vilendză flucată* („copilul meu, ține acest galben și cu el să-mi faci o velință flocoasă) Basmе 208/10. La Aromânii din nord se întrebuintează numai *flucată* și *flocată* (cu *o* neaccentuat pentru *u*), probabil supt influența lui *flocă*. La început trebuie să fi însemnat țesătura de lână prevăzută cu floci, care este un fabricat specific al Aromânilor¹. Cu acest înțeles cuvântul a fost împrumutat de către Albanezii din Epir care veneau mai în contact cu Aromânii care se ocupă în special cu acest fabricat. Cuvântul există și în ngr. *φλοκιάτα* cu același înțeles ca în limba albaneză și intrat probabil din această limbă (G. Meyer Ngr. Sb. III, 70). Explicarea cuvântului din limba alb. de la *fl'ok* și suf. -ate este cu neputință, de oare ce lipsește acest sufix; — *cusri*, *cusrire* „văr, vară“ din arom. *cusurin*, *cusurină* (< lat. *consobrinus*, -a) id. (Christophorides, ap. CDDE); — *gușe* „Hals, Läppchen des Hahns“ cu mai multe derivate despre care vezi G. Meyer (EWA. 135). Cuvântul este răspândit peste tot în Peninsula Balcanică: bulg. *guša* „Kropf, Hals, Unterkinn“, *gušă* vb. *gušă se* vb. a se îmbrățișa (cf. arom. *mi l'au di gușe* „mă îmbrățișez“), sârb. *guša* id., rut. etc. pe care Berneker (SEW. 362) le derivă din român. *gușe*² și nu ar fi cu neputință ca să fi pătruns și în limba albaneză, mai ales că originea latină a cuvântului românesc apare mai evidentă și din mulțimea formelor romane, despre care vezi Meyer-Lübke în *Zeitschrift f. rom.*

¹ Negoțul pe care îl făceau odată Aromânii cu aceste țesături era foarte mare. Dimiile Aromânilor și în genere toate fabricatele de lână ajungeau, după cum ne relatează Pouqueville (*Voyage*, II p. 172) până la Constantinopol și peste tot în Occident. De aceea socotesc că și pasagiul din poeziile poetului bizantin Teodor Prodrom din sec. al XII: *Κάππα μου ὄνταν σ' ἔθηκεν ἢ Βλάβχα νὰ σὲ φάνη Πολλὰ δάκρυα σὲ γέμισε* (O mantaua mea, când te-a pus Aromâna la războiu să te țese, te-a umplut cu multe lacrimi) se referă mai de grabă la *Vlaha* din Peninsula Balcanică, decât la aceea din Principate (cf. Hesseling et Pernot, *Poèmes prodromiques en grec vulgaire* p. 83 ap. D. Rasso, *Elenismul în România* p. 45. Vezi și O. Tafrahi, *Bizanțul și influența lui asupra țării noastre* p. 78).

² Forma dialectală (megl.) *gușnes* „îmbrățișez“ pe care o citează Berneker (ib.) nu derivă din *gușe*, ci din aoristul bulgar *guša* - *gušnah* ca *stignes*, de la *stigam* - *stignah* etc.

Phil. XV, 242 și REW. 3750, iar o explicație sigură a formei albaneze, din limba albaneză, nu s'a dat. Despre prezența cuvântului în ngr. $\chi\rho\omicron\sigma\alpha$ „Kropf“, vezi Murnu (o. c. p. 24). — Tot aci aparțin și *l'äft* „Ruhm. *l'evdoñ* „lobe“ influențate de formele arom. *alavdu*, *alâvdare* (laudo, -are), dacă nu chiar împrumuturi directe, cum crede Meyer-Lübke (o. c. p. 1047); — *špun* (întrebuințat în Dibra cu înțelesul) „zeige, führe“ (G. Meyer: EWA. 415), din arom. *spun*, cu același înțeles (Meyer-Lübke, o. c. p. 1056); — *busture* „was sich im Magen der Wiederkäufer befindet“ din materialul strâns de Dr. Reinold din albaneza vorbită în Grecia (G. Meyer, Alb. St. V, p. 71), trebuie să fie același cu arom. *păstură* „murdăria din pânțele unei vite“ (Mihăilănu) p. ext. (supt forma *prîstură*) și „stomah, burtă de vite“, fig. „om de nimic, nătărău“ (Dal.) Originea cuvântului rom. nu este cunoscută. După însemnare există o legătură între formele arom. și alb., chiar în cazul când am avea a face cu un împrumut invers. În dialectul daco-român înțelesul cuvântului se cam deosebește. Aci însemnează „materia cea neagră și amară din faguri“ (Șezătoarea, III p. 84), „material otrăvitor în faguri, de culoare galben-vânăta, adunat de albine pe timp secetos de pe plante veninoase“ (Săghinescu, Voc. rom. p. 30); — G. Meyer dă și pe *vergar* (la Meyer Lübke: *vorgar*, cf. Grundriss p. 1048) „unverschnittener Bock oder Hengst“ sub forma *vârgere* ca un împrumut din român. *vargă* din *veargă* (EWA 470), ceea ce e puțin probabil; — *preš* (pe lângă forma regulată *pras*) „Lauch“ întrebuințat în Berat, vine din arom. *preaš* (la Aromânii din Albania), pe lângă forma obicinuită *praš* (G. Meyer EWA. 334); — *trup* întrebuințat numai în dialectul tosc cu înțelesul de „corp“ („Leib, Körper“), — în dialectul gheg se întrebuințează *corp-i* (Pekmezi, Alban. Gramm. 251) — vine din arom. *trup*, singura formă pentru desemnarea corpului omnesc. Cu acest înțeles, care se găsește numai în limba română, nu putea veni, direct din vsl., bulg. s. sârba, de oare ce acestora le lipsește noul înțeles.

Ca împrumuturi nouă, de înțeles numai, nu de cuvinte, însemnăm *vjet* «an» ca subst. și „anul trecut“, ca adv., după românescul *an* subst. (< lat. *annus*, -um) „an“ și *an* adv. (< lat. *anno* abl. de la *annus*) „acum un an, anul trecut“ (S. Pușcariu Wb. 88; Jahresbericht XIV. 141); — *krie*, (gheg) *krüe* „cap“ având și înțelesul de „sfârșit“ după dacor. *cap* și

capăt, nou singular refăcut din plur. *capete* (S. Pușcariu, Wb. 262) *Nə krüet mot motit ja fal' Zoti begut djal'in* (la capătul s. sfârșitul unui an Dumnezeu îi dăruie beifului un băiat) din „Biri i begut“ publicat în *Mitteil d. rum. Inst.* p. 380. De la acest din urmă înțeles și derivatul *krüj* „sfârșesc, duc ceva până la capăt“; — *mbül, mbüs, (gheg) müs* „ersticke, ertränke, erdrossele“, înțeles dezvoltat dintr'un mai vechiu «erschlage» (*Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVIII, 387) după rom. *nec* cu înțelesul primitiv „ucid“, păstrat în dialectul megl. și „ertränke, ersticke“, înțelesul actual în celelalte dialecte, care se dezvoltase în latina vulg., după cum se poate constata aceasta din celelalte limbi romanice; — *l'u'e* cu înțelesul secundar de „menstruation“, în afară de acela de „floare“, după românescul *flori*, cu amândouă înțelesurile, despre care am vorbit mai pe larg în Dacoromania I, 331—334; — *karte* pe lângă forma savantă *leter*, cu înțelesul acestui din urmă, din român. *carte* „hârtie, serisoare, carte de studiu“ (Dacoromania I, 335).

Trecem acum la acele cuvinte din limba albaneză care stau în strânsă legătură cu formele corespunzătoare din limba română și a căror origine românească pare probabilă: *murk* art. *murgu* „dunkel, schwarz, grau“. Cu originea cuvântului s'a ocupat G. Meyer. În alb., în afară de *murk*, mai există și *murge*. „Bodensatz des Oels“ pe care el îl identifică cu ngr. *μούργα* cu aceeași însemnare de „Bodensatz, Weinhefe“. Plecând de la acest sens, el propune lat. *amurca* (gr. *ἀμόργη*) pronunțat *amurga* „die beim Auspressen der Oliven vorfliessende, wässerige Unreinigkeit, der Vorschas, Quelschaum“ (Georges), mai ales că, cu aceeași însemnare, el se găsește și în celelalte limbi romanice, pentru care vezi Ascoli (*Arch. Gl. It.* II. 403) care se ocupă cu afereza lui *a*. Această etimologie nu întâmpină tocmai așa de mari greutăți cum presupune Treimer (*Zeitschr. f. rom. Ph.* XXXVIII 408), de oare ce, admitând căderea lui *a* ca un fenomen vechiu, așa cum reiese și din celelalte forme romane, ea ar fi trebuit să ne dea în alb. *murge*, în român. *murgă*. În ce privește înțelesul, trebuie făcută o deosebire între formele *murk* „braun, braunrot, dunkel, schwarz“ și *murge* „Bodensatz des Oels“. Sensul latin trebuie pus cu această din urmă formă. La început a însemnat „apa murdară de culoare brună care se lasă la presarea măslinelor înainte de curgerea untdelemnului“, după aceea „tot ce rămâne

necurat de la untdelemn“, prin urmare „drojdie, sediment, rămășiță“. Și de oare ce culoarea acestor rămășițe este brună sau brun-roșietică dând în negru, ușor s'a putut desvoltă și înțelesul „dunkel, schwarz“.

Acum, ori care ar fi legătura de înțeles între cuvintele *murk* și *murge* și presupunând că am pleacă de la lat. *amurca*, care ne-ar de *murge*, din aceasta n'am putea derivă în limba albaneză un adj. *murk*. În cazul acesta *murk* trebuie despărțit de *murge*. O astfel de derivație ar fi cu puțință numai în limba română. Însă aici lipsește cuvântul *murgă* cu înțelesul din alb. și din celelalte limbi romanice. Aceasta însă n'ar putea exclude cazul că să fi existat și în românește odată **murgă* care să se fi pierdut, mai târziu, atunci când Românii, îndepărtându-se din apropierea regiunii în care se fabrică untdelemnul (Italia și mai ales Albania), cuvântul aproape nu mai avea nici o întrebuințare. Din acest **murgă* românesc s'a putut forma în adj. *murg* cu înțelesul secundar, care a putut trece la Albanezi supt forma *murk*. În cazul acesta, la Albanezi am avea două cuvinte de origine comună, însă de proveniență deosebită: *murge* < lat. *amurca* și *murk* < român *murgă* din **murgă* < lat. *amurca*. Un împrumut din limba română n'ar fi cu neputință, dacă ne gândim la răspândirea mare a acestui cuvânt în sânul limbei române, la puterea lui de productivitate (despre care vezi la sfârșit supt *murg*) și, în fine, la expansiunea lui la celelalte popoare, prin mijlocirea păstorilor români.

Cu originea lui s'au mai ocupat Treimer (l. c.) aducându-l în legătură cu *mjergule* „Nebel, Finsternis“ care și el, ca și român. *negură*, nu e pe deplin lămurit (lokl, Stud. zur alb. Etym 57); G. Weigand (Jahresb. XII, 163 nota) i-a căutat originea în forma balcanică **murenu*, **murecu* din *mura*, *mora*, care au dat *mură*, însă despre care vezi Meyer-Lübke (REW 433), iar Philippide în gr. ἀμολγος (Principii 147 cf. și 216); — *grumaz*, -i s. m. „Kehle“ este același cu arom. *gumadzu* (din *grumadzū*) „grumaz, înțelegându-se numai organele interne: gâttele și faringele și p. ext. partea de dinainte a gâtului“. *Luplu o cață* [oiaia] *di gumadzu fi s-nu zgară* Cod. Dim. 37/7; *Gumadzu* Cavallioti (C. Meyer, Alb. St. No. 521). Meyer-Lübke a arătat (Litteraturbl. f. rom. u. germ. Phil. XII 240) că *grumas* și *sugrumă* se pot referi la lat. *grumus*, *gruma* „Kehle“ cu care s'ar putea compară și fr. *gourmand*, *gourmer*. Mai târziu, revenind, în parte,

asupra acestei păreri (REW. 3888), admite pentru român. *grumaz* și *sugrumă*, ital. *digrumare* „gierig schlingen“, *digruma* „Doppelmagen“ forma *grūmus* „Kehle“, întrebându-se, în același timp, de unde ar putea veni această formă, iar pe fr. *gourmand* îl derivă din angls. *grōm* „Bursche“ din care a rezultat vfr. *gromet* „Bursche der Wein verkauft“ și, prin schimbare de sufix, *gourmand* „leckerhaft“ (REW. 3879). S. Pușcariu (Wb. 743) recunoscând un suf. albanez în forma română, admite identitatea lui cu forma alb., fără însă a-l considera ca împrumut albanez, mai întâi pentru că tulpina *grum-* în alb. nu este frecventă pe când în română avem *sugrum* (și *zugrum* la Varlaam, C. 272 din care ar. megl. *zgrum*), și al doilea pentru că aceeași temă se găsește și în celelalte limb. romanice. Papahagi (Not. Etim. 24), plecând de la ideea lui S. Pușcariu, că forma română conține un suf. alb., încearcă să explice pe *grumaz* din *grumus* + *ză*, observând „că sufixul alb. se anină supt forma *-áză* în cuvintele române, devenit *-ază*, când anu-i accentuat, după cum rezultă din *nicăzū* (= micuțel, arom. *nicuț*) fem. *nicăză*, etc.“ El uită însă că în arom. *nicăzū* nu avem un nou sufix *-áză*, ci că întreg cuvântul este un nou masculin retăcut din forma feminină *nicăză*. De aci dar urmează că, neexistând un *-áză*, nu poate fi vorba nici de un *-ază*. Cât despre greutățile ce prezintă înțelesul de „deal“ al lui *grumus* cf. Weđkiewicz (Mitteil. d. Rum. Inst. p. 286) și Meyer-Lübke (REW. 3888). Se înțelege că o deslegare definitivă, în ce privește originea, nu i se poate da. Un lucru pare însă mai sigur și anume că, admitând legătura dintre cuvintele albano-române pe baza formei *grūmus*, din care se explică și celelalte forme romanice, cuvântul alb. ar fi trebuit să aibă în tulpină *ū* (< *ū*) pentru *u* (*gurmaz*), dacă dezvoltarea lui ar fi fost neatârnată de forma română. Din faptul însă că avem *u*, rezultă sau că cuvântul alb. este de origine română sau, în fine, că s'a încrucișat cu forma română, dacă ar fi să pornim de la un cuvânt iliric pentru forma lbaneză; — *baskε* „Fliess“. Cuvântul este dat de G. Meyer (EWA 28) după Leake. La Hahn (Alb. St. p. 78) întâlnim *μάρωα* „Wolle“ fără nici un citat. Cavallioti, traducând pe aromânescul *bască* în alb., îl redă prin *Ουρξθ* (cf. G. Meyer, Alb. St. p. 99), un derivat de la *uik* (< *ul'k*) „lup“, ceea ce probează că forma *baske* din alb., cu înțelesul aromânesc de „toată lâna ce se obține după tunderea unei oi“ (Dal.) nu-i eră cunoscută. Din

acestea ar rezulta că în alb. cuvântul nu-i așa de răspândit. În afară de aceasta, păstrarea lui s nealterat ne arată că cuvântul nu poate fi așa de vechiu cum ar fi vroit G. Meyer (o. c.), punându-l în legătură cu forme tracă Βροσάρα „Name eines langen Gewandes, das in den Notizen der Alten unrichtig mit dem kyrenäischen Βροσάρα Βροσάριον „Fuchs“ ... zusammengeworfen wird“. În cazul acesta originea lui trebuie căutată în limba română (dialectul aromân). În acest dialect el are o întrebuințare foarte deasă. De asemenea și în megl. (*la deadi căti una bască di Ionă neagră si-u facă albă* 5/61). În dialectul dacor. îl găsim atestat în Psait. Sch. 220: *Deștinge-va ca ploa spre bască*. Cu originea cuvântului românesc s'a ocupat mai mult Hasdeu (Etim. Magn. 2593), care combate pe G. Meyer, propunând o altă formă tracă; — *kodre* „Hügel“ din arom. s. dacor. *codru*, pentru care vezi mai pe larg Dacoromania I 505-510 și mai ales Meyer-Lübke (REW 6921); — *sore* „Krähe“. Dacă, într'adevăr, român. *cioară* cu celelelalte forme romane: sicil. calabr. *čaula* neap. *caole*, tarent. *čola* etc. etc. vin, după cum arată Meyer-Lübke, dintr'o forme *čaola* (Schallwort) „Krähe“ (REW. 2449), atunci probabil că și alb. *sore*, cu *l* între două vocale trecut în *r*, este un împrumut român sau, în fine, ține de forma română. În arom. cuvântul aproape nu există. El este atestat numai la Cavallioti *tșoară* (G. Meyer, Alb. St. 478) și ca nume de munte *La tșoară*, deasupra satului grecesc Filiki, în drum spre Samarina. Grecii îi zic muntelui: *S-tin Kuruna* de la *κορυνη* „cioară“ adică „la cioară“, ceea ce probează că în denumirea arom. a muntelui este vorba de *cioară* (Comunicat de Dr. Z. Papataniși din Epir); — *kesul'e* „Kopfbedeckung, Haube, Mütze“, din *căciulă* (cu aceeași trecerea lui *č* în *s*) despre care vezi mai pe larg S. Pușcariu (Lat. *Ti* u. *Ki* p. 53-54 și Wb. 248). Despre răspândirea cuvântului la Slavi și la Greci prin Români, vezi Berneker (SEW. 466); — *l'aj* „von Schafen mit schwarzen und weissen Haaren. Ein durch die rum. Hirten verbreitetes Hirtenwort“ (G. Meyer EWA 235) din arom. sau dacor. *laiu*. Cuvântul este foarte întrebuințat, mai ales în dialectul aromân. De la Dacoromâni a trecut la Ceho-slov. *laja*, *lajka* „schwarzes Schaf mit einen Einschlag von Weiss“, la Ruteni etc. (Berneker SEW. 688). La Greci *λάου* a trecut de la Aromâni (G. Meyer, Ngr. St. II, 68). Cu etimologia formei române s'a ocupat în urmă Wędkiewicz

(Mitteil f. rum. Inst. 278) a mai revenit odată (Revue Slavistique T. VII p. III-132) și despre care vezi Dacoromania I 520 și I. D. Țiceloiu (Zeitschr. f. rom. Phil. XXXVIII 485-490) fără un rezultat hotărâtor. — În afară de aceste cuvinte, am mai putea adăoga *fl'oere*, *fl'ojere* „Flöte, Pfeife“ care este același cu dacor. *floieră* „flueră cu 6 găuri“ (Viciu Gl.), arom. *flueđră* (pl. fluéri), megl. *florcă* (<fluer+că) întrebuițat numai în Țăr-nareca, incolo *frie1*, (la Huma) *sfruiali*, și pentru care, plecând numai de la considerațiunea că forma română, prin păstorii români (Miklosich, Wanderungen 23), a ajuns la toate popoarele slave, Sârbocroați, Ruteni, Cehi, Poloni (Berneker SEW. 285), ea ar putea fi și pentru Albanezi un împrumut din limba română. Pentru originea formei albaneze vezi G. Meyer (EWA. 108), după care s'a luat Crețu (Mardarie Lex. Sl.-rom. 322-325), ca să explice cuvântul românesc.

5. Considerațiuni finale.

Din raporturile studiate până acum în perioada veche, rezultă următoarele:

I. Din prezența elementelor de proveniență sigură albaneză în limba română și a acelor de proveniență sigură română în limba albaneză se constată că Albanezii și Românii, în perioada romană și, poate, ceva și mai târziu, au trăit în apropiere, dacă nu chiar, pentru o parte din ei, chiar la olaltă. Pentru această conviețuire ne dau mărturie nu numai împrumuturile reciproce de cuvinte, dar și coincidențele gramaticale și dezvoltările de înțeles, paralel și deosebit de cel original, la multe cuvinte de origine latină. În afară de aceasta, dacă trecem la cealaltă serie de cuvinte, care nu pot fi considerate ca împrumuturi reciproce, ci mai de grabă ca o moștenire comună, cuvinte care există numai în limba albaneză și limba română ca: *balegă*, *copaciu*, *curpân*, *mazăre*, *napârcă*, *scrum*, sau, în fine, dacă luăm în considerație și seria de cuvinte: *copil*, *baciu*, *șap*, *șut*, *baltă*, *gard*, *ciucă* pe care noi le-am numit balcanice, numai pentru că, în afară de Români și Albanezi, ele se găsesc și la celelalte popoare din Peninsula Balcanică, însă ca chestie de origine, își au obârșia tot în domeniul limbii albano-române, atunci, ori cât de prevăzători vom fi în deducțiunile noastre, trebuie să admitem că, în afară de raporturile de

vecinătate ce-au existat între Români și Albanezi, în perioada romană, trebuie să fi existat ceva și înainte de aceste raporturi, care să fi pornit, poate, din apropierea mare, sau, pe alocuri, și din identitatea elementului autohton. În stadiul actual în care se găsesc studiile privitoare la limbile română și albaneză, ar fi o mare îndrăzneală ca cineva să pomenească, cu atât mai puțin să se atingă de chestiunea înrăuririi elementului autohton la formarea limbilor acestor două popoare. Se înțelege că, întru cât nu știm încă nimic precis despre particularitățile limbilor vorbite de strămoșii Albanезilor și Românilor (Ilirii sau Tracii), nu ne este îngăduit să tragem concluziuni asupra rolului, precis, ce limba acestor popoare l-au jucat la dezvoltarea celor două limbi albaneză și română, în particularitățile în care arată asemănări. Dar nici când asemănarea acestor particularități nu se poate face din limba latină sau din limbile vecine care, după aceasta, au avut o înrăurire asupra lor, noi nu trebuie să renunțăm la continuarea cercetărilor noastre în domeniul influenței preromane care, judecată chiar din întreaga conformitate unitară a tuturor limbilor balcanice, în partea lor sintactică, trebuie să fi plecat, în ori cât de mică măsură, și de la substratul autohton.

II. În ce privește puterea de influență reciprocă dintre aceste două limbi, precum putem judeca din puținul material lingvistic ce avem la îndemână pentru limba albaneză, față de imensul material lexical și folcloristic din limba română, influența activă a limbei române n'a fost, după cum s'a crezut, mult mai mică decât a celei albaneze. Avem aproape 40 de cuvinte românești în limba albaneză față de 52 intrate din limba albaneză în limba română. Este drept că unele dintr'insele se arată de proveniență mai nouă (aromânească), dar restul, întru cât se înfățișează supt o formă care pentru epoca ce ne preocupă ar fi putut-o avea și în dacoromâna, nimic nu ne poate împiedeca a-l socoti de origine română (fără deosebire dialectală).

III. Influența albaneză din această epocă se arată astăzi în proporții mult mai reduse în dialectul aromân decât în dialectul dacoromân. Aceasta se observă nu numai în unele construcții gramaticale, în frazeologie și foarte puțin în proverbi, dar chiar și în partea lexicală. În privința aceasta avem 19 cuvinte din 52 (bucură, ceafă, cursă, gata, ghimpe, mal, mucus, pășu, strepoda, vizuza, vazel, zavel, zară, ghiui, hămăsit

stăpân, cătun, bălaur, acă[-tare], fărâmă) care lipsesc din aromâna. Cevă mai mult, aceste cuvinte, în afară de 4 (bucură, mugur, stăpon, strepij=strepede), lipsesc și în dialectul meglenoromân. În cazul acesta, ne putem întreabă, dacă cuvintele acestea au lipsit de la început în dialect, sau au existat odată și, mai târziu, s'au pierdut? Dacă Aromânii s'ar fi găsit astăzi în regiunea unde locuiesc Meglenoromânii și, în afară de aceasta, n'ar fi fost păstori și chervanagii, ci s'ar fi îndelencit numai cu agricultura ca Meglenoromânii (care nu se depărtează din satele lor mai departe decât Ghevgheli—Salonic—Vodena) atunci s'ar fi putut admite, până la un punct, că, ei ne mai venind în contact cu Albanezii, cu timpul, le-au pierdut, înlocuindu-le prin alte cuvinte. Judecând însă lucrurile așa cum ni se înfățișează astăzi Aromânii, cu sălașurile lor alături și printre ținutul locuit de Albanezi, cu ocupația lor care, din timpuri străvechi, i-au făcut să cutureiere Albania în lung și în lat, ca și toată Peninsula Balcanică, ajungând, la apus, până la Adriatica iar la răsărit, în Tracia până la țărmurile Marii Egee, pierderea acestor cuvinte la ei, atunci când la Dacoromâni se păstrează, nu pare tocmai justificată.

Înțeleg cu Spitzer¹⁾ că unele din cuvintele în chestiune au putut dispărea din dialect, în urma contactului des cu Albanezii, fiind înlocuite cu alte forme albaneze mai nouă, cum sânt: *zară* prin *dale* (arom. *dală*) și *ceafă* prin *zverk* (arom. *zvercă*), dar în cazul acesta, — care încă poate fi discutabil în sensul că *zară* și *ceafă* ar fi putut să nu existe (mai ales că existența lor nu se poate proba prin nimic) iar *dale* și *zverk* ar fi putut pătrunde împreună cu restul împrumuturilor mai nouă, — ar fi trebuit să avem forme albaneze și pentru restul de 17 cuvinte. În afară de aceasta mă întreb, de ce aceste cuvinte lipsesc și în dialectul meglenit, și numai patru din ele există dintre care și *cătun*, de care Aromânii și mai cu seamă Fărșeroții (a căror obârșie este din *Frașari*, va să zică din mijlocul Albanezilor), au avut așa de multă nevoie, mai ales că, dintre toți, ei sânt propriu zis aceia care locuiesc în cătune, pe care ei, ca și toți Aromânii, le numesc *hori* (de la hoară)? Iată atâtea întrebări la care noi nu putem răspunde pur și simplu că au existat, atunci când aceasta nu se poate dovedi nici din limba textelor aromâne vechi, care

¹⁾ L. Spitzer, *Zu den linguistischen Beziehungen der Albanesen und Rumänen in Mitteil. f. rum. Inst.* 201—205

ne vin de acum două sute de ani și în care, ori cum, ar fi trebuit să întâlnim un cuvânt două.

Aceasta, socotesc, probează și mai mult că ele n'au existat. Și cum că așa pare a fi, aceasta se poate dovedi și dintr'o altă constatare. În introducerea din partea a doua a acestei lucrări se va vedea că toată influența albaneză mai nouă, asupra dialectului aromân, datează din ultimele veacuri. Nu există nici o legătură, ca chestiune de dezvoltare istorică, între cuvintele albanezești din perioada veche și acelea din perioada mai nouă. Faptul acesta ne arată până la evidență că între contactul primitiv dintre Aromâni — pe când aceștia nu erau încă despărțiți de restul românismului — și între acela din veacurile din urmă, a urmat un interval de mai multe secole, în care unii nu știau de ceilalți. În cazul acesta, lipsa cuvintelor despre care este vorba se justifică de la sine, prin faptul că ele n'au intrat în dialect. Iar lipsa lor și din dialectul meglenoromân nu numai că întărește această afirmație, dar ea apare ca un nou indiciu despre apropierea mai mare ce a trebuit să existe, odată, între dialectul aromân și dialectul meglenoromân, înainte de coborîrea Aromânilor în Tesalia.

Cam pe unde au trecut Aromânii, după ce s'au despărțit de Dacoromâni, aceasta ne o va dovedi, până la un punct, studiul elementului slav din acest dialect, ținând bine seama de dezvoltarea dialectelor bulgare din Macedonia. Studiul elementului albanez ne arată numai că, între raporturile dintre limba albaneză și dialectul aromân, a fost o întrerupere, și că această întrerupere, judecând după lipsa cuvintelor despre care a fost vorba, s'a întâmplat, poate, mai de timpuriu decât aceea care a avut loc între limba albaneză și dialectul dacoromân.

Un alt indiciu despre restrângerea raporturilor dintre Aromâni și Albanezi din această perioadă îl avem în lipsa celor două fenomene lingvistice: rotacismul și nazalizarea, care se întâlnesc numai în dialectul dacoromân și se regăsesc și în albaneză. La Albanezi nu se întâlnesc amândouă fenomenele în aceeași regiune, ci nazalizarea este o particularitatea a dialectului de nord (gheg), iar rotacismul a celui de sud (tosc). Despre legăturile ce-au existat odată, în această privință, între limba română și albaneză s'a discutat mult. Aztăzi, ori cum s'ar admite, ori că ele vin de la substratul autohton, cum credea

Hasdeu (Cuv. din Bătr. II. p. 16), ori că s'au produs prin influență reciprocă, ele rămân ca un fapt sigur. O mică nedumirire care mai subsistă în această privință constă în aceea că, pe când în dacoromâna rotacismul se arată în regiunea nordică, în limba albaneză din contră, el se arată la sud, tocmai la acei Albanezi care de veacuri stau în contact cu Aromânii. Această nedumirire însă dispăre, dacă ne gândim la locuințele primitive ale popoului albanez. Cu toată lipsa de date istorice, și fără a fi nevoie ca să ne depărtăm prea mult de locuințele lor actuale¹, trebuie să admitem că primele triburi albaneze s'au coborât din părțile de miazănoapte ale Peninsulei Balcanice, ca să-i găsim acolo unde istoria îi întâlnește în epoca medievală². Este drept că în războaiele Bizantinilor cu Bulgarii nu se face nici o mențiune despre Albanezi, cu toate că în sec. X și XI Ohrida eră reședința Bulgarilor, iar ultimul țar Ioan Vladislav a fost ucis în Durazzo (1017), unde cu un secol înainte (869) Simeon cucerise 30 de cetăți. Dar nu mult după aceasta. în cursul sec. XI—XII, în timpul când Bizantinii se războiau cu Normanii din Italia de sud, veștile despre existența Albanезilor în Durazzo și regiunile învecinate se înmulțesc din ce în ce mai mult³. De la această epocă ei coboară tot mai mult în spre sud, ajungând în Epir, iar după năvălirea Turcilor, în Grecia și în Italia. Din aceste date reiese că cu mult înainte de apariția lor în istorie (1042), tribul Toschilor (cu rotacismul) trebuie să fi locuit în apropierea sau chiar laolaltă cu Gheghii, care își aveau locuințele împrejurul lacului Scutari sau și mai în spre miazănoapte. În cazul acesta, dacă într'adevăr trebuie să existe o legătură între rotacismul din limba română și limba albaneză, Toschii, înainte de coborirea lor în spre părțile din sud, puteau veni, în acea perioadă, în contact cu elementul românesc.

Revenind acum la Aromâni și punându-ne întrebarea dacă această particularitate a existat odată și în dialectul aromân și numai mai pe urmă s'a pierdut ca și cuvintele de mai sus, trebuie noi să răspundem printr'un da? Desigur că nu. Nu putem

¹ N. Jokl, în *Geschichte der indogerm. Sprachwiss.* de Wilhelm Streitberg. Vol. III p. 122.

² N. Iorga, *Breve histoire de l' Albanie et du peuple albanais* p. 6; id. *Notele unui istoric*, în *Analele Acad., Rom. Seria II T.* 35 p. 131.

³ Dr Ludwig von Thaloczy, *Illyrisch-albanische Forschungen*, studiul lui C. Jireček, *Albanien in der Vergangenheit* p. 70.

da acest răspuns, nu numai din considerațiunea că, ori cât de mult s'ar fi pierdut această particularitate, tot trebuia să ne rămână astăzi o urmă, așa cum se observă în dialectul dacoromân, dar și din faptul surprinzător că ea lipsește și în graiul Meglenoromânilor. Meglenoromânii pe care eu, din studiul făcut asupra lor, îi socotesc ca Români sudici, nu ca Dacoromâni coborși de la nord, nu puteau avea nici ei această particularitate, de oare ce și ei, împreună cu grupul de Români din care au ieșit Aromânii, se aflau, probabil, într'o regiune mai îndepărtată de a eea, în care contactul dintre Albanezi și Românii nordici eră mai frecvent. Cam pe unde se află grupul de Români din sud, din care mai târziu au ieșit Aromânii și Meglenoromânii, aceasta o vom putea afla, poate, din studiul elementului slav în dialectul aromân. Ori cum, n'am greși dacă am presupune, de pe acuma, că ei își aveau sălașurile ceva mai în spre răsărit de restul populațiilor românești.

II

Raporturile albano-române în perioada nouă.

1. Influența albaneză asupra dialectului aromân.

În această perioadă influența albaneză este mult mai puternică. Ea nu se mărginește numai la introducerea de cuvinte și la modificarea sensului multor cuvinte după înțelesul cuvintelor albaneze, dar privește și unele schimbări gramaticale. Se înțelege că această influență nu se datorește numai contactului de bună vecinătate, dar și vieții comune pe care, pe alocuri, au dus-o și o mai duc și astăzi, în bună înțelegere, aceste două popoare. Nu știu dacă în această privință n'ar fi destul de caracteristic și faptul că, pe când toate celelalte popoare balcanice numesc pe Aromâni ca și pe Români în genere cu termenul *Vlah*, numai Albanzii întrebuintează exclusiv denumirea *Remer*, derivat direct din ROMANUS, ca și cum n'ar fi fost streini și ei față de Români. Se poate ca această denumire să-și afle justificarea în vechimea întrebuintării ei față de Vlah,¹ care este relativ mai

¹ Numele *Vlah* m. *Vlache* f. cu derivatul *Vlahinike* „Walachei“ sânt mai nouă (cf. G. Meyer, *Alb. Stud.* V. 106 și EWA 476).

Printre poreclele pe care le dau Albanzii Românilor, însemnăm: *Goge* pentru Românii din nordul Albaniei. După tradiția tulpinilor Șala și Klementi, se crede că interiorul Albaniei de nord ar fi fost locuit pe vre-

nou. Ori cum, ținând seamă de faptul că această denumire a pătruns din timpurile cele mai vechi și la Greci, ea s'ar fi putut introduce și la Albanezi. De altfel și Aromânii numesc pe Albanezi *Arbines*, cu pl. *Arbineși*, care ar putea veni direct din lat. ARBANENSES, formă care se întâlnește în documentele bisericesti de pe la sfârșitul sec. al XII¹ și din care derivă și ital. *Arbaneze* și *Albaneze*, acesta din urmă introdus în dialectul dacor. (*Albanez*), pentru mai vechiul *Arbănaș* din vsl. арванас cu p арванаси. Porecele de *Țințar*, dat în special de Sârbi, și *Cuțovlah* de către Greci nu sânt nici cunoscute și nici întrebuițate de Albanezi.

Spre a putea înțelege și mai bine raporturile albano-române din această perioadă, trebuie mai întâiu să cunoaștem care sânt regiunile locuite de Românii care se găsesc în apropierea sau în interiorul teritoriului albanez. Ținând seamă de așezările Aromânilor din Peninsula Balcanică, ținutul cunoscut supt numele de *Muzachia* este singurul în care se găsesc, chiar după datele lui Weigand, vre-o 40 de sate românești. Din nenorocire însă, toate aceste sate, pentru cercetările lingvistice, nu ne pot fi de nici un folos, de oare ce nimeni până acum nu s'a dus ca să le cerceteze mai de aproape, spre a strânge materialul lingvistic necesar. În privința aceasta, în afară de acele câteva cântece scrise de Weigand, nu mai avem nimic. Dar și acestea nu sânt de la Aromânii din *Muzachia*, ci din *Ohrida*. Ceva mai rău, că chiar în *Ohrida*, ele n'au fost culese direct din gura Aromânilor numiți *Fărșeroți*, ci de la învățătorii din acea localitate, care nu sânt *Fărșeroți* (Weigand o. c. II p. 186). Graiul

muri, în parte, de acești *Goge*. Nu se știe dacă această poreclă s'a dat odată numai la Aromâni sau peste tot elementului român răspândit în Serbia și Albania. (cf. Fr. Baron Nopcsa, *Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens* p. 236. Despre *Gogă* vezi și Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii la România din Macedonia* p. 110; I. Nenișescu, *Dela România din Turcia europeană* p. 485); — *Tșoban* pentru Aromânii din ținutul *Muzachia*, după ocupația lor cu păstoritul, după cum și Remer și Vlah mai însemnează și „păstor“; — *K'uș*, „ein Stamm vlachischer Maurer u. Salepverkäufer aus Mittel-Albanien, die alljährlich in Griechenland umherziehen; dann als Schimpfwort: roher, ungebildeter Mensch“ (cf. G. Meyer, *Alb. Stud.* V. 91).

Din partea Aromânilor (de nord) avem o singură poreclă pentru Albanezi: *Ghiusme-pingă* (pl. *Ghiusmepingași*), propriu zis „jumătate de opincă“ (alb. *güsme-opinkë*), după portul Albanezilor săraci, care dintr'o opincă fac o pereche de opinci, încălțându-se cu câte o jumătate de opincă de fiecare picior.

¹ Const. Jireček, *Zwei Urkunden aus Nord-Albanien* în *Archiv f. sl.* VI, 70-81

Fărșeroșilor ne este întru câțva cunoscut tot din scrierile lui Weigand, care rămân, deocamdată, singurele izvoare de încredere, până când vom avea altele mai complete, și din puținele texte dialectale publicate până acum. Dar și acestea sânt strânse de la Fărșeroșii aflători în Macedonia. Valoarea lor ar fi fost mai mare, dacă le-am fi avut de la Aromâni așiători în Muzachia. În graiul acestor Aromâni nu numai că trebuie să existe mai multe elemente albaneze, dar, ceea ce ar fi și mai important pentru rezultatul la care voim să ajungem, prin studierea elementului albanez la Aromâni, s'ar mai găsi și unele elemente albaneze supt forma lor mai veche, prin care am putea afla ceva despre continuitatea acestui element în acele părți. Domnul N. Iorga, vorbind despre situația privilegiată pe care Aromânii o aveau în Imperiul lui Vasile al II, situație „care nu erà aceea a unui teritoriu, ci aceea a unei națiuni întregi” și-o explică numai prin „colonizare oficială de Imperiu”. De aceea d-sa crede că Aromânii „s'au coborât din Nord spre Adriatică, din Albania unde unii dintre dînșii au rămas până în zilele noastre în vecinătatea imediată a Durazzului, precum și în Epir, unde între Ianina, Mețovo, Grebena și muntele Gramos ei formează încă majoritatea populației, și pe cele două povârnișuri ale Pindului, de la muntele Gramos până la Agrafa. Și aceasta nu s'a putut întâmpla decât în momentul invasiunii Slavilor, căci acești Români păstrează atunci teritoriul rămas supt autoritatea Împăratului”.¹ Se înțelege că acei rămași în apropierea Durazzului sânt mai întâiu Fărșeroșii din Muzachia și numai după aceea Românii din Tirana și împrejurimi până la Durazzo. În limba Fărșeroșilor răspândiți în Macedonia, — mă refer mai ales la acele câteva sate (Fetița, Paticina, Gramaticova, Cândrova), din apropierea orașului Vodena, pe ai căror locuitori i-am cunoscut mai de aproape, — nu apare nimic din care să se poată vedea vreo urmă mai veche în desvoltarea elementului albanez decât în graiul Aromânilor din Epir și Gramoste, de unde și-au luat obârșia cele două mari tulpini ale Aromânilor cu așezările lor mai compacte, situate la sudul și la nordul Peninsulei Balcanice. În afară de aceasta, Fărșeroșii, după particularitățile lor dialectale, țin mai mult de Grămosteni. De aceea presupun că ei tot din ținutul Gramostei s'au așezat în Frașari și satele din

¹ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (1919) p. 16.

împrejurimi, de unde și-au luat și numele de Fărșeroți (pentru mai vechiu *Frășăroți*). Din acest din urmă ținut ei s'au întins până în Muzachia. Aceasta însă n'ar putea exclude faptul ca ei, la sosirea lor acolo, să fi găsit resturi din elementul vechiu românesc, despre a cărui existență vorbește d. N. Iorga. De altfel și ocupația unora dintre Aromânii din Muzachia cu agricultura poate fi un indiciu pentru existența printre ei a unei populațiuni românești, care, ca origine, se deosebesc de populațiunea nomadă a Fărșeroților. În orice caz, chestiunea asupra originii acestor Aromâni așezați în mijlocul teritoriului albanez rămâne deschisă, până când nu se vor putea face studii dialectale la fața locului, nu prin mijlocul câtorva basme comunicate de instituții.

În afară de acești Aromâni care au stat supt influența limbii albaneze, mai vin și cei din *Ohrida*, *Corița*, și *Moscopole* cu împrejurimile lor. Limba acestor Aromâni este, oarecum, mai bogată în material lingvistic pentru studierea influenței albaneze, grație vechilor încercări de scriere în dialect, datorite scriitorilor aromâni Cavallioti, Ucuta, Daniil și Dimonie, ajunse până la noi. Din aceste părți Aromânii s'au răspândit, mai ales după distrugerea Moscopolei, la răsărit și miazănoapte, așezându-se prin diferite centre și, pe alocuri, fondând și așezări ale lor proprii. În toate aceste așezări nouă, ei și-au păstrat particularitățile de graiu datorite influenței albaneze, astfel încât, astăzi, cu multă ușurință se poate recunoaște patria lor de origine, după acele particularități, chiar atunci, când ei, de o sută de ani și mai bine, trăiesc printre Aromânii originari din ținutul Gramostei.

Nu mai puțin influențat de limba albaneză a fost și graiul Aromânilor din Epir și Gramoste. De altfel, și legăturile strânse ce au existat odată între aceștia și Albanezii din Epir, legături izvorâte din interesul comun ce-l aveau de a-și apăra libertatea și drepturile lor de moștenire asupra ținutului locuit de ei, au înlesnit această influență care, spre deosebire de aceea exercitată asupra Aromânilor din Albania și din ținuturile învecinate, nu se observă atât în partea gramaticală cât în aceea a lexicului.

Dar influența albaneză din această epocă nu se mărginește numai la particularitățile gramaticale sau lexicale, despre care va fi vorba mai departe, ci se întinde și asupra unor nume de persoane care, după formă, sânt de origine albaneză și se între-

buintează astăzi ca nume de familie la Aromâni. Printre acestea însemnăm: *Bal'u*, „breaz, cu o pată albă în frunte“; nu se știe dacă în *Baludima*, întrebuițat la Aromânii din Sud, trebuie să vedem o formă mai veche al lui *Bal'u-Dima* (cu trecerea lui *l'* în *l* ca în *fl'ake* > *fleaca*, *fl'ame* > *fleamă* etc., față de formele mai nouă: *l'are* > *l'ar*, *l'abrik* > *l'abrik* etc.); — *Barð* și *Bardă* (Ioan Bardă, la Aromânii din nord) „alb“; la sud avem *Bardalexî* (*Badralexi*) din *bardă* (< *barðe*) *Alexi*. Alături de acestea, în Gramoste mai avem și *Barzu* (cu o dezvoltare deosebită a lui *ð* > *dz* din *bardzu*, despre care vezi la sfârșitul lucrării) în *Tegu* și *Mitti Barzu* (Caragiani o. c. p. 99); — *Dașu* „miel de casă“ fig. „drăguț“ în *Cota Dașiu* din Vlaho Clisura. După Caragiani (o. c. p. 88), ar trebui să fie identic cu *Tașiu* din Anastasi, ceea ce este cu neputință. La p. 27, autorul, voind să explice pe *Dașculea*, fiul lui Colocotroni, că vine din *Dașiu* + cu > *Dașcu*, și că, prin urmare, eră de origine aromână, adaogă că *dașiu* „sânt porecliți cei ce au fața asemănătoare cu berbecii“, ceea ce ne conduce la alb. *daš* „Widder“; — *Bura* nume răspândit la sud; la nord mai mult derivatul lui: *Buracu*, amândouă direct din alb. *bure* „Mann, Ehemann“, *burak* „Männchen“; — *Bucupală* răspândit la sud și în regiunea Veriei. Cuvântul, deși de origine alb. (vezi înțelesul la sfârșit sub *bucupală*), este purtat de Aromâni. Despre armatolii *lanî*, *Costa* și *Bratu Bucupală* vezi Caragiani (o. c. 187 și mai ales 204); — *Miru* și art. *Mira* din *mire* „bun, frumos“, nu din Vladimir, cum dă Caragiani (p. 64); — *Zeze*, întrebuițat în Moloviște: *Spiridon Zeze* din alb. *zeze*, diminutivul lui *zi* „schwarz, unglücklich“ (ib. 104); — *Džadža* (Geagea), nume de familie veche în Avdela, vine din alb. *džadža* „Vatersbruder“; — *Muzaca*, numele unei familii din Veria care trebuie să-și aibă obârșia din Albania. Originea ei nu va fi legată, desigur, de aceea a despotului *Andrei Mussachi*, care, în prima jumătate a sec. al XIV, încheie un tratat cu prințul napolitan Ludovic¹, însă stămoșii ei ar fi putut fi din Muzachia.

Numele *Ghica* și *Zotu*, *Zota*, *Zoti*, acesta din urmă de la alb. *zot* art. *zoti* „Herr, Gott“, care se întrebuițează peste tot la Aromâni, sânt cunoscute și la Dacoromâni.

Se pare că influența aromână, în această privință, este neînsemnată. Dacă întâlnim nume istorice de șefi de triburi ca *Ghin Frate*, care în 1378 a condus pe Malacași ca să împresoare

¹ N. Iorga, *Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais* p. 33.

Ianina, însă nu reuși, fiind respins de Toma, ginerele țarului sârb Simeon Uroș, sau ca *Petru Lioșa*, un alt șef care luă în căsătorie pe fiica lui Toma și de la 1360 până la 1374, ocupă Arta, se înțelege că avem a face nu numai cu nume românești, dar chiar cu Români de origine. În aceste nume, *Frate*, cu toată rezerva lui Hahn¹ și interpretările lui Hopf, nu poate fi despărțit de românescul *frate*, iar *Lioșa*, a fost foarte bine explicat de Caragiani², din *Liusha* și acesta un diminutiv al lui *Tuliușa*, din *Tol'i* (nu din Tului!), iar acesta din urmă prescurtat din Apostoli-Apostól'i.

Se înțelege că, după nume, tot Aromâni au fost și șefii de triburi din familia Bueștilor: *Nicola Bua* sau *Buia* (1333-1349), protovestiar al lui Ștefan Dușan și *Mihali Bua* sau *Buia*. Aceste nume se întâlnesc până astăzi exclusiv numai la Aromâni și la Dacoromâni. De asemenea *Ghinu* poreclit *Spată*, despot al Arghirocastrului, domn al Artei etc.³, poartă nume românesc; în albaneză avem *špatë*. În ce privește pe prințul Μρογκόης, noul pretendent la stăpânirea Epirului, pe care Cronica Epirotică, pentru ca să arate cât de puțin eră Grec sau Albanez, îl numește Σερβοαρβανιτοβουλγαροβλάχος, el corespunde mai de grabă numelui *Bogoe*, care se păstrează și astăzi de către o veche familie din Băiasa în Epir⁴, decât lui *Bagua*, cum presupune Caragiani (o. c. 17). Di N. Iorga, recunoscându-i originea română, îl identifică cu dacor. *Văgăiu* (o. c. p. 38), care, de altfel, și corespunde formei Βογκόης (cu *v* pentru *b*), pe care numai Aravantinios (Χρονογραφία της Ηπειρου, II 187 ap. Caragiani) îl redă sub forma Μρογκόης ὁ Βλάχος. Dacă însă *Mussachi* (Johannes dictus Mussaci) este nume românesc, nu se poate susține cu siguranță, deși, după cum am spus mai sus, familia *Muzaca* este cunoscută la Aromâni. Cu atât mai puțin s'ar putea aduce în legătură cu *Mușat*⁵. Presupun mai de

¹ Hahn (Alb. St.) mărturisește că „Der Name Frati (Bruder) ist allerdings ein wallachisches Wort“, însă adăogă „deswegen scheint er wiederum als Eigenname eines Wallachen nicht recht passend“ (p. 341, nota 179; vezi și p. 320 mai pe larg despre rolul lui Ghin Frate). Hopf (Griechenland im Mittelalter u. in der Neuzeit. II p. 38) presupune că Ghin, după moartea soției sale, s'ar fi preoțit, de aceea i s'a dat numele Frate, la care d. N. Iorga (o. c. p. 38) răspunde cu drept cuvânt „Ghin dit Frate (en roumain: frère), ce qui ne signifie certainement pas un moine latin défroqué que ces Albains et ces Roumains de rite orientale n'auraient pas accepté pour chef“.

² I. Caragiani, *Studii Istorice* p. 7.

³ I. Caragiani, ib p. 12.

⁴ După o comunicare verbală a d. Dr. Z. Papataniși.

⁵ N. Iorga, o. c. p. 27.

grabă că *Mussachi* ar putea fi un derivat, cu înțeles de alintare, de la *Mussa*+*ak'i* (< -ἀκῆς, -ἀκί). Cei dintâi reprezentanți ai acestei familii apar tocmai când Bizantinii voind să pună stăpânire pe reședința regilor croați *Biograd*, Săracenii, sub conducerea căpitanului lor *Mussa*, au luptat alături de Latini în contra Bizantinilor. Despre faima acestui *Mussa* (cunoscut pretutindeni în Peninsula Balc. supt numele *Mussa Kessedžia*) tradiția vorbește și astăzi. S'ar fi putut ca Aromânii sau Albanezii, care au luptat în contra lui, să fi supranumit pe unul dintre șefii lor, în semn de vitejie, cu numele *Mussachi*. Se înțelege însă că această derivație o dau supt toată rezerva, întru cât ea ar putea fi probabilă numai în cazul când numele *Mussachi* nu va fi dovedit că a existat înainte de a se fi răspândit în Balcani faima vitejiilor lui *Mussa*.

*

La studierea influenței albaneze în dialectul aromân, vom începe mai întâiu cu prefacerile ce au suferit cuvintele albaneze în dialect. După aceea vor urma trei capitole tratând despre influențele gramaticale, influențele lexiche și urmând apoi lexicul, care va cuprinde expunerea tuturor cuvintelor albaneze pătrunse în dialect, cu explicarea lor semantică și etimologică, în ordine alfabetică.

3. Schimbări fonetice.

Dintre schimbările fonetice la care a fost supus elementul albanez, avem de observat următoarele:

În vocalism: *a* accentuat precedat de *l'* a trecut în *ea*: *fl'ake* > fleacă; *fl'ame* > fleamă; *l'angua* > leangă; *pl'age* < pleagă; *șupl'ake* > șupleacă.

În Cod. Dim. acest *ea* este redat, de cele mai multe ori, cu *ia*: *fl'iacă* 125/4; *pl'agă* 36 b/15; 17. Cu toate acestea, în graiul Aromânilor din nord, astăzi, se aude *ea*.

Cuvintele intrate mai târziu în dialect păstrează pe *a*: *l'abricu* < l'abrik; *l'ar*, -ă < l'are.

A neaccentuat trece în *ă*: *karkalets* > cărcăleț; *gamile* > gămilă; *nasihat* > năsihate; *paitoj* > păitescu; *talagan* > tă-

lăgan etc. În cuvintele mai nouă *a* se păstrează: *harabel' < harabel'u*.

Foarte multe cuvinte primesc un *a* protetic: *agudescu < godis*; *alumak'e < l'umak'e*; *ambar < mbar(e)*; etc.

A adverbial avem numai în mizia < *mezi*, întocmai ca la forma aromână veche, care se obicinuește și astăzi cu același înțeles: *cudeaȳia* (din: de abia, cu mare greutate, cu-de-ayia < *ad + vix*, pronunțându-se trisilabic și cu accentul pe *i* ca în literatura veche și dialectală: *alăgai cât putui și cu, deaȳia adžumșu* „alergaiu cât putuiu și abia am ajuns“. La Dal. este dat subț. *deaȳiă*, dând și citatul *Cudeaȳia ascăpă* „abia a scăpat“; *deaȳia* singur nu-mi este cunoscut, ci numai precedat de *cu*, cum, de altfel, îl dă și Dal.).

ε accentuat și neaccentuat când este urmat de *r + cons.* se pronunță *â*: *Ńerime > sârmă*; *bersi > bârsie*; *felitș > sfârlitșu* etc.

ε accentuat trece în *e* numai în (gheg) *Țepte > arepit*; *k'erŃel' > cărtel'Ń*.

ε neaccentuat dă *u* în *kușeri > cușuri*; *miser > misur* și *k'ipre > kipru*. În *cușuri* trecerea lui *ε* în *u* s'ar fi putut petrece și în dialect, din cauza lui *u* precedent și, mai ales, că urmă după *ș*, iar în *Kipru* ea se explică prin schimbare de gen.

ε neaccentuat trece în *e* numai când urmează după un element palatal: *șil'ε > șil'e*; *paε > paie*. La Aromânii din Albania și chiar din Macedonia *ie* se pronunță *iă*: *șil'ă*, *pal'ă*, *h'il'ă*, *ușă* etc. Nu se știe dacă această particularitate este de origine albaneză, mai ales că ea se găsește și în dialectul meglenit.

ε accentuat urmat în silaba următoare de *ă*, *e* trece în *ea*: *dege > deagă* (și *degă*), *kravel'e > cărveal'e*. În cele mai multe cazuri se păstrează însă: *g'eIε > g'elă*; *k'elk'e > k'elcă*, *besa > besă*; *jete > etă*; *vete > vete* etc. etc.

e după *cr* dă *ă* în *șkrep. > șcrăpuescu*.

e + n a trecut în *in*: *k'endre > kindră*; *mend > minde*; *mendoj > minduescu* și *menduescu* (Cavallioti).

e neaccentuat trece în *i*: *bel'bitse > bilbiță*; *g'erak'ine > g'irăk'ină*; *mezi > mizia*; *șegun > șigună*; *veri > viriu* etc.

O accentuat se păstrează chiar când în a doua silabă este urmat de *ă*, *e*; *coke > cocă*; *dose > dosă*; *rose > rosă*, *șole >*

șole etc. Numai în șk'ipoaŋe < škipoŋe avem *oa* pentru *o*, probabil supt influența suf.-oaŋe.

o neaccentuat trece în *u*: agudescu < godis; bubotă < bobote; bul'ar < bole; cufumă-cuhumă < kufome. Sufixul verbal *oj* < *oŋ* a dat pretutindeni *u* + *escu* < *-uescu*: kuitoj > cuituescu; dęgoj > dąguescu; mundoj > munduescu; puštoj > puštuescu etc. etc.

u accentuat și neaccentuat a dat *i* numai în lilitse < l'ul'e și flitur < fl'utur, din cauza lui *l'* palatal.

În consonantism: *f* trece în *h*: cuhumă < kufome, probabil, mai întâi din cufmă > cuhmă (ca în aftari < ahtari) și apoi, prin analogie cu cufumă sau chiar prin intercalarea lui *u*, mai ales că în graiul Aromânilor din Albania acest fenomen este foarte frecvent (cf. Weigand, Die Aromunen II 347; Jahresb. XVI 207), cuhumă.

g' dă pe de o parte *g*: g'erak'ine > gărak'ină, pe de alta — sub influența lui γ grecesc — γ (*j*) în ȳirăk'ină (cum se pronunță la Veria) și ȳerăk'ină (Cavallioti).

k' s'a păstrat palatal, când după el urmează o vocală deschisă (*e*, *i*) k'eŋe > k'eră; k'elk'(e) > k'elk'ă; k'endre > kindră; însă a trecut în *c* (*k*), atunci când după el urmează *a*: k'erθel' > cărtelŭ.

l' și-a pierdut elementul palatal, probabil, fiindcă pronunțarea lui nu eră aceeași cu a lui *l* din dialect: fl'ake, care a dat fleacă, se pronunță deosebit de cl'agŭ (> *clagum-quaglum). Se pare că *l'* albanez eră mai puțin palatalizat decât *l* aromân; de aceea și vocala următoare *a* s'a auzit mai mult ca *ea* fl'ame < fleamă; pl'age < pleagă; l'angua < leangu; șupl'ake > șupleakă. Tot așa și în l'aperđi > lăpărdie, l'umak'e > lumak'e (în alb. se aude și lumak) alumake; l'unge > lungă; fel'itș > sfărlitșŭ; l'ul'e > lilitse etc.

Părerea domnului S. Pușcariu, exprimată în Conv. Lit. XXXIX p. 312 asupra deosebirii ce trebuie făcută în limba albaneză între *l'* din *mal'*, *l'ufte* și *l* din *mal'* > malleus, căruia în celelalte dialecte îi corespunde un *j*, se confirmă. Din cuvintele de mai sus se poate vedeă că, după cum în dialectul dacor., din alb. *mal'* a rezultat *mal* și nu **mai*, tot așa în aromâna, din *pl'age*, *fl'ame* avem *pleagă*, *fleamă*, nu *pl'agă*, *fl'amă*, cum ar fi trebuit să avem, dacă *l'* albanez ar fi avut aceeași valoare în amândouă cazurile.

Intr'o altă serie de cuvinte, probabil mai de curând intrate în dialect, /' și-a păstrat elementul palatal: l'are > l'ar, -ă; l'abrik > l'abrik; l'ok > l'ocă; l'uŧte > l'uŧtă; pl'ump > pl'umbu etc.

1 nu se mai pronunță gutural în cuvintele intrate în dialect: gamile > gămilă; g'ele > g'elă; g'inkale > g'incală; male > mal(ă); șole > șole și șolă etc.

Ø se pronunță t în k'erØel' > cărtel'ŭ; însă în koØră rămâne neschimbat.

În afară de aceste schimbări în consonantism, mai este de observat că labiala s'a păstrat nealterată, când este urmată de i în pike > pică, pe când în elementele grecești și slave ea apare alterată. Un r epentetic avem în șfărlitșu < felitș, influențat de *sfurlă*.

Schimbare de sufix avem în škrap > șcrac; škurtize > șcurtiță și škurteze > șcurtiză.

3. Influențe gramaticale.

Influența albaneză în gramatică se observă în fonologie, flexiune, sintaxă, formarea cuvintelor și în frazeologie. Pentru studierea acestei influențe, în afară de vechile încercări de scrieri dialectale datorite scriitorilor aromâni din sec. al XVIII, am mai consultat cântecele din Literatura Populară, Basmele¹⁾ și alt material lingvistic mai mărunț, la îndemână.

In v o c a l i s m : diftongul oa (< ó urmat în silaba următoare de ă, e) se pronunță ca o sau o. În scrierile vechi este redat prin o: *domne* (pentru doamne) *Domne, tră eta tută este numa ata Ucuta*, ^{52/97}; *soră* (p. soarele s. soarle) *Ațelu ți fețe soră* (acela care făcú soarele) ib. ^{54/99}; *nopte* (p. noapte) *Ațelŭ ți fețe luna cu stelle tră ursirea noptil'i* (acela care făcú luna cu stelele pentru stăpânirea nopții) ib.; *totă* (p. toată) *Totă rîila alui* (toată mila lui) ib.; *uborăle* (p. uboarăle) ib. ^{50/97}; *anostră* (p. anoastră); *tapinosa* (p. tapinoasa) *Tru tapinosa anostră și-aduse aminte* (în smerenia noastră ne aduse aminte) ib. ^{56/101}; *omiń* (p. oamini) *Lucre de mărle a omińilor* (lucruri de mânilor oamenilor) ^{52/99} etc. etc.

¹⁾ În Basme avem câteva bucăți (No, 69, 88, 100, 115 etc.) din Corița-Ohrida. Elbasan, însă din ele nu se pot vedea multe particularități.

Tot aici aparține și *vomeră* (pentru **voameră* < lat. *vōmer*, -rem. Pușcariu Wb. 1918) „cornul plugului“. Cavallioti ap. G. Meyer. Alb. St. p. 117.

Pentru dialectul vorbit astăzi, exemplele le dăm din lucrarea citată a lui Weigand: *poți* (poate); *mōrti* (moarte); *scōși* (scoase); *scōsă* (scoasă); *oă* (oauă); *dou* (doauă s. dauă).¹⁾

În consonantism: *r* inițial se pronunță ceva mai tare decât se obișnuiește la ceilalți Români (cf. Meyer-Lübke în Grundriss, p. 1049). Scriitorii vechi redau această nuanță de pronunțare printr'o grafie deosebită. Ei scriu *r* obișnuit cu un *r* (ρ grecesc) și *r* mai tare cu *rr* (ρρ), cu toate că și acest fel de redare a lui *r* inițial nu este respectat pretutindeni. Ceva mai mult, Ucuta (o. c. 9/69) care dă și câteva reguli de ortoepie, ocupându-se de *r* inițial, pe care îl înseamnă cu *rr*, spune: „ρρ ca sârbeasca: rrădătină, nu-rătătină; rrămănū; rrugū; rroșu, rrău“, adică că *r* se pronunță ca *r* sârbesc, dând și exemple, rădăcină, român, rug, roșu, rău. Ce va fi înțelegând prin *r* sârbesc, Ucuta nu spune mai de aproape. Pronunțarea lui o înțelegem însă, dacă observăm că și acolo unde *r* rezultă din *rl*, *rn*, despre care se va vorbi mai jos, Ucuta îl înseamnă aproape regulat cu *rr*. Acest sunet și astăzi se pronunță mult mai tare decât *r* obișnuit: rrădătină Cavallioti (o. c. p. 102); rrău (rău) Ucuta 27/83, plur, fem. rrale (reie) 35/87 ib.; rrugă (simbrie) Cavallioti (o. c. p. 102); rrupaslu (repaosul) Ucuta 41/91; rrană (rană) Cavallioti (o. c. p. 98).

De asemenea și când cuvântul are un a prôtetic: arravdu (rabd) Daniil 20/120; (însă și aravdu 14/240): arrăvdare (răbdare) Ucuta 44/93; Aistă arrăvdătoare (răbdătorule) ib. 34/87; arrămănū (rămân) Aistă arrămâne (asta rămâne) ib. 10/69; arrămăsătură de pâne (fărămături) ib. 38/89; arradu (rad) Cavallioti (o. c. p. 90); arrucu (arunc) Ucuta 36/87 etc, etc.

Dacă această particularitate, păstrată până azi la Aromâni supt influența albaneză, dar care se găsește și la Dacoromâni, la vechii scriitori și regional și astăzi (cf. Pușcariu, Conv. Lit. XXXIX p. 318 ș. u.) poate fi rămășița unei rostiri străromâne, schimbările care urmează se datoresc de sigur influenței albaneze.

rl prin asimilare ajunge \bar{r} (însemnat mai sus prin *rr*). Această particularitate se poate observa și astăzi la Românii din Macedonia Originari din Albania: ferru (pentru țerlu) „cerul“ Daniil 1/116; murru (p. murlu) „zidul“ ib. 21/154; cuscurre (cuscurlu) „cus-

¹⁾ Jahresb. XVI p. 207. Die Aromunen II, 357. Forma *dou* se întâlnește și în dialectul megalenit

crul" *Ma cuscurru și cuscra cama multu va h'ila* (socrul și soacra țin mai mult la fiica) Daniil ²⁴/₁₆₀; *aurru* (p. aurlu) „strig, țip, chem“; *aură* (aurlă) Cod dim. ²⁹/₉; *Nu aură ținiva* (nu strigă nimeni) ib. ⁸²/₃. Și în elementele streine: *izvurru* (p. izvurul-izvurlu) „izvorul“. *La tini este izvurru a banil'i* (la tine este izvorul vieții) Ucuta ³²/₈₅; *a yaturui* (p. a yaturlui) „medicului“ Cod. Dim. ³⁶/₁₆; *mănestiru ațelu* (p. mănestirlu...) „mănestirea aceea“ ib. ¹¹¹/₈; *izmik'aru* (p. izmik'arlu) „sluga“ ib. ²⁹/₉ etc.

La Daniil avem un caz și de trecerea lui *rl' > r̄* (scris *rr*) *perri* (p. perl'i) *Perri se scoală pre truplu așeu și me lo h'avra* (perii se ridică pe trupul meu și m'apucară frigurile) ²³/₁₅₈. În Cod. Dim. *rl'* se păstrează pretutindeni: *fitșoru* (p. fitșorlu) ¹⁵/₉, însă plur. art. *fitșorli* ^{12b}/₂₆ cf.; ^{14b}/₄, ¹⁷/₆ nu *fitșori*.

Această prefacere a grupului *rl* în *r̄* provoacă de cele mai multe ori, și unele schimbări în pronunțarea vocalei următoare neaccentuate și anume:

a) e după *rl* trece în *ă*: *dziniră* (p. dzinirle — dzinirile) „gimnerele“ Daniil ²³/₁₆₀; *lăndurră* (p. lăndurle — lăndurile — lăndurele). „rândunelele“ ib. ⁵/₁₂₂; *căpără* (scris cu un *r* în loc de *căpără*, pentru căpărle, așa cum se aude și azi la Crușova și Perlepe, iar acesta pentru forma obicinuită caprele) ib. ³/₁₉; *lucără* (p. lucrăle, cum se aude aproape peste tot la Aromânii din nord, iar acesta pentru lucrele, pl. articulat în loc de lucrurle — lucrurile) *Vu se adžungă džudicatorru ș-lucără a cuřido vu se se disvălească* (o să ajungă judecătorul și lucrurile fiecăruia se vor descoperi) Ucuta ¹⁹/₇₇; *căl'urră* (p. căl'urle — căl'urile de la cale pl. căl'uri) ib. ²⁹/₈₃; *dimândără amiale* (p. dimândărele — dimândările...) „poruncile mele“ Cod. Dim. ^{11b}/₁₅; *tșățșuară* (p. tșățșoarle — tșățșoarile — ișățșoarele — tșitșoarele) „picioarele“ ib. ^{80b}/₂₁; *suară* (p. soarle — soarele ^{65b}/₁₅). De asemenea și în elementele streine: *pindžerră* (p. pindžerle — pindžerile) „ferestrele“ Daniil ¹⁶/₁₄₃; *zbuară* (p. zbuarăle — zbuarle) „cuvintele“ Cod. Dim. ¹¹/₈; *hăl'ură* (p. hăl'urle — hăl'urile) „hal'urile“ ib. ¹³/₂₁ etc. etc.

b) e după *rl* trece în *u*: *maru* (p. marle — marele) *Maru Custandinul cama dipriapoiă... ntribă aușaticul* (marele Constantin mai în urmă întrebă pe bătrân) Cod. Dim. ¹¹⁰/₅; *maru Costandini amirăulu* (... împăratul) ib. ^{109b}/₂. *Curata Marie șă dada* (= mama) *a marui amiră Hristo*. ib. ⁹⁷/₁₈; *Ca cumū o dzățe ayul*

Sin-Vasli,¹ *ațel maṛu* (după cum spune Sfântul Vasile cel Mare) ib. 121/1; *Maṛu Aṭanasiu*, *ațelū țt adră Lavra mânăstiru* (marele Atanasie acela care făcū . . .) ib. 111^b/3.

rn, prin asimilare, ajunge *r̄* (cf. Miklosich, *Beiträge* III, 33 și Meyer-Lübke în *Grundriss*, p. 1049) *fūru* (p. furnu) „cuptor“. Cod. Dim. 125/4; *peturicl'e* (p. piturnicl'e) „potârniche“, Cavallioti o. c. p. 95; *peturicl'ă* Daniil 5/123; *aricl'ile* (p. arnicl'ile) „rinichii“ ib. 27/167; *iara* (p. iarna) ib. 6/124, *torru* (p. tornu) „întorc“ Ucuta 48/95; *si nviră* (p. si-nvirnă — și nvirină de la nviṛare — nvir-nare — nvirinare, cu pres. ind.: mi-nver, ti-nveri, si-nveară, nă-nvirămū, vă-nvirați și-nveară) „se mănnește“ Cod. Dim 94^b/17; *hărescu* (p. hănescu — hrănescu) „hrănesc“ ib. 43/19; *știrutu* (p. așternutul) ib. 22^b/22 cf. Daniil 14/140; *verru fitșor* (p. vernu — verunu, astăzi pretutindeni numai *vârnu*) „vr'un băiat“ ib. 31/175; *veru iusmik'aru* „vr'un servitor“ ib. 16/143.

e după *rn* se preface în *ă*, întocmai ca și *e* după *rl* în cuvântul *carră* (p. carne) *Cându se tal'e . . . carră greasă* (când o să taie . . . carne grasă) Daniil 30/173. Forma *caṛă* se întrebuițează și astăzi la Aromânii din Kūpurli și Uskūb. Pentru alte citate din dialectul vorbit, a se vedea Iahresb. XVI p. 208.

u după *rn* se preface în *i* numai în forma *gărițū* (p. gărnuțu-grănuțu < *granuceum). *Cându ai găriță pe numere..* (când ai bube pe umeri) Daniil 18/147; *găris* (cu *s* pentru *ț*). *Cându cade gărislu de-nțer* (când cade trăznetul) sb. 26/165. Aici *i* pentru *u* s'ar putea explica și printr'o schimbare de sufix. Astăzi cuvântul se aude gărnuț și găruț pl. gărnuță și găruță. La Fărșeroți pl. se aude gărăță și grăță, din care apoi s'a refăcut un nou singular *grăț*, care se întrebuițează și la Aromânii din nord: *grățlu ațel bunlu* «buba rea».

l se pronunță **l**, ca și în dialectul meglenit, cu singura deosebire că, pe când în dialectul megl. această particularitate se arată numai la *l* final, în graiul Fărșeroților, din contră, apare și la **l** inițial: **l**umtă, **l**ui (pentru lumtă, lui) *Șă curdisi l*umtă *fitșor*ui și *a fetil'-a l*ui (și puse să se facă nunta băiatului și a fetii lui) Jahresb. XVI, p. 204, II/6; **ațel** (ațai) «acela». *Ndrezif callu ațel*

¹ În *ayul Sin-Vasili* forma *sin* (< sanctus) nu se mai simte ca un cuvânt aparte. Cu toate acestea, în dialectul vorbit, se zice *Sum-Ketru* (Sf. Petru), însă nici odată *ayul Sum-Ketru*.

bunlu (pregătiți calul cel bun). Die Aromunen II, p. 236; *lu* (fil) Jahresb. XVI, p. 204 II/9.

În flexiune ca o influență albaneză poate fi considerată particularitatea care se observă mai mult în graiul Aromânilor din nord de a articula numele proprii de persoană de genul masculin. Astfel numele: *Hristu*, *Costi*, *Dontșu* (prescurtat de la Andoni-Anton), *Leșu* (Alexandru), *Petruș*, (Petru) pot fi articulate: Costul, Hristul, Dontșul, Leșlu, Petrușlu. „La Macedoromâni numele proprii terminate în *u* se află mai mult articulate precum: Man-lu (Manu-l), Ghïot-lu (Ghiot-ul), Teg-lu (Teg-ul) Mitur-lu (Mitru-l), Petur-lu (Petru-l), Chir-lu (Chiru-l), *Bucur-lu* (Bucuru-l)”. În scrierile vechi întâlnim: *La vidzù mārū Custandinul* (...marele Constantin) Cod. Dim. ¹¹⁰/₅. *Ayul Pavulu nă nvîață cu puțâne greir* (sfântul Pavel ne învață cu puține vorbe) ib. 17^b/₁. Tot aci aparține și numele Hristos care, ca și în vechea literatură religioasă dacoromână², se întrebuițează numai articulat: *Isus Hriștolu șă alui curată di dadă* (=mamă) ib. 19^b/₁₂. În cazurile oblice: a Hriștolui ib. 19^b/₂₂ cf. 25^b/₁₅, 26^b/₁₂ etc.

S'ar putea ca această particularitate, care există și în limba greacă, să fi existat odată peste tot în limba română, mai ales că posibilitatea de a articula numele de persoană de genul masculin cu articolul feminin -a (Flore, -a) se întâlnește și în dialectul aromân. Astfel, pe lângă Mitru, avem și Mitra; și tot așa: Tul'u-Tul'a; Tușiu-Tușia; Gușiu-Gușia; Bușiu-Bușia; Tegu-Tegași Teghea; Lîușiu-Lîușia; Buïu-Buïa; Manu-Mana și Manea; Panu-Pana și Panea; Noti (din Panaioti sau Ianoti)-Nota și Notă; Biru-Bira; Buru-Bura și Bură³; Duli-Dula; Naciu-Nacia; Miciu-Micia; Metu-Meta; Mihu-Miha. Balauru-Balaura⁴ etc.

În limba albaneză articularea numelor proprii de persoană formează o regulă generală: *Do te vije ne šume nga del' eđe nga perendoñ dieIi e do te řine baške me Abraamne eđe me Isakne eđe me Jakovne nde mbretari te k'ievvet* (vor veni mulți de la răsărit și de la apus și vor ședeă împreună cu Abraam și cu Iacob în împărăția cerurilor) Matei, VIII 11, *10a Moskova Toskese*.

¹ I. Caragiani, o. c. p. 63.

² Vezi I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, II la glosar p. 404

³ I. Caragiani, o. c. p. 33. Vezi p: 63 nota 3.

⁴ Ib. pp. 78, 94, 97.

(ii zise Moscu lui Tosca) Dozon, Manuel d. l. alb. CXVI¹. Tot aci trebuie să reamintim că și în limba albaneză un număr de nume de persoană primesc articolul feminin *-a*: *G'ik-a* (Ghica) *Lek-a* (Leca, de la Alexandru) etc.²

De asemenea tot ca o influență albaneză poate fi socotită și articularea numelor de luni: *Şcortul are optusprăyinyiŝ di dzăle și Martul treidzăŝiuna* (Februarie are 28 de zile și Martie 31). Tot așa și în limba albaneză: *Te paren d'it te škurtit me 1813 ra ni žarr i mađ enė škretōj g' kasaban* (în prima zi a lui Februarie...) ³ *Škurti škurtun ūrete* „Der Februar verringert die Scheite“⁴. Nu însă și articularea numelor zilelor dintr'o săptămână, care se întâlnește atât în aromâna și dacor. cât și în albaneza și bulgara (vezi Mičov. o. c. p. 10).

O altă particularitate care se datorește tot limbei albaneze, dar care se observă numai la Aromânii din Albania, este întrebuințarea numeralului *trei* și la forma feminină: *treiă*, după alb. *tre m.*, *tri f*⁵.

*

În sintaxă limba albaneză a influențat foarte mult limba Aromânilor din Albania. Cu toate acestea ne lipsesc textele strânse cu îngrijirea cerută de astfel de cercetări, ca să ne putem da seama până la ce punct topica dialectului aromân a fost influențată de limba albaneză. Aci relev ez numai unele asemănări din dialectul aromân, de pretutindenii, cu limba albaneză, care lipsesc în dialectul dacor. și care, probabil, ar putea fi de origine albaneză.

Întrebuințarea conjunctivului în propozițiunile principale: *Și sultanlu il' dzăŝe*: „fă cum s-vrei“ (pentru: „fă cum vrei“). În alb.⁶ *Ene Sultani i Ōot*: „bân si te duš“ (144). Tot așa când propozițiunea este atributivă: *Iŝido lucru ŝi s-faŝi, fără minduire nu-l fă* „ori ce lucru faci (în arom.: *să faci*), nu-l fă, fără să te gândești“. În alb. *iŝdo pūn k'i te baš, pa umendū mos e bân* (141). De asemenea în propozițiunile temporale: *Aistu dzăŝe*:

¹ Vezi și alte citate în Jahresb. XIV p. 2, în lucrarea lui Mičov, *Die Anwendung des best. Art. im Rum. verglichen mit der im Alb. u. Bulg.* I p. 155

² Weigand, *Alb. Gram.* p. 17.

³ Ibid. p. 80.

⁴ Hahn, *Alb. St.* I p. 155.

⁵ Weigand, *Jahresb.* XVI, p. 209.

⁶ Citatele alb. sânt luate din poveștile publicate în gramatica lui Weigand. La fiecare se va indica numai pagina.

ași me-are nvițată domnu-rîu; cîndu s-h'ibă apa mintită, nu intră tu apă. Acesta zice: „așa m'a învățat stăpînu-mieu; cînd este (arom.: să fie) apa turbure, nu intră...“ In alb. *Kü Öt: aștu me ka mesū zotnia im; kur te jēt ūit i turbel, mos hün...* (142). Tot așa și în următoarea frază alb.: *Kur te niseș ne rüg, te škoš ruges drejt* (144) „cînd pornești la drum (alb. să pornești...), să mergi pe drum drept“. In arom., ca și în alb.: *cîndu să nk'isești¹ pi cale, s-mutrești calea ndreptu.*

Se înțelege de la sine că această întrebuintare a conjunctivului în dialectul aromân nu este exclusivă. In toate frazele citate mai sus se poate întrebuintă și indicativul. Astfel se poate zice: *cîndu easte apa mintită*; tot așa: *cîndu nkisești pi cale...* etc. Cu toate acestea, în dialectul vorbit de Aromânii din nord, frazele cu conjunctiv sînt mai des întrebuintate decît cele cu indicativ.

Ca o influență albaneză poate fi socotită și întrebuintarea persoanei a treia sing. de la optativul verbului „a fi“ precedat de „se“ (dacă) și urmat de „că“, în locul conjuncțiunii *dacă*, la începutul propozițiilor condiționale. Astfel avem: *Se-fure-că me ncl'inū cu limbă căseană, sufletulu-rîi se ncl'ină ma mintea n-este...* (dacă mă închin cu limbă streină, sufletul mi se închină, însă mintea îmi este...). Ucuta ^{2/65}. *Se-fure-că este vāru preftu* (dacă este vreun preot) ib. ^{38/89}. *Amirālu l'i scoase și-l' cîntă cartea...* *Apoea lu ntribă s-fure-că ține* (împăratul îi scoase și-i ceti scrisoarea... Apoi îl întrebă dacă ține) Basmе ^{247/15}. *Fur-că tine ești ahtare džone, du-te la...* (dacă tu ești un astfel de viteaz, du-te la...) ib. ^{385/25}.

In alb. avem aceeași construcție: *ne k'oft-se* (din *ne tosc. nde* „dacă“; *k'oft*, pers. 3 sg. de la optativul verbului *k'en* „a fi“ și se „că“) *Haide ta vēm me bast, ne k'oft-se kē rîi gōts te buker, un po iki. Ne k'oft-se s-kā, te me presiș krūt me špaten e zotnis tate* (144). In aromână, traducînd cuvînt cu cuvînt, am aveă: *Haide s-băgăm baste, se-fure-că (s. s-fur-că) ai nă feată mușată, atunțea eu va-n fug. Se-fure-că nu easte, [atunțea] si-n tal'i caplu cu...* (haide să punem rămășag, dacă este [în cameră²] o față frumoasă, atunci o să plec. Dacă nu este atunci...).

¹ *Nk'isescu*, de aceeași origine cu alb. *nis* (< ngr. *επίνοσα*) și bulg. *kinisvam* „încep, pornesc“.

² Este vorba despre o față de împărat pe care împăratul, nevoind să o arate la soția lui a doua, o ținea închisă într-o cameră.

Chiar atunci când în dialectul aromân, în locul imperfectului conjunctiv (fure), avem indic. prez. de la „a fi“ (easte), în limba alb. avem aceeași înlocuire: *S-easte că va s-aminț fitșor și s-easte că aminț feată...* (dacă vei naște băiat și dacă naști fată...) Basmе 7/14 cf. 54 30/31 etc. În albaneză: *Nde iște k'e kam veIazer, te me apš...* „wenn (nde iște ke, literal: wenn es ist dass) ich wirklich Brüder habe, so gib mir...“ (arom.: s-easte-că am frați...) Hahn, Alb. St. II, 165/II.

S'ar putea ca în această construcție să avem o influență românească asupra limbei albaneze. Întru cât însă ea lipsește în dialectul megl. și, mai ales, în limba textelor vechi din dialectul dacor., în care imperfectul conjunctivului este așa de des întrebuițat, influența albaneză pare mai probabilă.

Tot ca o influență albaneză poate fi considerată și întrebuițarea conjuncțiunii „că“ ca o particulă introductivă în vorbirea directă. Aceasta pare evidentă mai ales în textele aromâne strânse de la Aromânii din Albania: „Șă-l' dzise cu: „mini va si-l-umplu-mintea“ (și-i zise: „eu o să-i umplu mintea=capul) Jahresb. XVI p. 204 II/3. În alb. avem la fel: *Ene jati i oa birit düt, k'i:* „ško ti! or bir, sonte!“ (și tatăl zise fiului al doilea: „du-te tu, fiul meu, astăzi!“), Atât în arom. *cu* (pentru că) cât și în alb. *k'i* rămân netraduse (Vezi despre funcțiunea lui *k'i* în alb. în Weigand, *Alb. Gram.* p. 98). Se aude și la Dacorom.

De asemenea întrebuițarea prepozițiunii „la“ cu complementul pronominal la nominativ, pe care am avut ocazia să o întâmpin foarte des în graiul Aromânilor din Veria — adusă de la Aromânii din sud — poate fi socotită ca o influență albaneză: *Care va s-ynă la io* (care vrea să vină la mine). În limba albaneză prepoz. *te, tek*, (gheg) *ke* se construiesc cu nominativul. *Ût kušrî âst ke un* (vărul tău este la mine). Vezi mai multe exemple la Hahn (Alb. St. în glosar subt *te, tek*), Dr. Pekmezi, *Alb. Gram.* p. 208 și Weigand, *Alb. Gram.* p. 85 (§ 98).

Este drept că în dialectul aromân întâlnim și prepozițiunile „cu (la Veria), *tră* „pentru“, *di* „de“. (*Ea ntreabă-l tră io* (ia întreabă-l pentru mine) Basmе 453/29. *S-aladzi și s-mi cafti Ș-fără di io oară s-nu aravdzî* (s'alergi și să mă cauți și fără de mine..) *jb.* 131/34, construite cu pronumele personal-obiect în nominativ; însă întru cât acest fel de construcție este strein de sintaxa română și, în același timp, nu se întâlnește nici în

celelalte limbi balcanice (neogreaca și bulgara), el trebuie să-și aibă obârșia tot în limba albaneză, mai întâiu cu prep. „la“ și apoi, prin analogie, și cu celelalte prepozițiuni.

Repetarea pronumelui obiect: *Ițido om ți s-vedz, s-lu ntreg'ț disi avdză di h'il'lu arieu* „orice om vezi (în arom.: *ce să vezi*) să-l întrebi dacă a auzit despre fiul meu“. În albaneză avem la fel: *tš do pūn ki te baš, pa umendū mos e bān* „orice lucru faci (în alb.: *k'i te baš = ce să faci*), fără a te gândi, nu-l face“.

Înlocuirea, în propozițiunile temporale, a conjuncțiunii „pe când“ prin adverbul „de unde“. *Un-oară, di iu nirdzeā pi cale, aflā un gārnuț di feațire* „odată, pe când mergea (în arom. *di iu = de unde*) pe drum, gasi un bob de naut“. În alb. la fel: *Ŋe here ngaha škonej uđese, g'eti ŋe koke k'ik'ere* Pedersen, Texte p. 168. Va să zică și în alb. avem *ngaha*, care înseamnă „de unde“, nu „pe când“.

De asemenea înlocuirea adverbului „îndată ce“ prin „cât“: *Cāt adžumsi tu hoara l'i mul'ari oarfāni* „îndată ce ajunse în satul femeii sărace. Basmе 33/11 *Dras'l'i.. vdzēa cađe seara, cātu ntunicā* „dracii.. fugeau în fiecare seară, îndată ce întunecă“ ib. 3/8. În limba albaneză avem aceeași construcție: *Kū, po sa e pā, nuk e niofti* „acesta, îndată ce (alb. *sa = cât*) o văzū, nu o cunoscū“ (142/21). Această construcție se găsește și în dacor. Așa fiind, ea ar putea fi veche în limba română.

*

În formarea cuvintelor, ca o influență albaneză directă, nu numai ca construcție, dar și din punctul de vedere al elementului constitutiv, se poate socoti întrebuițarea lui *do* (de la *dua*, gheg. *du* „vreau“) și *kuš-do*, la formarea pronumelor indefinite și a unor adverbe. Dintre aceste două elemente, *do* poate fi socotit ca mai vechiu, întru cât se întrebuițează peste tot în dialectul aromân, iar *kuš-do* ceva mai nou, de oare ce nu-l întâlnim decât în scrierile vechi și, mai ales, în Cod. Dim. precum și în limba Aromânilor din Albania.

care-ți-do sau *cai-ți-do* «oricare, oricine, ori-și-cine, careva»: *Carefido va se urdinā la bāsearicā..* (oricare va merge regulat la biserică..) Daniil 15/141. Cazul oblic: *acui-ți-do* „oricărui“ *Vu se ađungā ģudicātorru ș-lucārrā a cuițido vu se se divāleascā* (va ajunge judecătorul și lucrurile oricăruia..) Ucuta 18/77; cf. Basmе 242/26, 247/6.

care-kişdo „oricare“. *Şă carek'işdo ți s-hibă*: ca *ărhondu*, ca *amiră*, ca.. (și oricare să fie: ca..) Cod. Dim. 100/1; cf. 16/26, 22/10, 24/7, 102^b/11. Cazul oblic: *Acuik'işdo sprima lucrărră ți are faptă, așă va s-lă dau* (fiecăruia s. oricăruia după lucrurile ce a făcut..) Cod. Dim. 12/9; cf. 25/8, 100^b/3.

i-ți-do „orice“. *Că ițido arhizmă este* (că orice început este..) Ucuta 2/65. *Ițido ligătură* (orice legătură) Cod. Dim. 60/10. *Vrea cu ițido trop s-u k'ară feata* (vroia cu orice chip să o..) Basme 21/9; cf. 24/17, 244/33.

i-k'işdo „orice“ (întrebuințat numai în Cod. Dim.): *Si-s dipartiadză di Dumnidză ș-di ik'işdo munduire* (să se depărteze de D. și de orice pedeapsă) 19/8 cf. 19/9.

iu-ți-do „oriunde, ori-și-unde“. *Şă iuțido ți s-hibă* (și oriunde să fie) Cod. Dim. 43^b/11.

iu-k'işdo „oriunde“. *Iuk'işdo ți si s-ducă* (oriunde s'ar duce) ib. 21^b/27.

căn-ți-do „oricând, ori-și-când“ *Tine alăvdata di cănțido* (tu lăudată de oricând, totdeauna) Ucuta 24/81. Prescurtat și *cănți* „de-apururea, întotdeauna“ *Doesa a tatălui șî tora șî cănți* (mărire tatălui și acum și pururea), ib. 36/89.

căn-k'işdo „oricând“ *Şă cănk'işdo șă iuțido ți s-hibă* (și oricând și oriunde ar fi) Cod. Dim. 43^b/22.

Tot aci aparține noua formațiune întrebuințată numai în limba Aromânilor din Albania și relevată de Weigand (Jahresb. XVI 209) *domnil'a-ta*, după alb. *zotnia jote*. În Macedonia și Epir, unde există școli românești și unde, prin urmare, limba literară ar fi putut exercită o mai mare influență asupra dialectului aromân, o astfel de alcătuire nu se întâlnește. Aci avem sau pronumele personal *tu*, *tine*, sau, cel mult, *afindil'a-ți* după grecescul *ή ἀφεντιά σας*.

În frazeologie se întâlnesc în dialectul aromân construcții care au corespondent numai în limba albaneză. Întru cât acestea sânt decalcate după cele albanezești, sau invers, nu se poate stabili cu precizie. Criteriul după care m'am condus la fixarea unui paralelism în aceste construcții mi-a fost, pentru dialectul aromân, dialectul dacoromân, iar pentru limba albaneză, celelalte limbi balcanice. Orice expresiune din dialectul aromân care nu există în dialectul dacoromân, însă se regăsește în limba albaneză și, în același timp, lipsește în celelalte limbi

balcanice, o consider ca decalcată din limba albaneză. Se înțelege că, nici în această privință, nu se poate susține totul cu siguranță absolută. Oricât de bine ar cunoaște cineva limba bulgară s. limba greacă populară, în nici un caz nu poate avea pretențiunea de a ști toate expresiunile din toate regiunile. Dar chiar atunci când s'ar dovedi că ele există numai în limba alb. și dialectul arom., s'ar putea ca unele să fie decalcate de Albanezi din dialectul aromân. În intervalul de atâtea veacuri, de când Românii din Balcani s'au despărțit de restul românismului carpatic, limba lor putea să-și formeze unele expresiuni și fără înrâurirea celorlalte limbi vecine, care să lipsească din dialectul dacoromân.

Aclo în: *până aclo* (până acolo) „atâta, până într'atâta, în așa măsură, așa“. Erau oarfani *până aclo*, și nu aveau niți sare. Alb.: *fukareñ hera me atje k'e as kripe s kišne* erau săraci până într'atâta, că nu aveau nici sare (Pedersen, Texte 171).

Adun în: *adună-ți gura* (strânge-ți gura) închide gura: nu mai vorbi, „ferme ta gueule“. Alb. *melid gojen* (adună gura), Halte den Mund! schweige! Weigand, Wb. 54.

Am în: *ți lu ai?* (ce îl ai? despre o rudă) „ce ți-este?“ Il' dzite a sultanului: feata ațea mușată și u aveai ncl'isă tu oda ațea, *ți u ai* afindil'a-ți? Alb.: *i 00t sultanit: ate gōts te buker ki kišje mül' m'ate 0d iš-e kē* zotnia jote? (... fata aceea frumoasă pe care o închisesesi în camera aceea „ce o ai“, adică ce ți-este?) Weigand 144.

Aruc în: *aruc fi va tră iarnă* (arunc ceva pentru iarnă) adică „strâng s. pun proviziuni pentru timpul iernii“. Eră un lup nicu-k'ir. Luplu ațel... *arcă* trei k'upe di nare. Alb. Iște ni uk ni-kok'ir. Ai uku... *știu* tre küpa mjal't (eră un lup gospodar. Lupul acela „aruncă“ adică puse s. strânse, trei vase cu miere) Weigand. 152. cf. Uku *štinte* hezen e ðimnit ib.

Aruc în: *aruc ok'il'* „arunc ochii“ (în dacor. îmi arunc ochii, îmi îndreptez privirile spre ceva), „mă uit, privesc“. *Aclo* eră lamna... *ș-arcă ocl'il'*, vidzū k'ileșlu. Alb. atje iște kutšedra... *știu sūt*, pa k'irosin (acolo eră balaurul, își aruncă ochii, adică privirile, vază pe râios) ib. 150.

Cadū în: *cadū lăndzitū* (cad bolnav) adică „mă îmbolnăvesc“ „je tombe malade“. Inși fitșorlu, s-duse acasă și *cădzū lăndzit*. Alb. lku dja*ki*, vate ne štepi te tij edē *ra semurē* (ieși băiatul, se duce acasă și căzū bolnav“ adică se îmbolnăvi) Pedersen 36.

Cătună în: *Nu fațe cătună* nu face pureci, nu este de nici un folos (arom. no-are hăire). Cu fitșorlu aistu *nu fațim cătună*. Alb. *Me kete dja le fšat nuke bimε dot*, tradus de Pedersen, Texte p. 113 „mit diesem Knaben wollen wir nicht in einem Dorfe wohnen“, propriu zis: cu băiatul acesta nu este nimic de făcut, nu este de nici un folos.

Džocu în: *džocu di minte* (joc din minte) adică „îmi ies din minți, nebunesc“. Cându mi minduescu la gura ta, *in džoacă laia minte* Alb. *kur kujtoj buzene tende . . . me lot e zeza mende* (când mă gândesc la gura ta, îmi „joacă neagra minte“ adică îmi ies din minți) Pedersen, Texte 152.

Facū în: *facū zboru s. lafea* (fac vorbă) „vorbesc, stau de vorbă, discut“. Nu-l' ma *fațe zbor*. Alb. *me s i beri fjal'e* (mai nu-i „făcū vorbă“ adică nu-i mai vorbi) ib. 125.

Facū în: *facū apa* (fac apa), adică „urinez, mă piș“. Alb. *baj uit* „fac apa“. In bulg. puștam voda „dau drumul apei“ cf. Hahn alb. St. III p. 18, Weigand, Wb. p. 4.

Grățū în: *două trei . . . grățā di*, rămânând netradus, întotdeauna când urmează după numerale, după alb. *dū trī . . . kok'e*. *Ținți grățā di* ouă. Alb. *pesε kok'e ve* („cinci grăunțe“ s. bucăți de ouă, adică cinci ouă) Jahresb. XVI 209.

L'au în: *l'au un ocl'u di somnu* (iau un ochiu de somn) adorm, dorm, puțin. Alb. *Mar̄ ni sū g'umε* (iau un ochiu somn) Hahn, în Jahresb. XIV. p. 121.

Iesu în: *iși arșinea* (ieși rușinea), adică nu mai are rușine, nu se mai jenează. L'-*iși arșinea* Alb. *Idoli turpi* îi „ieși rușinea“, adecă este un nerușinat (lahresb. XIV. 137).

L'au în: *l'au di ureacl'e* (iau de ureche) „bag de seamă, înțeleg, (pasiv) se aude vestea“ după alb. *mar vešt* (iau cu urechea). Șă tute siamnile ți sântu pri locu șă n-țeru tute *luarā di uriacl'e* . . . (toate înțeleseră) Cod. Dim. ^{86b}/₄. (Pasiv) *S-lo di ureacl'e* pân Romu (se auzi până la Roma) ib. ^{78b}/₁. Alb. Nga keto lafe as vešt mund te *mārem*, as dževap mund te japem (din aceste cuvinte nici nu putem pricepe și nici . . .) Pedersen, Texte p. 155. Pasiv: *U-muar vešt lafi*, arom. *s-lo di ureacl'e* (s'a auzit, s'a dus vestea) ib., cf. Weigand, Jahresb. XVI p. 210, ib. XIV p. 150.

Mână în: *mână dișcl'isā* (mână deschisă) adică „darnic, generos, mână spartă“. Alb. *dor-hap* sau *dor-tšel* (mână deschisă).

Mușat în: *mușata-loclui*, nume generic pentru zânele din basmele Aromânilor un fel de „zâna zânelor“ sau „Ileana Cosinzeana“:

Te s-nu plângu, mușata-loclui, Araplu-ni dzise, ca s-nu aduțearim... (ce să nu plâng, zâna zânelor, arapul mi-a zis, dacă n'oiu aduce...) Basme, ³/₁₆. Din alb. *e bucura* [e] *deut* „die Schöne der Erde, gute keusche Fee von übermenschlicher Schönheit, welche in einem goldenen, von Drachen bewachten Palaste wohnt — Gegenstand der Sehnsucht vieler Helden und Könige und eines zahlreichen Märchenkreises“. Hahn, Alb. St. III p. 16. *Kur fl'e e bukur'e deut* (cându doarme mușata-loclui) ib. II 166/III.

Poartă în: *poartă bună* adică „familie bună, nobilă“, după alb. *der'e mire* „poartă bună“ și, pars pro toto, „casă bună“, de unde apoi „familie bună“. Tot așa în alb. *der'e mađe* sau *der'e pare* „poartă mare“ sau „poartă primă“, cu înțelesul de „das erste reichste Haus eines Ortes“. Hahn, Alb. St. III p. 28.

Tșitșor în: *Tșitșor mbar* (picior norocos), se zice la începutul ori cărei acțiuni ca o urare „cu noroc, cu fericire“ după alb. *kemb e mbar* (picior cu noroc). La Aromânii din nord, când se cumpără ceva și se face safteă, se zice și: *mână mbară* cf. alb. *Ka dore mbar* (are mână norocoasă) Hahn, Alb. St. III 69. Despre celelalte expresiuni, vezi lexicul s. a m b a r.

În afară de aceste expresiuni, mai sânt unele jurăminte care sânt identice cu acelea din limba albaneză. Foarte uzual este la Aromânii din nord formula solemnă: *besa-bes*, prin care își dă cineva cuvântul de onoare. Intreaga expresie este un albanezism din *bes-a* „credință“: alb. *besa-bes* sau *bes per bes*, vezi Hahn, Alb. St. II 106; G. Meyer EWA. p. 3; Weigand, Wb. 6. — *Pri loclu aistu* (pe pământul acesta), jur pe acest pământ. Alb. *per kete de* (pe acest pământ). „Bei dieser Erde“. Hahn. o. c. 106. — *Pri foclu aistu* (pe focul acesta) Alb. *per kete žar* (pe acest foc) „bei diesem Feuer“ ib. — *Pri pâne* (în Crușova și Perlepe am auzit și) *prépă* „jur pe această pâine“ Alb. *per buke* „Beim Brote“ ib. — *Pri caplu ańeu* (ali ate, ali dade etc.) jur pe capul meu (al mamei etc.). Alb. *per koke time* (pe capul meu), „bei meinem Haupte“ ib. — *Pri cruțea aistă* (pe astă cruce). Alb. *per kete kruk'* (pe această cruce). — Toate aceste jurăminte se identifică, ca construcție, cu acelea din limba albaneză și se deosebesc de altele, care se aseamănă cu acela din limba greacă, ca d. ex. cu *Dumnidză, ași s-bănedzi, ș-ńi-am tine* etc. *μὰ τὸν Θεόν; ἔτο: νὰ ζήσης* etc.

La urări sânt unele formule care, deși ca idee sânt aceleași în toate limbile balcanice, totuși, ca construcție, se aseamănă mai

mult cu cele din limba albaneză. Astfel: *cu sănătate* „să-ți fie de bine“ se spune după ce cineva a mâncat sau a băut ceva, sau chiar a strănutat, sau a răs prea mult, sau după ce s'a bărbierit, sau s'a îmbrăcat în haine nouă. În alb. la fel: *me šendet* (cu sănătate) „Zur Gesundheit“; cfr. gr. εἰς ὑγείαν; bulg. *na zdravie* „în sănătate“. În afară de aceasta, se mai zice *s-ți faci g'ine*, propriu zis „să-ți fie de bine“ în alb. *te baft mir* (să-ți faci bine) „Wohl bekomm's“.

La blesteme de asemenea avem unele asemănări sau chiar traduceri din limba albaneză: *S-ti l'a fleama* (să te ia naiba, lit. boala copiilor), alb. *te raftε fl'ame* „möge dich die Sucht befallen“ Hahn, o. c. p. 109. — *K'icuta s-te-agudească* sau (Dal.) *s-ti agudească pica* „să te lovească guta, damblaua“, (vezi mai pe larg s. pică). Alb. *pika k'i te rā s. goditi* sau *te raftε pika* (guta să te lovească s. lovi-te-ar guta) Hahn o. c. pp. I 105, II 109.

4. Influențe lexicе.

În lexіc influența albaneză nu s'a restrâns numai la introducerea de cuvinte albaneze în graiul Aromânilor, ci s'a întins și asupra unor schimbări semantice provocate de cuvintele corespunzătoare din limba albaneză. De aceea, înainte de a trece la expunerea, propriu zis, a elementelor albaneze, vom trata, mai întâiu, acele cuvinte din dialectul arom. care, pe lângă înțelesul propriu, au mai primit unul strein de limba română și care se regăsește în limba albaneză.

Prinire acestea avem: *arâm*, care pe lângă înțelesul propriu tuturor dialectelor de „râm“, mai are și pe cel de „sap“, după alb. *remorí* cu înțelesul de „wühle“ (vom Schwein) și „grabe“. *Tora băgai doi mastori se arămă doi trapuri tra s-yinā multă apă și se adapă gārdina*. Alb.: *Taši vuṛa dū mješter k'ε te remijne dū hendek...* (acum am pus doi meșteri ca să sape...) Daniil^{13/138}. — *Avin*, în afară de înțelesul „vânez“, mai are și pe cel de „goneșc“ (vezi Pușcariu în Conv. Lit. XXXVIII p. 58 s. Wb. 1895, și „pescuesc“, după alb. *g'uaj* (vezi Pedersen, Texte p. 130). Voiu da un citat numai pentru înțelesul din urmă, care n'a fost relevat până acuma: *Se arucu vlačlu, tra se avinu mari pești* (să arunc undița, ca să pescuesc pești mari). Alb *Te hed vlagu... k'ε te g'uan te medeñ pišk'*. Daniil, ^{12/136}. — *Aumbră* însemnează

„umbră“ și „fantomă“ (cf. Basme, ^{401/24}), după alb. *hije* „umbră“ la plur. *hijete* „Gespenter“ (G. Meyer EWA 149). — *Bat*, în afară de înțelesul propriu, mai însemnează „cânt“ (despre pasări) *Cuklu bate pe-alumak'e*. Lit. Pop. 833. *Aclo iu bate pul'lu veara* ib. ^{851/64} cf. 733 și din instrument, după alb. *bie* (vezi citate la Pedersen, Texte p. 111; Jahresb. XIV 152; G. Meyer EWA. 35). Despre *agudescu* „lovesc, bat, cânt din instrument“ vezi la urmă supt acest cuvânt. — *Cad* în graiul Aromânilor din Albania (la ceilalți este necunoscut) mai însemnează „descind, mă opresc în gazdă“, după alb. *Bī* care, pe lângă „cad“, mai are și acest înțeles. *Aco cadzū un pǎrmăteftu seara...* (acolo descinse un neguțător...) Alb. *Atie ra ni pramatār...* (cf. Jahresb. XVI p. 203 și 209). — *Cântu* în arom. și megl. mai are și înțelesul de „cetesec“. *Cântă-ñ aestă carte* (cetește-mi această scrisoare). Megl. *Scoasi cartea si au contă* ^{20/5}. În alb. *kendoj*, pe lângă „ich singe“, mai însemnează și „ich lese, ich studiere“ (Hahn, Alb. St. III 45, G. Meyer, EWA, 187). De asemenea *cântat* însemnează „învățat“ ca și în alb. *i kendūm* „cetit, învățat“. — *Džone* în arom. are, ca înțeles fundamental „tânăr“, după aceea „tânăr de însurat, mire“ și al treilea înțeles „viteaz“, cu care se întrebuițează foarte des în dialect, de oare ce, dacă în dialectul dacor. sânt mai multe cuvinte pentru exprimarea acestei noțiuni, în arom. nu există decât acest singur cuvânt. În dialectul megl. la fel. Acî mai că nu se întrebuițează cu înțelesul de „tânăr“, ci numai ca adj. însemnând „tare, puternic, voinic, viteaz“: *Vizură fitșoru că çota ai juni* (văzură că băiatul este așa de voinic) ^{7/56}. *Fitșoru si feși mari și juni* (...se făcū mare și viteaz) ^{3/86} etc. De asemenea și derivatele *džuneățā*, (megl. *juneățā*) „tinerețe“, dar mai ales „putere, forță, vitejie, voinicie“: *Spusiș mare džuneățā* (ai arătat mare vitejie); *džunatic* „vitejie, bravură“ etc. Acest al treilea înțeles îi lipseă cuvântului latin *jūvenis* și, deși din ideea de „tânăr“, se puteă desvoltă și aceea de „viteaz“, întocmai după cum din *vir* am avut *virtus*, în gr. ἀνὴρ; ἀνδρεία și rom. bărbat: bărbăție, totuși aceasta nu se găsește în dialectul dacor. și lipsește și în celelalte limbi romanice. În cazul acesta forma aromână trebuie să fi fost influențată de cuvântul albanez *trim* care, pe lângă înțelesul de „junger Mann, Pallikar“, mai are și pe acela de „tapfer, mutig“, cu derivatele *trimert*, în ghega *trimenṭ* și *trimnṭ* cu înțelesul de „Tapferkeit, Heldentat“.

Fraza alb.: *U jam ai trimi k'e preva nendedjete e nende trima ede ne kapetan, h'e k'ind, me h'e te helk'ur te pales* (Pedersen, Texte p. 52) se poate traduce într'un singur fel, ca în dialectul arom., însă dându-i cuvântului *trim* două înțelesuri, acela de „tânăr“ și de „viteaz“: *Eu escu džonle ațel ți tâl'ai naudzăținauă di džoni și un capidan*, [adică] *nă sută, cu ună tradzire de apală* (eu sânt tânărul s. viteazul acela care am ucis 99 de tineri s. viteji... Și după cum în arom. *džone* se întrebuintează ca subț. și ca adj., tot așa și în limba albaneză *trim* are această dublă întrebuintare (Vezi citate în Pedersen pp. 51-52). Despre *džone* „mire“, față de sârb. *junāk* cf. P. Skok, în Archiv, f. sl. Ph. 38 p. 85. — *Iljavră*, în afară de înțelesul „friguri“, mai însemnează și insecta care, prin înțepare, produce această boală. În alb. avem *semunde* cu înțelesul de „Krankheit“, propriu zis „neputință“, arom. „niputeare“, iar în ghega și cu acela de „grosse Brummfiege, welche, wenn sie dem Menschen wider den Kopf fährt, Fieber verursacht“ Hahn, Alb. St. III p. 113; ct. Jahresb. XIV, p. 128. — *L'au*, în afară de înțelesul obicinuit, mai are și pe acela de «apuc», mai ales în expresiunile: *m'apucă frigurile, m'apucă un dor* etc. Cu acest înțeles, și chiar în aceste expresiuni, se întâlnește și în limba albaneză: *Me sculai de somnu... și me lo h'avra*; în alb.... *ede me muar éθea* (și mă luară frigurile) Daniil ^{23/158}. *Mi lo dorlu tră soru-mea* alb. *mε mori mali per motra* (mă luă dorul pentru soru[mea]) Pedersen, Texte p. 133. Cf. și fraza alb. *E mori uja djalene* (il luă setea, adică il apucă setea pe băiat). În arom.: *Ul lo seatea fitșorlu*. — *Măreată* „mândrie, trufie“ se identifică ca înțeles cu alb. *madeni* (derivat de la *maθ* «mare») „Stolz, Hochheit“, totuși același derivat există și în bulgărește *golēmština* (golēm) „Stolz, Anmassung“. — *Merū* în: *merlu a fațâl'ei* „bucă obrazului“ (Dal). Mai vechiu: *merū di față* id. *Cându vedzi verru fitșoru că l'o rșine și arușaste tru meru de față* (când vezi vre-un băiat că-i este rușine și roșește la obraz. În alb. avem *mol'e fak'ese* (Hahn, Alb. St. III 76) „Wange“, *mol'e fak'ese* (G. Meyer. EWA. 285) „Backen“. Este curios că Daniil, care traduce în albanezește expresiunile aromâne decalcate din alb. cu aceleași cuvinte, de astă dată traduce *meru di față* numai prin *fak'e* „față, obraz“: *Kur te veștroňš do-ni džal'e se turperohet ede nguk'et nde fak'et* ^{32/176}, ceea ce probează că expresia albaneză dată pentru întâia dată

de Hahn, nu-i eră cunoscută lui Daniil, care cunoștea limba albaneză din părțile Moscopolei. Altminteri, după cum pentru «pescuesc» a întrebuintat „avinŭ“ (vânez) și pe acesta l-a tradus cu alb. g'ujaj (vezi mai sus), tot așa și pentru *meru di față* ar fi trebuit să dea *mol e fak'ese*. Se pare că nu este cunoscută pretutindeni. În cazul acesta s'ar putea să avem un caz invers, adică Albanezii să fi tradus din românește, mai ales că această figură se întâlnește și în celelalte limbi romanice (cf. franțuzește *pomette* «partie saillante de la joue sous l'angle externe de l'oeil», port. *maçã do rosto* etc. cf. Pușcariu Wb. 1023) și s'ar fi putut să existe odată peste tot în limba română, iar *umerii obrazului* din dialectul dacor. să fi avut la bază construcția: *mărul*, pl. *merii obrazului*. — *Niuredzŭ* (refl.) înseamnă «mă înnouez» și, în afară de aceasta, „mă posomorăsc“. În albaneză avem *vreroh*, în ghega *vrânoh* „werde finster“ care mai are și înțelesul de „ein finsteres Gesicht machen“ (vrânohem), cf. Weigand Alb. Wb. 101; G. Meyer EWA. 478; Jahresb. XIV p. 123; Hahn, Alb. St. s. *vranog* p. 10. — *Potŭ*, pe lângă înțelesul obicinuit, mai are și pe acela de „înving, biruesc“. Interesantă este construcția cu dublu obiect din dialectul aromân. S'ar putea ca ea să se fi născut tot sub influența construcției albaneze, când verbul avea ca obiect un pronume de pers. 1 și a 2, care au aceeași formă atât pentru dativ cât și pentru acuzativ. Astfel fraza: *Neve do l'uaim è ne me muntș ti mua, te me ndzeṛetș sit, è ne te muntșa u tij, te te ndzeṛsit* (Pedersen, Texte p. 44) se poate traduce în arom. *noi va nă džucăm, și, ma s-ń-u poți tine ańia* (dacă mă vei birui tu pe mine) *va-ń scoți ocl'il' și ma s-ț-u pot io ańia* (și dacă te voi birui eu pe tine) *s-ți scot ocl'il'*. Cu toate acestea, înțelesul de „a birui“ s'ar fi putut desvoltă și separat în limba română, mai ales că *pot*, cu acest înțeles, se întâlnește și în literatura veche din dialectul dacoromân: *Luptară-se cu mere . . . însă nu putură mere* (în alte psalterii; *nu prevăncură. nu-m biruiră*), cf. I. A. Candrea, Psalt. Sch. p. 275/13; cf. Pușcariu EW. 1363; Jahresb. XIV p. 124 — *Scolŭ*, pe lângă înțelesul obicinuit, mai are și pe acela de „a da pe cineva în mâna judecării, a intenta proces în contra cuiva“. Acest din urmă înțeles îl are și cuvântul alb. *ngrij* „scol“: *Pandehu mos kiș vatur nońe bordželi eđe e kiș ngřitur ne mbreti*, tradus în arom. am avea: *s-mindui s-nu s-avea dusă vărnu bordžli și lu-avea sculată la vășil'ăulu* (se gândi, nu

cumva să se fi dus vreun datornic, și să fi intentat proces în contra lui [arom. *lu-avea sculată* alb. *e kiš ngritur*] la rege. Pedersen (Texte, p. 170), care nu înțelege bine toată fraza și traduce forma verbală *kiš ngritur* după traducerea greacă ce i s'a dat *εἰχε κάμει ἀγωγῆ* (intentase proces), se întreabă asupra lui *e* dinaintea lui *kiš ngritur* „ist *e* ihn oder es?“ Desigur că „ihn“, de oare ce se referă la „el“; în arom. avem „*lu* aveă sculată“ în alb. „*e kiš ngritur*“. — *Umplu* are două înțelesuri: „a umplea“ și „a împlini“. Forma dacoromână „împlinesc“ se deosibește de arom. „*umplu*“, prin aceea că ea este un derivat din „*plin*“. Un astfel de derivat în arom. este necunoscut. Aceleași două înțelesuri le are și cuvântul albanez *mbuš*, (gheg) *muš* „*umplu*“ și „*împlinesc*“. *Si müši motin, i 0ot: kur te niseš ne Fug...* În arom.: cum *umplu anlu*, il' dzițe „cându să-nk'isești pi cale (în-dată ce împlini anul...) Weigand, 141. — *Virin* însemnează în arom. numai „supărare, amărăciune, mâhnire“. Înțelesul de otravă, care stă la baza formei dacoromâne *venin* (< lat. *venenum*) lipsește, fiind înlocuită prin gr. *fărmac* (φάρμακον). Schimbarea de înțeles în arom. trebuie să fi fost provocată de forma alb. *venēr*, tosc. *verer* (cf. Pușcariu Wb. 1872), care, ca și în grecește φαρμάκι, însemnează „fiere“ și „supărare, mâhnire“. N'ar fi exclus cazul ca să avem a face și cu o influență grecească; totuși se pare că arom. *fărmac* 1. otravă, 2. mâhnire, de asemenea *nfărmăcat* 1. otrăvit, 2. mâhnit, să fi pătruns în urmă de tot cu amândouă sensurile a formelor grecești φαρμάκι și φαρμακεύω. Influența albaneză se confirmă și din înțelesul „fiere“ din dialectul dacor., care este înțelesul fundamental al cuvântului albanez *verer*. Faptul acesta ne îndreptățește ca să admitem, cel puțin pentru dialectul dacoromân, o influență mai veche, din acest punct de vedere, din partea limbei albaneze asupra limbei române. — *Voiu* în arom., în afară de înțelesul comun cu celelalte dialecte române, mai are și alte două: 1° „iubesc“ și 2° „sânt dator, dătoresc“. Aceste două înțelesuri din urmă le găsim și la alb. *duań*, gheg *du*. Dacă despre înțelesul 2 s'ar putea presupune o influență greacă după *Θέλω*, mai ales că el se întrebuițează numai în graiul Aromânilor din Epir, asupra înțelesului 1° nu rămâne nici o îndoială că el stă în legătură cu cuvântul albanez. Vezi despre aceasta mai pe larg în *Dacoromania* I p. 336.

5. Lexicul

AGUDÉSCU vb. IV 1°. Lovesc, bat. Lit. Pop. ^{846/56}. (Fig.). Cânt din instrument (ca și *bat* „cânt“, după alb. *bī*, despre care vezi p. 510) Daniil ^{140/14}. 2° (Refl.) Se nemerește, se întâmplă. Cod. Dim. ^{22/19}, ^{24/3}. 3°. Obțin ceva, dobândesc, câștig, (fig.) fur, șterpelesc. ib. ^{58/20}, ^{47/16}.

Din *godis* „treffe, schlage“. În vsl. *goditi* înseamnă „gefallen“; în bulg. *godă* „schaue worauf, Sorge wofür, bereite vor, suche eine Gelegenheit, verlobe mich“; în sârb.: *gōdīm*, *goditi* „erwünscht sein, nützen, pflegen, beschliessen“. Încolo, atât în bulg. cât și în sârb. cuvântul se întrebuițează numai în unire cu un prefix. Din aceste motive și din faptul că însemnarea formei arom. este aceeași cu înțelesul cuvântului albanez, *agudescu* nu poate veni direct din vsl., ci prin limba albaneză. S'ar fi putut ca înțelesurile arom. să se fi dezvoltat în sânul dialectului, atunci forma alb. ar fi un împrumut din aromâna.

ALUMĂKE s. f. (pl. *alumăk'i*) Ramură, cracă. *Cuclu bate* (= cântă) *pe-alamak'e*. Lit. Pop. 833. [Și: *almak'e* (Const.); *lumak'e* (Obed. 43, 45, 216). Derivat: *lumăkios*, *-oasă* adj. = rămuros. ib. 57.]

Din *l'umak'e* „Ausschlag an Bäumen und Sträuchern“. Pap. (Not. Etim. p. 2) îl derivă din *ramă* + *a'ke* > arămake, cu disimilarea lui *l* în *r* ca în *alândură*, lucru cu neputință. Pentru dezvoltarea înțelesului alb. cf. G. Meyer EWA 250 și Alb. St. V 94.

AMBĂR(U) adj. Cu noroc, cu fericire; norocos, fericit. Lit. Pop. ^{881/15}. || (Numai în Cod. Dim.) drept, înainte. *Imnă ș-tine tată mbaru* (umblă și tu tată drept înainte) Cod. Dim. ^{20b/22}, cf. ^{20b/12} [La Aromânii din nord invariabil. Dal. dă și: *mbarà*; *Calimbară* (drum cu noroc). Derivat: *mbăreață* s.f. noroc].

Din *mbar(ε)* „recht, gut, glücklich (G. Meyer, EWA 35), ganz ausgeführt, glücklich zu Ende geführt, glücklich“ (Weigand Alb. Wb.), de la *mbaroj* „beendige gut, reise ab, vollende, zum glücklichen Ende führen“.

AMPĂTUR vb. I Mân calul repede; călăresc în fuga mare, nebună, străbat cu calul o distanță în fuga mare, în mers forțat.

Basme ²¹⁶/₂₇. [Și : *ampaturlu*, *ampăturledz*, *ampăturedz*, vb. I. Basme ⁴²⁷/₅, cf. ⁴⁴⁸/₂₁, ⁴²⁸/₁₈.

Cuvântul este o alcătuire din *ân-patru-le*, subînțelegându-se *tșitșoare*, tradusă după expresia albaneză: *te katra* sau *me te katra* „în fuga mare”. *Ik te katra* (fugi în fuga mare). Pedersen Texte 58. *Vate me te katra ne velezerite eđe u 0ote* (merge în fuga mare la frați și le spune) ib. ⁷²/₃₁, cf. ⁷⁸/₈. La început expresia alb. trebuie să fi dat naștere în arom. la o locuțiune adverbială *ampaturlea*, din care apoi s'a format *ampaturlu*, *ampăturledz* etc.(cf. Jahresb. XIV p. 134).

AMÛRĂ s. f. (pl. amure). Ghemul sau stomahul căptușit pe dinăuntru cu multe foițe [Mai rar și: *mură*].

Din *mule* (în ghega muz, mulz din *muleze*) s. f. „Magen, Laab”. G. Meyer (EWA. 289) îl aduce în legătură cu vfr. *mule* „Magen, Tasche” și *mulette* „Fleischmagen der Falken”, după care Meyer-Lübke (REW. 5724) îl derivă dintr'o formă *mūla* „Magen”, adaogând că cuvântul poate fi de origine orientală, de oare ce se găsește și în ngr., alb., bulg., slov. (Arhiv f. sl. Ph. XXVI 421). Cuvântul arom. nu poate fi despărțit de forma albaneză. O formă ca *mūla*, care s'ar potrivi pentru limba fr., ar trebui să ne dea în alb. **mūle* (cu $\bar{u} > \ddot{u}$). Nici *mulla* discutată de Romanski (Jahresb. XV 122) nu aduce o lămurire a cheștiunii. Pentru formele balcanice trebuie plecat tot de la alb. *mule*, care a pătruns, pe de o parte, la Aromâni, dând *mură amură* (cu $-l- > r$), pe de altă parte, la Greci dând $\mu\acute{o}\lambda\alpha$ „Magen” (G. Meyer Ngr. St. III 45). De la Aromâni cuvântul a trecut la Bulgari. Aci avem *mura* „Labmagen” (cu $l > r$), care nu putea veni nici de la Albanezi și nici de la Greci.

ARÂNDZĂ s. f. Chiag și organul în care este conținut. Dal. Cuvântul există și în dacor. *rânză* istror. *rânze*.

Miklosich, ocupându-se de forma arom., a fost cel dintâiu care l-a adus în legătură cu alb. *rɛnd* (Rum. Untersuch. p. 191). Înainte de Miklosich, P. Hasdeu, în studiul său Originile păstoriei la Români (Columna din 1874 p. 107), vede în *rândză* al doilea element constitutiv al cuvântului *brânză* (< bo-ransa), amândouă de origine tracă. După Hasdeu, Cihac îl derivă din vsl. *рѧца* „iulus”, din care a ieșit *rânză* „Kätzchen an Bäumen, chaton de coudrier, de noyer etc.” și „Labmagen, Magen, Blättermagen”. Aceeași etimologie a dat-o acum în urmă, și Weigand

(Jahresb. XVI 227), cu adaosul „die ursprüngliche Bedeutung von Franse, Kätzchen wurde offenbar auf den Blättermagen, das ist mit Blättern (daher auch bulg. *kniga* = Buch genannt) oder Fransen versehene Magen, bezogen, dann auch auf Labmagen und Magen, Wanst übertragen“. Înainte de Weigand, Byhan, în studiul său *Die alten Nasalvokalen in den slav. Elem. im Rum.* (Jahresb. V p. 392), atrăgea luarea aminte asupra faptului că nu trebuie să se confunde rânză, rânsă < *paca* cu rânză „Lab“, a cărui origine nu este clară.

La etimologia dată de Miklosich s'au oprit G. Meyer (EWA 365): *rendes* m. „Lab“. Identisch mit rum. *rînză* mac. *rândzâ* „Lab“. Die rum. Formen sind aus dem alb. „entlehnt“, și la urmă de tot, Densusianu (H. r. 356), care, după G. Meyer, admite forma *rendes*, cu sincopa lui *ε* al doilea, ca în *gresie* (< *gerese*).

Dintre aceste trei etimologii (albaneză, tracă, bulgară) se înțelege că aceea care se apropie mai mult de cuvântul românesc — ca formă și înțeles — este forma albaneză. Lăsând la o parte originea tracă a cuvântului și oprindu-ne la originea vsl. pe care o susține și Weigand, observăm că, în contra ei, se opune forma aromână, despre care ne ocupăm aici în special. Un vsl. *pača*, din care Miklosich (EWS. 576) a derivat pe rânză, rânză „Franse, Kätzchen an Bäumen“, chiar dacă am admite trecerea în *z* a lui *s* după *n*, așa cum crede Weigand (Jahresb. XVI 220) ca în *brânză* < *brancia* — o altă imposibilitate, căci *malafranză*, pe care se sprijine Weigand, este un împrumut nou din grecește (Jahresb. XVII 159) — în nici un caz nu ne-ar fi putut da forma aromână *arândză*, cu *dz* primitiv pentru *z*. Acest *dz* arată că cuvântul a intrat în limba română înainte de pătrunderea elementelor slave, în care nu avem *z* > *dz*.

Așa dar, ne oprim la forma albaneză. În alb. pentru cuvântul *rânză* avem două forme: *rendes* și (gheg) *râ* articulat *râni* cu tulpina *rân*. Din acest *rân* care are la bază forma **rand* și) este identic cu *rend* dat de Miklosich (vezi mai sus). S'a putut forma un *rand-za* s'au *rend-za*, ca un derivat diminutiv (în felul fr. *caillette*), păstrat supt această formă încă până astăzi în arom. *arândzâ*. Cu privire la forma dacor. *rânză*, vezi expunerea lui Giuglea despre acest cuvânt. În ce privește răspândirea cuvântului la celelalte popoare, vezi *Mitteil. d. Inst f. rum. Spr.* 289; *Jahresb.* XI 51.

ARĂP v. arépit.

ARÉPIT s. a. Povârniș, râpă. *Hoară tu arepit* (sat pe râpă). Dal. Pap. (Not. Etim. p. 8) dă numai *areapit*, *ăreapid* (cu *ea* pentru *e*), după Dal., din care citează însemnarea cuvântului, fără însă să reproducă și forma *arepit*, singura cunoscută mie.

Din *repite* (gheg) s. f. „steiler abschüssiger Ort“. Nu se știe dacă *aripidină* „loc râpos, râpă, povârniș, rezeziș“, *Hoara tu aripidină* (sat pe povârniș) Dal.; *aripidinedz* vb. I „umblu pe un loc râpos“ ib.; *arâpidinos* loc râpos, povârniș, plecat, costișat ib., ar putea deriva din *ărepit*, din cauza lui *t > d* (cf. Dens. în România XXXIII 72—73 și H. I. r. 310). — *Arepit* din it. *greppo*, cum vrea Pascu (AAR. XXXV, 154), este cu neputință. Nici din *ropidus*, -a, -um, cum se încearcă Pap. (Note Etim. 8) nu merge. Din acesta derivă *arâpâdzină* același, ca înțeles, cu *aripidină*, căruia îi corespunde dacor. *repezănă* (cf. Pușcariu EW. 1455). Rămâne neexplicată forma *arap* (pl. arapuri) „suiș, urcuș“, *arsârî arap arâpâdzină* (a sărit suiș și coborâș) Dal., și nu poate sta în legătură cu *arepit*, cum vrea să-l explice Pascu (Etim. Rom. 50); *arap*, *areapit* > *ărepit*, mai ales că și ca chestiune de înțeles se deosebesc de *arepit* care înseamnă „povârniș“, iar *arap* „suiș“. Cu acest înțeles cred că cuvântul s'ar putea considera ca un postverbal de la un **arâpare* (< **ad-ripare*), cu înțelesul de „a se sui s. urcă pe o râpă“ și de aci apoi „suiș, urcuș“*. Desigur că în cazul acesta ar fi trebuit să avem *arâp*, nu *arap*. Trecerea lui *â* în *a* s'ar putea explica prin analogia formelor verbale cu tulpina în *a*: adărare; adar.

ATĂ s. f. (pl. ate). Întrebuințat la Aromânii din nord și, în special, la cei din Bitolia, Crușova, Perlepe, Veles etc. Aci cuvintele *mamă*, *mumă* lipsesc. Pentru acestea avem *ată* și *nao* (din nveastă nauă) la femeile mai tinere, și *dadă* ca termen general pentru „mamă“ și, în special, pentru femeile bătrâne. În cazul din urmă, se mai zice și *dadă-mare* în opoziție cu *dadă-năcă* „mamă-mică“ (cf. Lit. Pop. 447/40).

Din *ate* „Vater“. Trecerea de sens trebuie să se fi întâmplat în dialect, așa după cum aceasta se observă și în sânul limbilor indoeuropene (cf. G. Meyer, EWA 20). Cuvântul se gă-

* Înțelesul n'ar fi cel al francezului *arriver* și al celorlalte popoare romanice cu viață maritimă, ci s'ar lega de *ripare* cu înțeles de „stâncă“, deci un „a te apropia de stâncă“, în graiul unor locuitori ai munților; ar putea fi identic cu „a te apropia de vârful muntelui“, „a urcă“. S. P.]

sește și în l. latină *atta* „Vater, lieber Vater“ (Georges), care ar fi putut da arom. *atã*. Însă ținând seamă de întinderea lui geografică, (întrebuințarea lui este atestată numai pentru Aromânii veniți din Albania) originea lui albaneză apare mult mai evidentă.

BĂLIKĂ s. f. v. báligă.

BĂLIGĂ s. f. (pl. bálidz) Balegă [Forma *balică* „die Ballen des Kotes der Tiere“ dat de Weigand (Ol.-Wal. 47) imi este necunoscută].

Cuvântul există și în dial. dăcoromân și meglenoromân.

Despre încercările ce s'au făcut până acum de a se explica originea acestui cuvânt, vezi Pușcariu, *Dicț. Limb. Rom.* El nu poate fi despărțit de formele alb. *baigε*, *bag'ε*, *bagεl'ε* — aceasta din urmă din *bal'εgε*. În afară de Români și Albanezi, cuvântul este cunoscut și la Sârbi: *balega*, *balaga*, *baloga*, luat de la păstorii români, împreună cu alți termeni ciobănești. Bulgarii nu-l cunosc. Presupunerea lui G. Meyer (Indogerm. Forsch. VI 116) că în alb. cuvântul ar veni din ital. *bagola* (lomb. *bagola* „harter Kot von kleinen Tieren“), se izbește de greutatea formale. Ținând seamă de faptul că *-ola* > *-uIε*, metateza ar fi fost cu neputință. De asemenea *ε* > *o* și mai ales trecerea lui *l* în *l'*, despre care vezi Treimer (Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII 345).

O altă formă albaneză a cuvântului *balegă*, care este identică cu cea română, este și *baligε*, pe care G. Meyer o dă în Alb. St. V 69. Cuvântul este luat dintr'un glosar albanez rămas în manuscris, de Dr. Neurastos-Bey din Ramleh lângă Alexandria, prin urmare se ține de limba alb. vorbită în Grecia. Aceasta ar putea fi și forma mai veche al lui *baigε*, mai ales dacă ținem seamă de faptul că în dialectele alb. din Grecia se păstrează forme mai vechi. Cu toate acestea n'ar fi cu neputință ca *baligε* să fie un împrumut din dialectul aromân, dus în Grecia de Albanezii din Epir care veneau în contact cu Aromânii, despre care vezi p. 468.

Despre posibilitatea de a deriva cuvântul românesc din limba latină, vezi Dens. H. I. r. 385, nota.

BĂLTĂ s. f. (pl. bálți) Baltă, lac, eleșteu. *S-feațe ună baltă cu apă arațe* (se făcú o baltă cu apă rece), Basme 4/28. *Z-dușea la balta di pesci* (se duceau la balta de pești) ib. 142/38.

Cuvântul există în toate dialectele române. Despre originea lui vezi p. 461.

BĂL'Ū adj. Breaz, cu o pată albă în frunte, *Calū bal'u* „cal breaz“ Obed., Texte, 82. Întrebuințat și ca subst. *bal'u* „cal“ ib. 83.

Din *bal'* „weissgefleckter Hund, Jagdhund“, Weigand, Alb. Wb. din vsl. *bělŭ*. La G. Meyer (EWA. 25) *bal'oš, bal'aš* „von Pferden und Ochsen, die eine weisse Stirn haben“, cf. și Weigand, Alb. Gram., 40 (s. -ash). Cuvântul există și în ngr, *μάλιος* (Triandaphyllides, Lehnw. d. mittelgr. Vulgärlit. p. 151).

BĂNĂ s. f. (pl. neobicinuit) Viață, traiu, cf. Cod. Dim. 66b/19; Ucuta 21/79; Lit. Pop. 835/24. [Derivat: *bănedz* vb. I trăesc, viețuesc cf. Ucuta 38/89].

Din *bane* „Wohnung, Aufenthalt, halbverfallenes Haus“ (Weigand, Jahresb. XIX-XX, 134). Cf. Jokl, Stud. zur alb. Etym. 6-8. În albaneză cuvântul este întrebuințat la nord.

BÂRDZU,-Ă adj. Bălan. (*Mulă bardză*, catâr bălan) Dal.

Cuvântul există și în dialectul megl. *bardza* nume de capră și corespunde formei dacor. *barza* nume de capră (Damé, Termin. p. 182). Pentru dialectul dacor. cf. Weigand (Zur Terminol. der Molk. în Jahresb. XVI 221) care dă și *bardză* (sc. capră) „schwarz gestreifte Ziege“.

Din *barθ* (*bardī*) „alb“. După cum a arătat Pușcariu (Dicț. Limb. Rom. 504) cuvântul este un adjectiv substantivat. În aron. se păstrează încă supt vechea formă adjectivală, aplicându-se nu numai la *capră* (*bardză*), dar și la *mulă* (*bardză*). De aci dar și forma dacor. *bardză* dată de Weigand (fără indicațiune de text), pentru care dânsul susține că „es ist Vergleichswort 'barzā Storch und nicht etwa direkt alb. *barðε* = weiss“ ceea ce nu e just.

Forma dacor. *barzā* „cigogne“ lipsește din dialectul aron. Cu privire la originea ei, Meyer-Lübke (REW. 619) se pronunță tot pentru *ardea* „Reiher“, despre care amintise Schuchardt în „Ueber B. P. Hasdeu's Altrum. Texte u. Glossen“ (Cuv. d. Bătr. I p. XXXIII), aducându-l în legătură cu span. *garza* (Hasdeu, Etim. Magn. p. 2528), însă derivația lui din albaneză îi pareă mai admisibilă (cf. Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII, 404). — În ce privește schimbarea de înțeles, pentru care Densusianu (H. I. r. 28) nu admite să fie derivată dintr'un adj., cum este forma albaneză, de oare ce *barðe* (G. Meyer, EWA. 27) nu are alt înțeles

decât acela de „alb“, dialectul aromân ne arată că, odată, și în dialectul dacor. a existat numai înțelesul adjectival și mai în urmă s'a dezvoltat acela de „pasăre cu pene albe“ de mai târziu, în-tocmai după cum din slav. *bělŭ* „alb“ avem azi în alb. *mjelent* cu înțelesul de „lebedă“, care nu se regăsește în limbile slave (cf. (Spitzer, Mitteil. d. Inst. f. rum. Spr. 294). Din arom. cuvântul a trecut și în limbile sârbă și bulgară (*barzast, barzav*), despre care vezi în alte parte.

BÂRSIE s. f. „Drojdie“ *Ațelu ți h'arbe bârsiile* (acela care fierbe drojdiile...) Daniil ^{38/172}. Alte citate în Basme și Papahagi S. A.

Din *bersŭ* „Wein- und Öltrestern; Wungerde“ din lat. *brŭsa* „Weintrestern“ (G Meyer, EWA. 34), „Treber“ (Rückstand von gepressten Oliven oder Trauben), Weigand Alb. Wb. Papahagi (S. A. 197) îl derivă direct din lat. *brisa, -am*, ceea ce este imposibil.

BĂSTE s. f. Rămășag, prinsoare. Basme ^{412/27}. *Me-acaf cu baste*, (la Aromânii din nord și) *Bag baste* „pun rămășag“, care corespunde alb. *Vê me bast* (*Haide ta vêm me bast*) „haide să punem rămășag“ (Weigand, Alb. Gram. 144, cf. 145, 149, 185).

Din *bast* (art. basti) „Wette, Abmachung“ la G. Meyer EWA 28: *bas* din turc. *bahs* „Wette“.

BĂTȘŪ s. m. cf. p. 459.

BĒSA Crușova, „pe onoare, zău“: *Besa-bēs* cu același înțeles.

Din *bese* „Treue, Versprechen, Glaube, Vertrag, Waffenstillstand, freies Geleit“; *besa-bēs* „feierliche Versicherung. Als Schwur gebraucht: Wahhaftig! So wahr mir Gott helfe!“ (Weigand Alb. Wb.)

BILBÎȚĂ s. f. (Intrebuințat la Aromânii din Albania) sinon. cu *biluș* „un fel de pește de apă dulce“.

Din *bel'bitsa* „eine Art Süßwasserfisch“ din bulg. *bêlvitsa* „biluș“ (Pascu, Beiträge 73).

BÎRO (se spune despre tineri cu înțelesul de) tânăr, voinic, brav.

Derivat: *biroaňă* s. f. femeie voinică *Easti biroaňi* (este voinică) (Dal.).

Din *bir* „fiu“. In alb., în întrebuințarea din dialectul aromân, se întâlnește numai fiind vorba despre fete: *Tșe k'a biro*

(dece plângi fetițo?) Hahn, II 164. *Un te špie biro* (eu te petrec fetițo) ib. etc.

BRAD s. m. (pl. bradz) Brad. *Tine cât bradlu tesu-ș durhâl* (tu cât bradul întins dormeai) Lit. Pop. 981/18. [Derivat: *brădic* Constantinidi].

Cuvântul există și în dialectele megl. și dacor.

Este același cu *breθ* „brad“. G. Meyer s'a ocupat cu originea acestui cuvânt (EWA. 45), arătând că face parte din familia cuvintelor indoeuropene pentru desemnarea mestecănuului. Lui G. Meyer nu-i era clară numai trecerea de înțeles de la mestecănu la brad. N. Jokl (Indogerm. Forsch. XXX 208-209) cercetând mai de aproape originea acestui cuvânt, în legătură cu forma română *brad* (în care avem în tulpină *a* pentru *e*), a arătat că nu greutatea trecerii de înțeles se opune la derivațiunea lui, de oare ce aceste alunecări de înțeles la numele de arbori, după cum a arătat Schrader (Real. Lex. 92), sânt frecvente în limbile indoeur., ci mai mult partea formală. De aceea Jokl propune tipul indoeur. **bras-d(h)* din **bros-d(h)*, aceeași cu germ. **brazda* și cu alte forme nordgerm., având toate înțelesul de „Rand, Ufer“, alb. *buzë* „Rând, Spitze“ etc. După Jokl trecerea de înțeles de la Spitze și Tannennadel la Tanne este ușoară. Dintr'o tulpină **bras-dh* s'ar putea explica atât rom. *brad* cât și alb. *breθ*. Acesta ar fi un nou sing. dintr'un plur., colectiv, întocmai ca *g'eθ*, *g'el'*, *drek'*. În cazul acesta am avea nu un împrumut alb., ci o formă autohtonă comună. Despre originea lui *brad* mai vezi Treimer (Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII 393) și S. Pușcariu, Conv. Lit. XXXIX 59.

BRENDA (întrebuințat la nord numai în expresia): *Ul băgară brenda*, îl puseră înăuntru, adică l-au pus în pușcărie. Se întrebuințează și ca nume de pers. *Brenda*.

Din *brenda*, *mbrenda* adv. „drinnen hinein“.

BUCUVĂLĂ s. f. (la Aromânii din nord) un fel de mâncare preparată din pâine rece fărâmițată, în care se pune unt cu brânză și este călită bine la foc. Se întrebuințează și ca nume de persoană.

Din *bukuval'e* „Bissen, Brot“, cf. Capidan, Die Nom. Suff. p. 12.

BŪDZĂ s. f. Peste tot în arom. are două înțelesuri 1°. Buză 2° Margine, țarm. *Pre budza de amare* (pe țarmul mării...) în albaneză: *mbe buzst te detit*. Daniil 136/12. *Nu-l vatămară budza*

de-amare (Mi-l uciseră pe țărnuțul mării) Lit. Pop. 936/16, cf. ib. 765/5, 39/2.

Cuvântul există și în megl. *buză* cu derivatul *năbuzos* „mă busumflu“, dacor. *buză*.

Din *buză*, cu aceleași înțelesuri ca în arom. Cu înțelesul (2) avem *mă buz-l'umit* (pe marginea râului). Cu originea cuvântului alb. s'a ocupat G. Meyer aducându-l în legătură cu lat. *bucca* (cu *c* palatal), din care a ieșit **bus-ze*. Jokl (Stud. zur Alb. Etym. 11-12) plecând de la constatarea că lat. *bucca* are *c* velar și ținând seama și de ultima însemnare (gură, cf. Pedersen, Texte p. 114) ce o are, îl aduce în legătură cu alte forme indoeur. (lit. *burnà*, armean. *biran* „gură“ etc.), pornind de la un tip **brze* (cu *r* > *ur*, după labiale) în care intră și suf. *-ză*. Dacă într'adevăr aceasta ar fi etimologia cuvântului, atunci dezvoltarea înțelesului gură—*buză* și, de aci, celelalte înțelesuri din alb. ar arată aceeași dezvoltare ca lat. *bucca* „Mund“, care în grecește a dat *βούχνα* „Wange“. În cazul acesta originea alb. a formei române pare mai sigură, iar apropierea lui cu span. *hacer el buz* „den Handkuss geben“ precum și cu celelalte forme derivate din *bus* „Kuss“, pe care le citează Berneker (SLW. 104) din germ., lit., neopers. etc. este numai aparentă. — Din alb. sau româna cuvântul a trecut și în bulg. *buză* „Wange“ (Jahresb. XV, 95). Că acest din urmă înțeles trebuie să-l fi avut cuvântul și în rom., ne arată și pol. *buzia* „Mündchen“ (Mitteil. des Inst. f. rum. Spr. 265-266). — Despre originea formei române mai vezi: Pușcariu Wb. 242; Dens. H. I. r. 352 și Treimer, Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII 392.

BUL'AR s. m. (pl. *bulări*). Șarpe mare, specie de boa care trăește în Turcia. Dal.

Din *bole* „grosse Schlange“ (cf. Capidan, Die Nom. Suff. 19). Derivațiunea nu este clară. S'ar putea să existe cuvântul supt această formă chiar în limba albaneză.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CĂOĂ s. f. Broască țestoasă (singurul cuvânt întrebuintat la Aromânii din nord (cf. G. Meyer, Alb. St. IV No. 1120).

G. Meyer (EWA. 182) îl aduce în legătură cu *keθmil* (care mai are și formele: *katšami*, *kermil*, *kremil*, *kermi* etc.) „Schnecke“. Derivațiunea nu este lămurită nici ca formă nici ca sens, mai ales că pentru „broască țestoasă“ Albanezii au cuvântul „breške“.

De oare ce, după Schuchardt, în toate formele albaneze trebuie să vedem două cuvinte, s'ar putea ca forma arom. *căŃă* să reprezinte prima parte a formei alb. *kəŃmi*.

CĂIRUȘ s. m. v. călăruș.

CĂLĂRŪȘ s. m. pl. *călăruși*. (Întrebuințat mai cu deosebire la Aromânii din nord) Ciorchină. *Măcai un călăruș de auă* (mâncău o ciorchină de strugure). Este sinonim cu arapan, arapun, areapune, areapini. [Dal. dă „*călăruș = căiruș*“ „ciorchină de struguri“: *dă-Ńi un căiruș de auă* (dă-mi o ciorchină de struguri) sin. *areapuni*]. Se înțelege că forma *căiruș*, care este aceeași cu *căiruș* „scripete de la războiu“, nu are a face nimic cu *călăruș* și a fost substituită acestuia numai din cauza asemănării formale.

În limba albaneză avem *kalaveš* „Weintraube... eine solche die nach der Lese übrig bleibt“ (G. Meyer EWA. 167), compus din *kala* a cărui origine este nesigură, (G. Meyer se întreabă dacă n'ar fi turcescul *kara* „negru“) și *veš* „strugure“. În dialectul tosc, în afară de *veš*, forma cea mai uzuală pentru strugure este *Ńuș* (cf. G. Meyer, l. c. 371; Hahn, Alb. St. III p. 111; Weigand, Alb. Wb. 76). Se pare că într'o regiune din dialectul gheg sau și tosc, în afară de forma compusă *kalaveš*, a exista sau trebuie să existe și *kalaruș*, pe care au luat-o Aromânii. Dacă într'adevăr prima parte a acestui cuvânt: *kala-* ar fi să derive din turc. — ceea ce nu pare probabil — atunci plecând numai de la o formă *kalaruș* s'ar putea explica și trecerea lui *r* în *l* prin disimilare: *kara-ruș* > *kala-ruș* — *kalaruș*.

CĂPUȘĂ s. f. (pl. căpușe) 1°. Căpușe (insectă care se înfige în pielea vitelor, dar mai ales a oilor) 2°. Căpșună (fel de fragi). *Adunai căpuși* Dal.

Cuvântul se găsește în dacor. meglr. *căpușă*.

Același cu *kepuše* „Zecke“ (G. Meyer EWA. 188). De la păstorii români cuvântul a putut trece la Albanezi, apoi la Bulgari: *kăpuš* (ricinus communis) krleš (Gerov 349), la Sârbi: *krpuša* „eine Schaflaus“ (Karadžić 316), cf. articolul dlui S. Pușcariu, mai departe.

CĂRCĂLEȚ s. m. (pl. *cărcăleț*; întrebuințat la Aromânii din nord) Lăcustă.

Din *karkalets* (gheg. *katšaritse*) „Heuschrecke“, din bulg. *skakulets* de la „*skakam*“ „sar“ (cf. Capidan, Die Nom. Suff. 48).

CĂRTEL s. a. v. cărtel'u.

CĂRTEL'Ū s. a. (pl. cărtel'i și cărteal'e) Verigă, inel de fier, cercel, la Aromânii din nord, nu numai la cei din Clisura (cf. Pap. S. A. 202) găoază, anus, și prin ext. cur. Cavallioti: cărtel'u (G. Meyer, Alb. St. No. 408). [Weigand dă *kărtel* (greșit) „Ring zum Aufhängen“ (ap. G. Meyer, ib.). În Epir se aude *cărk'el'u* (pl. -eale) „verigă, inel“ (Dal.) supt influența formei ngr. *κερκέλι*].

Din *k'erθel'* „Kreis, Reif, Garnschwinge“. Trecerea lui θ în arată dificultăți. Asupra originii cuvântului alb. cf. Jokl (Stud. z. Alb. Etym. 42).

CÔCĂ s. f. (la Aromânii din nord, în înțeles peiorativ). Cap. căpățână.

Din *koks* „Kopf, Hinter Schädel“.

CÔORĂ s. f. Murdărie, spurcăciune (Daniil^{22/155}, Ucuta 25). Miklosich (Rum. Unters. 191) presupune că este albanez și Papahagi, după el, îl derivă din alb. *koθere*, *koθre*. Cuvântul în alb. însemnează „Brotrinde, altbackenes Brot“ (G. Meyer EWA. 193). Poate că cunoaște un alt înțeles care îl apropie de forma aromână. După formă pare a fi de origine albaneză (S. A. 204).

CÔOUR (pl. coθuri) Cerc rotund de lemn, care se pune împrejurul gâtului la vite și de care e atârnat un clopoțel; colac de lemn în jurul butoiului, ciurului; văcălie. Dal.

Poate fi o formațiune participială din *keθéh* „wende um, zurück“ (?)

CÓK'ILĂ s. f. v. cok'il.

CÓK'IL(Ū) s. m. (Din punct de vedere al accentului și al înțelesului, se înfățișează supt două forme):

I *Cok'ilū* (astăzi întrebuițat mai rar) Băiat tânăr; adj. tânăr. *Un cok'ilū mușat și vartos džone* (un tânăr frumos și foarte voinic) Cod. Dim. ^{28/2}, cf. ^{23/11}. Feminin: *sok'ilă* „fată mare, virgină, copilă“. Lit. Pop. (Clisura) ^{909/14}. La Cavallioti întâlnim și forma *copelă* (G. Meyer, Alb. St. No. 445), din ngr. *κοπέλα*. Tot el traduce forma română prin alban. *kopil'e* „jeune fille, servante, bonne“. La Dal. *cok'ilă* (după înțelesurile din ngr.) „fată mare și nemăritată (în sens de dispreț)“.

II *Cók'il* s. m. Copil din flori, bastard. Cu acest înțeles este dat de Cavallioti, ca traducere a ngr. *μπασιάρδος* (G. Meyer, o. c. No. 639) și se întrebuițează peste tot la Aromânii din nord. La aceștia, și mai ales în Bitolia, Crușova, Perlepe, se mai aude

foarte des și forma *cok'iu* „bastard“, *Feaște un cok'iu* (născu un copil din flori). Derivat: *cok'iluș* s. m. „copil din flori“, *Cok'iluș di ființi meși*. Weigand, *Die Aromunen*, II 194/108.

Cu aceste două înțelesuri și supt dubla accentuare cuvântul există și în diale. tul dacor. *copil* (cu înțelesul obicinuit) și *cópil* „bastard, copil din flori“. În dialectul megl. cuvântul există numai ca derivat: *cupilaș*, cu două înțelesuri derivate din „copil“, „copil mic, prunc“ și „tânăr de la 15 ani în sus, tânăr bun de însurat, mire“.

Despre răspândirea cuvântului la celelalte popoare balcanice vezi p. 458.

Cu originea cuvântului s'a ocupat mai întâiu Miklosich (EWS. 129), cel dintâiu care l-a pus în legătură cu forma română (Untersuch. I p. 205) considerându-l de origine albaneză. După el G. Meyer (EWA. 192) propune o formă latină **cop̄ilis* „ein mit einer *copa*, Tavernenwirtin erzeugtes Kind“, iar Vasmer (Griech. sl. Et. 96) din vlat. *cúpella* „poculum“, care a pătruns în gr. *κοπέλλα* „curvă, fată“, pe care Berneker (o. c.) nu le admite.

CÓK'IU s. m. }
COPÉLĂ s. f. } v. cok'il(ú).

CÓRBU, -Ă adj. Negru, corbiu, (fig.) sărman, nenorocit. *Capră corbă* (capră neagră Dal.). Cea mai deasă întrebuintare o are în înțeles figurat, „biet, nenorocit“. *Corbul di papauș* (bietul moșneag), ib. 168/2, cf. 1/7, 13/26. [Derivat: *curbișan*, -ă adj. sărman, biet, nenorocit (Dal.). *Lai corbe curbișane* (tu biet nenorocit) ib. 51/5; *corbangeu* (corba-n-di eu) vai de mine, sărmana de mine; *curbișescu* vb. IV mă nenorocesc. Dal.].

La prima vedere s'ar părea că avem a face cu *corbu* (< lat. *corvus*). Lipsa de metafonie a lui *o* accentuat urmat de *e* (corbe), și mai ales de *ă* (corbă), arată că trebuie despărțit de acesta. În limba alb. găsim *korb-i* s. (< lat. *corvus*) „Rabe“ și ca adj. „unglücklich“ (Weigand Wb. 38) din „Unglücks-vogel“, cf. Pedersen, *Texte* p. 142. *Mre korb* (măi nenorocite) Weigand, *Alb. Gram.* 153. *Moj korba nene pse si flet?* (mamă fă nenorocito, de ce nu-i spui?) Pedersen, *Texte* 100. După acestea se pare că cuvântul aromân derivă din limba albaneză.

COTŪ (în expresia) *n-cot* „în zadar“. *Se nu blastimă n-cotu* (trad. în alb. *te mos male koine n-kot*) „să nu blesteme în ză ar“. Daniil 172/∞ cf. *Hcuta* 40. (Si: negot Dal.).

Din *kot* s. „Dunkelheit, Nacht adv. umsonst, vergeblich“. În arom. se poate să fie și expresia alb. *m̃e* (*mbe*) *kot* > *mcot* și, supt influența lui *n* (din *în*) > *ncot*, cum se și pronunță. Etimologia propusă de G. Meyer (EWA. 202) o respinge Papa-hagi (S. A. 204), pentru motivul că expresia ar exista și în dacor. dând din Sămănătorul II 406 *din cot* „în deșert, în van“. Eu n'am putut găsi citatul la pagina indicată.

CUĂ (pl. *cuă*) Coaje de pâne, partea dură a pâinii. Dal.

Din *kua* „Rind des Brotes“.

CUCURÚZ s. m. v. cucurețș.

CÚFUMĂ s. f. Cadavru, mortăciune, stârv. *Cufumă di om* (cadavru de om) Dal. [Și: *cúhumă* s. f. Dal., (sincopat) *cúhmă* s. f. Cod. Dim. ^{81b/14}, cf. ^{121/6}. Din *kufome* „Leichnam, Aas“ din *κοῦφος* „hohl, leer“ G. Meyer EWA. 210 cf. Pascu AAR. 163.

CÚHMĂ, CÚHUMĂ s. f. v. *cufumă*.

CUITUESCU vb. IV. Imi aduc aminte de cineva (refl.), mă gândesc la cineva, Cod. Dim. ^{108b/6}.

Din *kuiton* (*kuitoj*) „denke, erinnere mich“, din lat. *cogitare* (G. Meyer EWA. 210).

CULUCÁNCU s. m. (numai la Cavallioti cf. G. Meyer, Alb. St. IV N. 551) Cârnaț. În celelalte regiuni locuite de Aromâni se zice numai *lucanică* și (Dal.) *lucangu*.

Părerea lui G. Meyer (o. c.) că forma arom. ar fi rezultat dintr'o contaminare cu forma alb. *kol'e* „Wurst“ (sârb. *kolen*, slov. *kolina*) poate fi întru atât dreaptă, întru cât ea se aude numai la Aromâni din Albania.

CUPĂTȘŪ s. m. (pl. *cupatși*) Stejar. Daniil ^{117/1} cf. Dal.

Cuvântul se găsește și în dialectul megl. *cupatș*, cu derivatele: *cupatșină*, n. de l. la Cupa; *cupatșolnic* și în dacor. *copac* cu înțelesul general de „arbore“, istr. *copătș*.

Este același cu *kopatș* „Baumstumpf, Block“ (Miklosich, Rum. Untersuch. I 254).

Forma română nu poate fi rusescul *kopač* „Stück Holz zum Graben“ (Treimer în Z. f. r. Ph. XXXVIII, 398), de oare ce ea se găsește, după cum am văzut și în dialectele transdanubiene. Rusescul *kopač* nu-i decât un nomen actionis din *kopati* „săpă“. În aceeași funcțiune avem în megl. *cupatșolnic* «un fel de casmă sau târnăcop cu care se scot buștenii», iar în alb. *kopatș* și cu înțelesul „ciomag, fig. lovituri, bătaie“. *Kuș te haronë rie fjale*,

ha tete djete kopatše (cine uită un cuvânt, mănâncă optzeci de lovituri s. ciomege), Pedersen, Texte p. 131. *Dizet kopatše* (40 de lovituri) ib. 142.

CŪRPAN s. a. (pl. curpane) Curpen, curmeiu de viță sălbatecă. Dal.

Cuvântul se găsește și în dialectele megl. (curpan) și dacoromân (curpen).

Pare a fi același cu *kul'pen* „Art Schlingpflanze“ (Treimer, în Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII 393). La G. Meyer (EWA. 213) sânt date numai *kul'per*, *kul'penē* și *kurpul'*. Trecerea lui *l'* în *r* trebuie să fie alb. ținând seamă de forma *kurpul'* (Dens. H. I. r. 355). Pentru etimologia cuvântului alb. vezi și Barić (Albanorum. p. 42).

CUȘURI (întrebuințat numai la vocativ supt forma interjecțională, la Aromânii din sud. Cuvântul nu este atestat în Dal., însă eu l-am auzit foarte des). Vere *Cușuri, iu ńerdzi* (vere, unde te duci).

Din *kušeri* (lat. consobrinus.) „cusurin“.

DĂGUĚSCU vb. IV. Ascult, aud. Ascultarea după ușă, dăguirea (scris: *dăcuirea*). Cod. Dim.

Din *dręgo* „höre, gehorche“.

DĂRMĂ s. f. (pl. dărme) crengile mici care cad de pe un arbore. „Vreasc (la Dal), lemn subțire, prăjină lungă“.

Din *dermi* „Scherbe, Bruchstück“ de la *dermoj* „zerbrechen, zerkleinern, zermalmen“, din lat. deramare, > arom. dărămare.

DAȘ s. m. Miel de casă; miel care îl obicinuește să umble după copiii, prin urmare miel oarecum dresat, (la nord) miel împodobit (cu panglică roșie la gât) sau, dacă este alb, împetriștat cu culoare roșie. La sud acest miel se numește și *mânar*. Din acest înțeles s'a dezvoltat fig. și înțelesul de „drăguț, iubit“. *Dașlu a ńeu* a însemnat la început „mielușelul meu“; după aceea „drăguțul, iubitul meu“. *Dașlu di h'il'u* „drăguțul de fiu“ Dal.

Din *daš* „berbece“.

DĂTĂ s. f. Spaimă mare, groază (mai ales în expresia: *ń-u loai data* sau *ș-lo data* m'am speriat, m'am îngrozit, s'a îngrozit cf., Basme ^{59/15}).

Din *datē* „plötzlicher Schrecken“.

DEĂGĂ s. f. v. degă.

DĚGĂ s. f. Cracă, ramură, (la Dal.) tufiș, cf. Lit. Pop. ^{839/34}

Din *deg* (art. *dega*) „Zweig, Ast (Weigand Wb.) Gebüsch“ (G. Meyer EWA. 62). Pentru originea cuvântului alb. cf. Joki (Stud. zur alb. Etym. 96).

DEMUȘ s. m. (la Românii din Albania) Vișel de un an.

Din *dem* „Rind, junger Stier“, cu suf. *-uș*, cf. Capidan, Die nom. Suff. 75.

Der s. m. (Albanism neîntrebuințat în dialect) Porc. | *Fudziti gegañ, fudziti deri* (fugiți Gégi, fugiți porci Lit. Pop. 1016/23.)

Din *deř* „Schwein“.

Derã s. f. (Albanism, numai în literatura populară). Poartă, ușe. *Lai, Nisi, s ți ncl'idã dera* (tu, Nisi, să-ți închidã poarta) Lit. Pop. 929/1

Din *dere* „Tür“.

DOSĂ s. f. (Numai în expresia) *pal'u-dosã* scroafă, bașordină. *Dzua tutã stãteã teasã ca vãrnã pal'u-dosã* (toată ziua ședeã . . . întinsã ca o bașordinã) Basme 124/30.

Din *dose* „Sau“.

DOTĂ adv. Deloc, nici de cum, nu, absolut de loc. Cf. Cod. Dim. 216/12. [Derivat: *dotean* pl. *doteñ* (ironic) Fărșerot care întrebuințează cuvântul albanez „dotu“ (cf. Weigand, Die Aromunen, II p. 346).

Din *dot* adv. „Verstärkung der Verneinung“.

DUȘCU s. m. Tufiș, stejar. Cod. Dim. 1036/13.

Din *dušk* (art. *dušku*) „Eiche, Laubbaum, dürres Laub, Reisig, Gesträuch“.

DŽUMETA DŽUMITĂT s. f. v. džumitate.

DŽUMITATE s. f. Jumătate. [Și *džumitã* Jahresb. XVI 204: Ucuta 18; *džumital* Daniil 4/21, Basme 68/3, cf. 55/12] Derivate; *džumitic* s. a. măsură de jumătate de ocă cu care se vând lichidele; ceva înjumătățit, (la Aromânii din nord numai) *džumiticã* s. f. (supt forma masc., numai ca nume propriu de pers.), Basme, 105/2; *ndžumitik'edzũ* vb. I întrebuințez sau consum ceva până la jumătate. Dal.

Cuvântul există și în dialectele megl. *jimitati*, și dacor. *jumătate*.

În privința originii acestui cuvânt, cel dintâiu care a adus formele românești în legătură cu forma alb. *g'umes* este Miklosich, mai întâiu în Rum. Untersuch. I 269 și apoi în Beiträge, Cons. II 12, arătând, în același timp, și greutățile ce prezintă derivarea lui din lat. *dimidietas*. Pentru originea albaneză sânt două

posibilități: sau a considera formele românești ca derivate cu suf. *-ă ate* din forma alb., sau a admite o încrucișare între forma alb. și forma latină (Dens. H. I. r. 295). Cazul dinău ar fi cu puțință numai atunci când s'ar dovedi că formele alb. *g'umes* „halb“ *g'umese* „Hälfte“, din care avem *g'üsmë* și *g'uzmë*, nu se arată ca integrale, așa cum a vroit să dovedească G. Meyer (EWA. 43), derivându-le din gr. *ἡμιους*, ci după cum a arătat L. Spitzer (Mittel d. Inst. f. rum. Spr. 323), la baza lor trebuie să admitem o formațiune participială **i ūno* —, din care a rezultat pentru l. alb. *g'üm* cu suf. *-es*. Din tulpina participială *g'üm* s'ar derivă prima parte a formelor române *džum-* (*jum-*). Aceasta din urmă supoziție ar fi cu puțință, dacă nu s'ar ivi greutăți formale și semantice pe care, de altfel, le recunoaște și Spitzer. Din cauza aceasta, poate, că ar trebui plecat tot de la lat. *dimidietas*.

ĐALĂ s. f. Laptele după ce s'a bătut bine și i s'a scos tot untul, capătă un gust acrișor de lapte acru; acest lapte, care este un fel de zară se cheamă *đalá*. Din *đala* fiartă se scoate un fel de urdă de mâna a doua: *đintiță*, cf. Daniil ¹²⁰/₃.

Din *đale* (*dal* m., gheg. *đalŕe* la Liapi *lală*) „saure Milch“ (Miklosich, Rum. Unters. I 191, G. Meyer EWA. 83). În aromână cuvântul a pătruns mai târziu, după cum rezultă din păstrarea lui *đ* inițial și *l* intervocalic (cf. Pușcariu Zur. Rekonstr. 60; Densușianu, Romania XXXIII 854; Weigand. Jahresb. XVI 230).

Ėtă s. f. 1° Viață, Obedenaru, Texte p. ⁵⁷/₈₄. 2° Veac, vecinicie. Ucuta 15. 3° Lume. Cod. Dim. ⁶⁴/₁₅. *yin dit ĭeta ulantă* (vin din lumea cealaltă), Obedenaru, Texte 88 [și: *ĭetă*].

Din *ĭete* „Leben, Jahrhundert“. Papahagi (S. A. 212) încearcă să-l derive direct din lat. *aetas*, pentru motivul că alb. *ĭete* ar fi trebuit să dea *ĭetă* (oetă). Dar acesta este un împrumut nou, care s'a păstrat în Crușova ca *ietă*, iar aiurea ca *etă*. În afară de aceasta, un *aetas*, numai *ietă* și *etă* nu putea da în arom., chiar dacă am face abstracție de faptul că ar fi trebuit să plecăm de la *aetatem*. Dar presupunând că în lat. vulgară s'a întrebuițat cuvântul la nominativ, etimologia dată cuvântului alb. de G. Meyer (EWA. 163) din *aetus* nu se potrivește nici pentru alb. și nici pentru aromâna nici din punct de vedere al înțelesului. De aceea Meyer-Lübke (REW. 251) îl derivă din lat. **ae(v)ita* din *ae(v)itas* ca *iuventa* din *inventas*.

FĂE s. f. păcat. *Mare fae* (mare păcat). Cod. Dim. 790/6.

Din *faj* „Sünde“, pl. *faje*, din lat. *fallere*.

FĂTĂZĂ s. f. (La Aromânii din Albania) ursitoare care vine a treia seară după naștere la noul născut. La ceilalți Aromâni *miră*.

Din *fâteze* (< lat. *fatum* + *ze*), cf. Pușcariu Wb. 588.

FLEĂCĂ s. f. Flacăără. *Foc cu fleacă* (foc cu flacăără). Atestată și la Cavallioti (G. Meyer Alb. St. No. 1066).

Din *fl'ake* „Flamme“. Pap. îl derivă din lat. *flacca*, -am, ceea ce este cu neputință din cauza lui ea < a, cf. Pușcariu Wb. 620. Forma *flăcă* (G. Meyer EWA. 107) îmi este necunoscută.

FLEĂMĂ s. f. Dal. îl traduce prin „flacăără“. Mie îmi este cunoscut numai în expresia: *S-ti l'ea fleama, s-lu l'ea fleama* (să e ia naiba, boala copiilor etc.) *Iu tu fleamă ti dusiși* (unde naiba te-ai dus), cf. și Dal. Se vede că Dal. din aceste expresiuni a dedus înțelesul de mai sus, pe care eu nu l-am auzit întrebându-se, și, după câte am aflat, nu există.

Din *fl'amē* „weiblicher Dämon, welcher die fallende Sucht erzeugt; fallende Sucht“: *Te rafte fl'amete* corespunde arom. *s-ti 'ea fleama*, Hahn, III p. 141, cf. G. Meyer EWA. 107.

FLITUR s. m. (pl, flituri) Fluture. Iși: *fl'utur* s. m. Dal., *fliturd* s. f. Basmе 180/3. Derivat: *fliturac* (pl. flituraț) „ușuratec, fluieră-vânt“ (cf. Capidan, *Die Nom. Suff.* 4). Și în alb. avem *flitुरac* și *fluturák*, însă cu înțeles deosebit.

Din *fl'utur* „Schmetterling“ (Weigand, Alb. Wb.) *fl'uturē*, *fl'uter* Jahresb. XVI 80).

FLITURĂ s. f.	} v. flitur.
FL'UTUR s. m.	

FURLITȘU v. sfârlitșu

GĂLBĂDZĂ s. f. Boală la oi, gălbează, cf. Basmе 286/6 și Lit. Pop p. 320—321, unde se vorbește mai pe larg despre această boală. [Forma *gălbeadză* nu-mi este cunoscută].

Cuvântul există și în dacor. *gălbează*, cu același înțeles.

Din *ge'l'baze* (kel'baze) „Leberegelkrankheit der Schafe“ G. Meyer, EWA. 222. Din arom. cuvântul a pătruns și în limba greacă: *καλμπάτσα* „Leberblümchen“ (dystoma hepatica), *καλμπάτσα:άρρα* „die davon befallenen Schafe“, cf. G. Meyer, Ngr. St. II 75; G. Murnu, Rum. Lehnw. im Ngr. 26—27. Despre originea cuvântului albanez, vezi Barić, Alb. Rum. 53 și Treimer

în „Keltische Beziehungen zum Balkan“ (Mitteil. des Inst. f. rum. Spr. 315), care îl aduce în legătură cu forma *galba*, de origine ilirică.

GĂLBEĂDZĂ s. f. v. gălbază.

GĂMILĂ (rar, mai des: *cămilă*) Cămilă. Cod. Dim. 111/18. Din *gamile* id.

GĂRĂK'INĂ s. Acvilă. *Mori ocl'u di gărăk'ină* (fă, cu ochiul de acvilă) Lit. Pop 836/27 || (În unele versuri populare este tradus prin) Lebdă. *Albă ca nă gărăk'ină*, albă (adecă curată) ca o lebdă ib. 923/28, cf. 923/25. [Și: *g'irăk'ină*, *jerăk'ină* (Cavallioti), *yirăk'ină* (Dal)].

Din *gerak'ine* „Habicht“ (din ngr. γερᾶκι: G. Meyer, EWA. 139).

GĂSTĂNE (numai la Cavallioti, cf. G. Meyer, Alb. St. p. 63) „Castană“. Forma obicinuită în aromână este *căstârne*.

Influențat de alb. *gešterne* id. (G. Meyer, EWA. 191).

ĜĖGĂ s. m. Numele populațiunii albaneze care locuiește la miază-noapte de râul Șkumbi, cf. Weigand, Die Aromunen II 196/110. [Derivat: *ĝegan* (pl. *g'egañ*) Lit. Pop. 1016/23].

Din *g'egε* (art. *gega*) „Gege, Nordalbanese“.

ĜELĂ s. f. Măncare, bucate, Cod. Dim. 115/10; Ucuța 14; Daniil 128/8. Cuvântul, deși are o întrebuintare generală la Aromâni, trebuie să fie relativ nou, de oarece în Cod. Dim. se întâlnește foarte des forma *măncătură* (99/11, 108^b/11) singura întrebuintată azi la Meglenoromâni.

Din *g'e1ε* „Speise“. Până la G. Meyer (EWA. 138), cuvântul alb. se explică din sârb. *jelo* „Speise“. Deoarece însă *je-* inițial din sârb. în numele de loc. și în celelalte forme care au pătruns în alb. s'a păstrat, N. Jokl (Stud. zur Alb. Etym. u. Wort'b. p. 25—26) îl aduce în legătură cu formele alb. *g'e1is* „leben“ și *g'e1in* „wohnen“, socotindu-l ca un post-verbal.

G'İMTĂ s. f. v. g'intă.

G'INCĂLĂ s. f. Greer. Cavallioti ap. G. Meyer.

Din *g'inkalε* „Cikade“ (EWA. 140).

G'İNDĂ s. f., v. g'intă.

G'INTĂ s. f. Gintε, națiune, neam. Cod. Dim. 776/8, Ucuța 52. Lume, Daniil 10/132. [Și: *g'imtă*, (la Cavallioti) *g'indă*, f. G. Meyer Alb. St. 525.]

Din *g'int* „Volk. Geschlecht“, G. Meyer, EWA. 141.

ĜION s. m. Graur (Dal), fel de cioacă, Basmе 23.

Din *g'on* „Nachteule“. Cuvântul există și în ngr. γκιώνης „ulula“. cf. G. Meyer EWA. 141.

G'IRAK'INĂ s. f. v. gărăk'ină.

G'IRG'ANĂ s. f. v. virgină

G'IZĂ s. f. Urdă, un fel de jințită. Vezi *dală*.

Din *g'ize* „Käse, Topfen”. G. Meyer, EWA. 141. Pentru originea cuvântului alb., cf. Jokl Stud. zur Alb. Etym. 28)

GREĂSI s. f. (pl. greasi) Gresie (piatră de ascuțit) Dal.

Cuvântul există în dacor. *gresie* și în istror. *greșe*.

Din *gerese* „Schabholz, Schabeisen bes. der Töpfer“ (G. Meyer, EWA. 130).

GRÉMŪ (pl. -uri) s. a. Loc prăpăstios, abrupt (Dal.) „prăpastie între doi munți, între două văi, numit și hau(ă), hău”. Pap. (Note Etim. 24).

Din *gremt* „Abhang, Steile, Abgrund”.

GRÉPŪ s. a. Undiță, (fig.) cursă. *Cădzuși tu griplu a vrearil'ei* (căzuși în cursa dragostei). Obed., Texte 7. *Grepu* „Angelhaken” [Și: (Crușova) *grip*.]

Din *grep*, din **g1appus*, cf. G. Meyer. Alb. Stud. p. 9; EWA. 129. În dacor. *grapă* avem a face cu un element german (cf. *Dacoromania* II 392) iar verbul *grăpțână* din diminutivul alb. *gropθ* despre care vezi Pușcariu (Dicț. Limb. Rom. II p. 292).

GRIP s. a, v. grepă.

GROĂPĂ s. f. (pl. grok'i și *groape* numai ca nume de loc. Basme, p. 604) Groapă, mormânt. *Groapă*. Cavallioti (G. Meyer, Alb. St. 522); cf. Lit. Pop. ^{970/11}. [Derivate: (a)*ngrop* „îngrop, înmormântez” *dizgrop* „dezgrop”.]

Cuvântul există și în dialectul megl. *groapă* (deși forma mai obicinuită este *grob* (pl. groburi) cu derivatele: *grupiști*, *angrop*, *dizgrop*, dacor. *groapă*).

Din *gropε* „Grube, Graben, Grab”.

GRŪNDĂ s. f. (pl. grundză, Dal. dă grundzi) Grunț, bucată. cf. Dal., Obed., Texte 27. [Și: (la Românii din Olimp) *grândze* pl. „tărățe”, cf. Weigand (Ol.-Wal. 57.) Mie îmi este cunoscută numai forma *grândză* pl.]

Este același cu alb. *grunde* (krunde, krunde) „Kleie”. Forma păstrată la Românii din Olimp *grândze* reprezintă, ca înțeles, forma intermediară între *grunde* alb. și *grundă* arom. La început, înțelesul cuvântului, la Aromâni, trebuie să fi fost acela de „tărățe”, așa cum s'a păstrat la Românii din Olimp. Mai târziu, pătrunzând cuvântul de origine slavă *târță*,

rie tare și fârâncioasă“, din care apoi a rezultat înțelesul de „grunț, bucată“.

S'ar putea însă ca în arom. să avem două forme deosebite ca origine: *grândză* < lat. *grandia*, neutrul pl. de la *grandis* (sc. *farra*), glosat prin *μεγάλευρα*, în care avem *μέγα* + *λευρα*, adică „făină măcinată mai grosier, făină grunțuroasă, târâțe“ (atestat în CGIL II 183), din care avem mai multe forme în limba sardă: *granğa* „Weizenkleie“ etc., și despre care vezi, mai pe larg, Wagner (*Das ländl. Leben Sard.*, apărută în *Wörter u. Sachen* p. 48) — și *grundă* < alb. *grunde*.

Dintre celelalte dialecte române cuvântul există numai în dacor. Aci avem *grunz* cu variantele: *grunj*, *gronj* și cu derivatele, pentru care vezi Pușcariu, Dicț. Limb. Rom. II 322. Forma dacor. nu este decât un nou singular refăcut din plur. *grunzi* (mai vechiu *grundzi*, dialectal *grundză*). Legătura lui cu formele aromâne exclude posibilitatea de a-l deriva din ung. *gõrõngy* „bulgăre“, propusă de Țihac (II 502), sau din formele dialectale ungurești *garancs*, (Siebenbürgen) *gorongya*, date de Weigand (*Jahresb.* XVI 224).

În ce privește originea formei alb., G. Meyer (EWA. p. 132—133) o pune în legătură cu niederd. *grand* „Weizenkleie, grober Kiessand“, pe care Jokl (*Stud. zur alb. Etym.* 25) o primește. K. Treimer (*Mitt. des Inst.* p. 358), plecând de la considerația că formele cu inițialul *kr-* pentru *gr-* sânt mai vechi, mai ales că forma cu *gr-* nu este cea mai deasă, îl aduce în legătură cu vsl. *krupa*, *krupica* „Brocken, Krümchen“, rus. *krupa* „Grütze, Graupen“, *kropky*, „zerbrechlich, spröde“ etc., derivând dintr'un participiu **grumpō*. Din cauza prezenței formei cu *gr-* în limba română și, mai ales, din prezența ei și la Aromâni, rezultă că ea trebuie să fie veche în limba română și, prin urmare, și în limba albaneză. De aceea, ținând seamă de vechimea ei, ea ar putea reprezenta forma originară, și în nici un caz una rezultată supt influența lui *grun* „Getreide.“ Cluj

GURITĂ s. f. (pl. gurițe. Se aude numai în regiunea Bitoliei) Fel de pere pădurețe, pere mici galbene și acrișoare la gust.

Din *gorŭitse* «Holzbirne, wilder Birnbaum». Nu se știe dacă *gorŭu*, cuvântul general la toți Aromânii pentru *peară*, care se mai întâlnește numai în Lit. Pop., stă în legătură cu *gõritse*.

GŪVĂ s. f. «Gaură, găunășitură, înfundătură, cavernă» Dal., cf. Basmе 339/13, Obed. Texte 43. [Derivate: *guvifă*, (păstrat mai mult ca nume propriu) *govică*, *govice* s. f. „gaură mică, găurice”; *guvileaci* „orificiul, gaura anusului, găoază”. Dal.]

Din *guve* „Höhlung”. Pap. (Not. Etim. 26) nu-l desparte de lat. *cavus*. În Scrit. Arom. p. 216 îl derivă din ngr: γούβα. Tot așa și Pascu (AAR 171). Dar în arom. nu se pronunță nici în Epir γυβά (cu γ), ci pretutindeni *guvă* (cu g), ceea ce dovedește că vine din albaneză.

ΓΆΛΕ s. m. v. lală.

HARABÉL'Ū s. m. (întrebuințat la Aromânii din nord). Vrabie.

Din *harabel'* „Sperling” și *aravel'é*.

HUT,-Ă adj. Nebun, prost, idiot, neghiob. Dal., cf. Lit. Pop. 972/14. [Derivate: *huțami* s. f. prostie, neghiobie, nebulie. Dal., *huțil'ă* s. f. id.; *huțăscu'* vb. IV înebunesc, mă prostesc].

Cuvântul există și în dialectul dacor. în derivatul *uture* și, ca nume de loc., *Huture*, *Utura*, despre care vezi p. 456.

Din *hut* „Eule” (G. Meyer EWA. 460), „dumm, verwirrt” (Weigand Ab. Wb.). În arom. s'a păstrat numai cu înțelesul figurat. Cuvântul există și în sârb. *utina*, bulg. *ut*, *utka* și *hutka* sinon. cu *kukuvija*, *kukuvěika*, *kukumějka* (Gerov), nu însă și *utva*; cum greșit se dă din Hasdeu la Densusianu (o. c. 16). Un *utva* există numai în sârb. cu înțelesul „pasăre de apă” (Karadžić).

HŪTĂ s. f. șoim, vultur, cf. Cod. Dim. 113/17; Lit. Pop. 994/1.

Din *hute* (la Hahn) „Weihe, Taubenstösser” (G. Meyer, EWA. 460).

IERĂKÍNĂ s. f. v. gărăk'ină.

IÉTĂ s. f. v. etă.

IZÓTE adv. (Întrebuințat la Aromânii din nord; la cei din sud se aude *ácsiu*). În stare, capabil. *Nu easte izote s-facă niți un lucru* (nu este în stare să facă nici o treabă).

Din *zot* m. „Herr, Gott”; adj. „tüchtig, geschickt, fähig”. În arom. cuvântul a pătruns din întrebuințarea lui articulată: *i zoti* „fähig, im Stande, geschickt” (Weigand, Alb. Gramm. 46/5). *Ti je šum i mir edé i zoti* „tu ești foarte bun și capabil” (Pedersen, Texte 53).

K'ELK'Ă s. f. Pahar (la Dal. și Const.) sticlă, butelie. [Și: *'kellu* (Const.), *k'ella* (Corallio) ca G. Meyer, EWA. 221]

Din *k'elk'*, *k'elk'e* „Glas, Porzellan“ din, lat. *calicem* (G. Meyer I. c.).

K'ÉLCU s. a.; K'ÉLK'E s. f. v. k'elk'ă.

K'ÉNDRĂ s. f. v. k'indră.

K'ÉRĂ s. f. Car, căruță. Din *k'erε* cu același sens.

K'INDRĂ s. f. Adunare de oameni, grămadă de oameni (întrebuințat numai la Fărșeroți), Weigand, Die Aromunen, II 194/100.

Acaț k'endră stau locului, mă opresc. Cod. Dim. 111b/10. [Și: *k'endră*]

Din *k'endre*, derivat de la *kindroj* „bleibe stehen, verweile“.

K'IPRU s. m. Clopoșel, zdrângănel (Dal.). [La Aromânii din nord, numai: *k'ipur*].

Din *k'ipre* „Kupfer, Bronze, Messing“, din lat. *cuprum* (cf. Weigand, în Vollm. Krit. Jahresb. V. I 97 și Jahresb. XII 103).

L'ÁBRICŪ s. m. Nume de pește. La Cavallioti tradus prin ngr. λαβράκι „Seewolf“. cf. G. Meyer Neugr. St. IV N° 512.

Din alb. *l'abrik* „Seewolf, ein Fisch“ G. Meyer EWA. 233.

LĂLĂ s. m. (pl. lălăni) Unchiu, cf. Cod. Dim. 72b/19. [Și: (la Fărșeroți) *γale* s. m, Weigand, Die Aromunen, II 198/113].

Cuvântul stă în strânsă legătură cu alb. *l'al'ε* „Vater, Grossvater“, „Vaters Bruder“, în ngr. λαλᾶς „grand-père, gouverneur, mentor“ G. Meyer EWA. 236. Înțelesul din arom. este identic cu acela din alb. „Vaters Bruder“, deși din punct de vedere formal se potrivește mai bine cuvântul grecesc.

LĂPĂRDIE s. f. (pl. lăpărdii, întrebuințat mai mult la plural, la Aromânii din nord). Palavre, vorbe goale, minciuni. *Ți spuñi ahâte lăpărdii* (ce spui atâtea minciuni?).

Din *l'aperdi* „schmutzige Rede“ (Christophoridi, 198). Despre etimologia cuvântului alb., vezi Jokl (Stud. zur alb. Etym. p. 47).

L'AR, -Ă adj. (Se întrebuințează numai la Aromânii din sud). Este dat de Murnu (Rum. Lehnw. im Neugr. p. 31) cu înțelesul de «pestriș» (scheckig, bunt), despre oi și câini.

Din *l'are* „bunt, scheckig“. Cuvântul se găsește și la Greci λάρου „Bezeichnung einer gewissen Färbung der Schafe“. După G. Meyer (EWA. 238), forma alb. ar fi un postverbal. de la *l'aros*, din ngr. λερώνω „murdăresc“, care a dat și arom. *lerusescu*, bulg. *lerosvam* „murdăresc“.

LEĂNGĂ, epitet pentru persoanele de statură înaltă și subțire; după Dal. „persoană leneșă și de o statură lungă, șuiu,

lungană“, *Iasti un leangă* (e o persoană leneșă și de statură lungă) ib. [Și: *leangu* (nou masc. refăcut din *leangă*) „lungan, șuiu“ *Am un frati leangu* (am un frate lungan) Dal.].

Din *l'angua* „Windhund“ cu trecerea lui *a* > *ea* precedat de *l'*, ca în *fl'ake* > *fleacă*, *fl'ame* > *fleamă* etc. În arom. s'a păstrat înțelesul figurat de „ogar“, pentru un om înalt și slab, după cum se și zice în dacor. „slab ca un ogar“. Papahagi (Not. Etim. 48) îl derivă din *lungu* + *leane*, după cum *lîngarsu* „mâncăcios, lacom“ din *linge* + *vase* (!). Despre originea formei albaneze vezi p. 451.

LEĂNGU s. m. v. leangă.

LÉLIC s. m. (pl. leliț) Barză. Dal. [Și: *lilec* (Const.), *tulec* (Dal.), *ul'ulec*: *Ul'ules'i*, tradus în alb. *l'ol'eket*. Daniil 124.]

Din *l'el'ek* (l'ol'ek) „Storch“, din turc. *lejlek* id. Există și în ngr. *λελέκι*, sârb. *lejlek*, *lelek*, același cu dr. *liliac*, alb. *tšor-el'ek* (din tšor „chior“ și l'el'ek) „Fledermaus“. G. Meyer, EWA. 241.

LILÉC s. m. v. lelic.

LILÎTȘE s. f. Floare. (Pentru acest cuvânt se întrebuintează mai multe forme: mai întâiu *floare*, aproape dispărut, se mai aude în Aminciu, Clisura, Nevesca și se mai întâlnește numai în Cod. Dim.: 64/1. După aceea *lutudă* și *lălută* (numai în Epir) Lit. Pop. 819/73, 832, Ucîta 45).

Cuvântul nu poate fi despărțit de *l'ule* „Blume“, (G. Meyer, EWA. 250; Jokl. Stud. zur. alb. Etym. 53). El trebuie să fi intrat mai de mult în dialect, încă pe când *i* din l'il'e (< lat. *lilium*) nu trecuse în *u*, din cauza lui *l'*: l'ule (cf. Pekmezi, Gramm. der alb. Spr. 56), pentru ca mai pe urmă, împreună cu suf. -ice, să ne dea *lilice* (cf. Capidan, Die Nom. Suff. 53).

L'OCĂ (La Aromâni din nord). Epitet pentru oameni proști. *Ești un l'oco* «ești un prost». (La Aromâni din sud) „Nume propriu de bărbat, familie de drăștilar (= posesor de dârste, vâltori) de moș strămoș la Avela“ Basme, 348/22.

Din *l'oc* „Dummkopf“.

L'UCĂNCU s. m. v. culucancu.

L'UFTĂ s. f. (Numai la Cavallioti). Luptă (G. Meyer Alb. St. N° 798). Dalametra mai dă *l'uftu* (pl. l'uftaň) „om voinic, războinic, luptător“. *Hiu l'uftă* (sânt om voinic).

Din *l'ufte* „Krieg“. G. Meyer, EWA. 250.

L'ÚFTU vb. I. (După Const., întrebuițat în Vovusa pentru forma aromână obicinuită „alumtu“). Lupt.

Din *l'uftoj* „kämpfe“ (Const.).

LULÉC s. m. v. lelic.

LUMÁK'E s, f. v. alumak'e.

LÚNGĂ s. f. Umflătură la picioare din cauza frigului. Dal.

Dacă e substantivat din *lăngoare lungă* „boală care ține mult“ s'ar putea compara cu alb. *lunge* „Entzündung der Mandeln“ (Pascu, Beitäge 73), despre originea căruia cf. G. Meyer, EWA. 53 și Jokl, Stud. zur alb. Etym. 53.

MĂDZĂRE s. f. (întrebuițat rar). Mazăre, cf. Lit. Pop. ^{926/35}. Madzăre. Cavallioti (G. Meyer, alb. St. IV No. 520).

Cuvântul există și în dialectul dacor. *mazăre*.

Ca mai toate cuvintele de plante (brad, bung din bunget) care se aduc în legătură cu formele corespunzătoare din limba alb., și *mazăre* arată aceeași greutate formală ($o > a$) din *module*. În ce privește legătura formelor alb. și română cu numele de plante păstrate la Dioscoride ($\mu\zeta\omicron\upsilon\lambda\alpha$) vezi Miklosich (Rum. Unters. I 209), G. Meyer, (EWA. 184) și Dens. (H. I. r. I 23). În timpul din urmă, H. Barić (Albanorum. 55-56) a încercat să explice cuvântul albanez, plecând de la un tip **mādale/e* care ar corespunde și formelor române: *madzăre*, *mazăre*. Rămâne să se știe dacă, din punctul de vedere indoeuropean, o astfel de formă poate fi stabilită pentru limba albaneză.

MĂGŪRĂ s. f. (La Aromânii din Albania) colină, (în general) colină ridicată în șes. [Și: (în Epir): *măgŭlă* (Pap. Not. Etim. 33), *măγŭlă* (Dal.)].

Este același cu dacor. *măgură*. Despre diferitele încercări de a se explica originea acestui cuvânt, cf. Wędkiewicz (Revue Slavistique T. VI p. 111), Barić (Albanorum. I.) și Dacoromania I 512 și 521-522. Supt această formă, el stă în strânsă legătură cu alb. *magul'e* „Hügel“, din care derivă (G. Meyer, EWA. 119). Greutățile ce se ivesc din cauza lui *-l' > r*, atunci când normal avem *-l > r*, s'ar putea înlătură prin prezența în alb. a formei *sumbul'* (atestat la Cavallioti) alături de *θumbule*. Despre *măgură* vezi și N. Drăganu, *Din vechea noastră toponimie în Dacoromania I* p. 122.

Formele aromâne cu *-l-* sânt din gr. $\mu\alpha\gamma\omicron\lambda\alpha$, care, în ce privește accentul, ar fi putut influența și pe *măgŭră* pentru *mă-*

MĂRĂL'U s. (atestat numai la Cavallioti: *Μάραθρον* = mărăl'u (cf. G. Meyer, Alb. St. IV No. 584). Mie nu-mi este cunoscut și nici în dicționare nu-l găsesc atestat. În locul lui *mărăl'u* astăzi se întrebuițează *malaθru* (< gr. *μάραθρον*) și *maranθu* (amândouă atestate și la Dal. p. 127). Mikiosich (Rum. Untersuch. I p. 210) îl traduce prin „foeniculum“ adică „molură“ și, după el, și G. Meyer (Alb. St. I. c.) dă în traducerea germană „Fenchel“.

G. Meyer (EWA. 259) îl aduce în legătură cu alb. *maraj* „Fenchel“ „foeniculum officinale“ din **marathrium* (*marathrum* gr. *μάραθρον*, care a dat vsl. *molotrū* > dacor. *moltru*).

MĂZDRĂC (pl. măzdracuri) Măzdrac, lance, sulită, Cod. Dim. 61^b/20. ib. 119/22.

Din *mæzdrak* (gheg *mazdrak*) „Lanze“. Din turc. *mizrak*, pop. *myzrak* id. Cuvântul există în bulg. și sârb. La Aromâni se întâlnește numai în Cod. Dim., ceea ce dovedește că este de proveniență albaneză.

MBĂRÛ v. ambar.

MENDUÉSCU vb. IV v. minduescu.

MERIMĂGĂ s. f. v. merimangă.

MERIMĂNGĂ s. f. (pl. merimândzi) Păianjen (Constantinidi). La Cavallioti: *merimagă* (G. Meyer, Alb. St. IV No. 1047). Întrebuițat numai la Aromânii din Albania, încolo *pangu*.

Din *merimage*, *mirëmange* „Spinne“. (Vezi și celelalte forme alb. la G. Meyer, EWA. 274-275).

MİNDE s. a. Minte. (Atestat numai la Cavallioti). *Minde* (Μίντε) G. Meyer, Alb. St. No. 180. La No. 665 găsim *minte* (Μίντε) traducând pe gr. νοῦς.

Este pentru *minte* (<lat. *mentem*), influențat de alb. *mend* (art. *mendi*) „Verstand“ (G. Meyer, Alb. St. ib.).

MINDUÉSCU vb. IV. (Întrebuițat mai mult refl.) Mă gândesc, reflectez, mă chibzuesc. Cod. Dim. 123/2. [Și: (la Cavallioti) *menduescu* (G. Meyer, Alb. St. No. 945); în Epir: *mintuescu*. Derivat: *minduire* s. f. gând. Cod. Dim. 30^b/18].

Din *mendoj* (*mendonj*) „denken, überlegen“ G. Meyer (EWA. 274).

MINTUÉSCU vb. IV v. minduescu.

MIZIA adv. Abia, cu greu, Obed., Texte. 75. [Și: *mizii*, *mizili* adv. *Mizii pot s'imnu* (abia pot să umblu) Dal].

Din *mezi* „mit Schwierigkeit, kaum“ (Weigand Alb. Gramm. § 107).

MOȘĂ adi. ei s. f. Bătrână habă Moșă Cavallioti (

Meyer, Alb. St. 186). [Derivate: *mușică* s. f. (cu înțeles alintător și bătrână de statură scundă) Basmе 32/15; *mușescu* vb. IV îmbătrânesc. Dal.; *mușescu-ească* adj. băbesc; *mușeaște* adv. bătrânește].

Cuvântul există în toate dialectele, cu singura deosebire, că, pe când în arom. se întâlnește numai supt forma feminină, în megl. și istr. are numai forma masculină. În dialectul dacor., îl întâlnim supt amândouă formele: *moașe* și *moș*, și anume: în limba veche cuvântul *moașă* apare cu înțelesul de „bunică”, cf. Moxa 397/28, Prav. Mold. 50, Gorjan, Halima II 120, Zanne, Prov. IV 481. De la *moașe* avem *strămoașe* cu înțelesul de „străbună” (ca strămoș). Letop. II 203/14, Uricariul XVII 369/10 etc. După această formă feminină (*moașe*), care este cea originară, s'a format *moș*, probabil după despărțirea dialectului aromân, căci, după cum am spus, el lipsește în acest dialect și se găsește în toate celelalte. Înțelesul lui *moș* trebuiă, la început, să fie paralel cu acela al lui *moașe*. De aceea, în limba veche, îl întâlnim numai cu înțelesul de „bunic”, cf. Moxa, 395/6; Prav. Mold. 49/2. Se înțelege însă că înțelesul primitiv atât la *moașe* cât și la *moș* trebuie să fi fost, după cum reiese și din sensul lui *moașă* din dialectul arom., acela de *bătrână*, *bătrân*. Cu acest înțeles în dacor. nu se mai întrebuințează decât la masculin: *Moșul mergea în fiecare zi la lucru*. Mera, Basmе 5 etc.

Cu înțelesurile de mai sus cuvântul vine din *moșe* (mai vechiu *motșe*) „Greis, Alter”. Faptul că în alb. cuvântul este de genul masc. și în româna (*moașă*) de genul fem., nu prezintă nici o greutate (vezi pentru aceasta cele spuse s. ată).

Prima formă care s'a dezvoltat din *moșe* a fost *moașă* (*moașe*), cu înțelesul primitiv de „bătrână”, așa cum se vede din întrebuințarea lui în aromânește. Acest *moașă* s'a păstrat cu înțelesul de „bătrână” numai în aromână, față de *auș* și chiar *pap*, amândouă cu înțelesul de „moș”, din care avem *strauș* și *străpap* „strămoș, străbun”. În celelalte dialecte: dacor., megl. și istr., în care *auș* și *pap* se pierduseră, în locul acestora s'a format un nou masculin *moș* din unica formă, la început, pentru străromâna: *moașă*, cu înțelesul originar „bătrână”. Acest *moașă* s'a păstrat azi ca termen general pentru „bătrână” numai în arom., pentru că în acest dialect cuvântul *bitărn* (veteranus) aproape a dispărut din graiu și nu se mai întrebuințează decât

numai în: *carne bitărnă*. Dintre celelalte dialecte, dialectele megl. și istr. l-au pierdut, iar dialectul dacor. l-a păstrat cu înțeles redus. În schimb însă, în toate aceste dialecte, s'a păstrat bătrân-bătrână pentru formele arom. auș-moașă.

Din alb. cuvântul a trecut la Greci: *μοσε*, abgekürzt *μ6* „Mutter“, als Anrede, also Vokativ (Kretschmer, Der heut. Lesb. Dial. în Schrift. d. Balkankom. VI 450) și la Bulgari, despre care vezi p. 456.

MOI interj. Măi, tu, fă. (Întrebuințat aproape exclusiv înaintea subst. feminine; rar înaintea subst. masculine.) Lit. Pop. 922/22.

Din *moj* același. *Škiperi moj mame daše*. Pedersen, Texte 102.

MUNDUËSCU vb. IV. Chinuesc, muncesc pe cineva. *pedep-sesc*. Atestat numai în Cod. Dim. 70/19, 12/11, cf. 12/23. [Derivate: *munduire* s. f. Chin, pedeapsă. Cf. Cod. Dim. VII/25; la plur. *munduiră* (pentru munduirile) ib. XIII/12; *munduitu*, -ă adj. „chinuit, torturat, pedepsit“ ib. XIII/12].

Din *mundoh* „mache Mühe, plage, martere“ (cf. Jahresb. I, 62).

MURĂ s. f. v. amură.

MURGU adj. Murg, oacheș, (mai ales despre animale). *Câni murgu* (câne oacheș) Dal. întrebuințat, în special, ca nume pentru caii de culoare brun-închisă. Basmе, 300/19. [Derivate: *amurgu* adj. întunecos, obscur. *Tu amurgu* „à la tombée de la nuit“. *Amurgu* s. m. (nume propriu). Basmе, 242/30, 243/3; (*a*)*mur-dzită* s. f. amurg (în special în expresia) *tu amurdzită* spre amurg, într'amurg ib. 260/11; (*a*)*murdzîș* s. a. (pl. amurdzîșuri), Dal., cf. Basmе, 523, Obed., Texte 19/3; *murdzeaște* vb. IV amurgește, se face seară, se înserează].

Cuvântul există și la Megl. *murk*, mai ales ca nume pentru câni: *murdzi*, în dacor. *murg*. (*Pământ murg*. Economia 6; *Oaia murgă*. Biblia, 1688, 22).

Este răspândit în întreaga Peninsulă Balcanică: alb. *murg* (art. *murg - u*), „dunkel-schwarz, grau, fig. unglücklich“; bulg. *murg* „braun, rotbraun“, *murgav* „schwarzbraun, dunkelbraun“, *murgû-lav* „braun, brünett“, *Murgaș* nume de munte; sârb. *murga* „olivénfarbig“; grec. *μορρος*, „schwarz, dunkelfarbig, von Hunden“; *μορρος*, *μορρα*, *μορράνα*, „mit schwarzem sonnverbranntem Gesicht, dicht haariger schwarzer Hund“; *μορρους* „schwarz, Bezeichnung eines Hundes“, cf. G. Murnu, Rum. Lehnw. im Ngr. 32-33; G. Meyer, Indogerm. Forsch. VI 111; EWA. 292, Pentru

specializarea lui ca nume de câni în limba gr., cf. Thumb în Indogerm. Forsch. II, 119.

În privința întrebuirii lui ca nume de animale, este de observat că la Dacoromâni se aude mai des pentru caii de culoare neagră bătând în roșu: *Doi cai, unul alb și unul murg*. Letopisețe II ²⁴⁵/₁₆. *Murgule, coamă rotată* (Jarnik-Bârseanu, D. 314. De asemenea și pentru boi, vaci (cf. Damé, Term. p. 27). La Aromâni se întrebuițează despre cai și catări, dar mai ales despre câni; tot așa la Meglenoromâni. Dintre celelalte popoare balcanice numai Grecii au această întrebuițare. La Albanezi, din contră, numai despre cai: *murdžar* „Pferd“. La Bulgari și Sârbi lipsește această însemnare specifică pentru animale. De aci se vede dar că întrebuițarea generală, pentru denumirea cailor, este la Români, Albanezi și Greci, iar aceea pentru denumirea cânilor, numai la Aromâni, Meglenoromâni și Greci.

Despre originea cuvântului vezi p. 478.

MUȘCĂ s. f. (Întrebuițat mai mult la Aromânii din Albania și în Gopeși, încolo mulă, mulare) Catâr, mășcoiu, cf. Cod. Dim. ¹⁰³/₆.

Cuvântul se găsește și în dialectul dacor. *mușcoiu, mășcoiu* și, ca și celelalte elemente de origine albaneză comune cu dialectul arom., trebuie să fie vechiu în limbă. Răspândirea cuvântului în limbile romanice din apropierea ținutului locuit odată de Iliri (ven. *musso*, friul. *muss* etc.), și în limbile slave (vsl. *mīzgu* „mulus“, *mīska* „mula“, bg. *mășka*, mbg. *maska* etc.) precum și prezența lui în limba albaneză (*mušk, muške, mutške*) „Maulesel“ alăfăcut pe G. Meyer (EWA. 293) să admită o rădăcină alpină, de origine ilirică: *mus-*, *musko*, o părere care a fost reprodușă și de Dens (H. I. r. I 224).

În ce privește formele române, ele, după cum arată prezența lui ș. derivă direct din albaneză. (Vezi Treimer în Zeitschr. f. r. Ph. XXXVIII 393; Barić, Albanorum. 56.)

MUȘCONU s. m. (pl. mușcoñi) Insectă; muscoiu. (Dal.). La nord înseamnă „tăun“.

Cu acest din urmă înțeles este același cu *muškoñe* „Mücke, Zanzare“. S-ar putea să fie din **muscoñu* augm. de la *muscă* (CDDE. 1180), influențat de *mușc*; în cazul acesta, forma albaneză ar fi un împrumut din aromâna.

MUȘCUR, -Ă adj. Alb la urechi și la nas, cu pete albe la cap. *Capă mușcă* (capă albă la urechi și la nas) Dal.

Cuvântul există și în dacor.: *muscur*, este „oaia care are pe botul mai deschis pete negre, cărora li se zice muște. Oaie *muscură* sau *muscurie*. e oaie cu muște pe bot“. G. Giuglea (Cerc. Lex. p. 18), aducându-l în legătură cu *fumur*, -ă, îl derivă din **musculus*, -a, -um pentru *muscidus*, prin substituție de sufix, ceea ce n'ar fi cu neputință. Forma arom. (cu ș pentru s) ne îndreaptă la limba albaneză. Aci avem: *muškulüer* „eine Farbenbezeichnung, wie es scheint: braun?“ (G. Meyer, EWA. 294), care trebuie să stea în legătură cu formele românești, deși derivația cuvântului nu este clară, iar, ca însemnare, se apropie mai mult de forma dacoromână.

NĂPĂRTICĂ s. f. (pl. *năpărțiți*) Viperă, napârcă. În multe părți se confundă cu șarpele. La Aromânii din nord *năpărtica* este un șarpe mai mic și gros. Daniil ^{173/30}. *Năpărtică* Cavallioti (G. Meyer No. 707). [Și *nipărtică* (pl. *nipărțiți*), Dal. Forma *nepurtică* dată de Weigand pentru Aromânii din Olimp, este greșită (Olimpo-Wal. p. 136). Derivate: *năpărticușă* (*nipărticușă*) s. f. puiu de viperă, de napârcă; la Dal. „șerpoi“. *Năpărtik'edz* (*nipărtik'edz*) refl. devin rău, mă înrăutățesc, (la Aromânii din nord) mă îngrozesc, mă mâhnesc; *năpărticos* adj.].

Cuvântul există și în dialectele megl. (despre care vezi la p. 457) și dacor. În acest dialect avem *năpârcă* cu amândouă înțelesurile ca în arom.: *năpârcă* = șarpe cu trupul gros și scurt (Hasdeu, Chest. I 418, II 88, IX 375); *năpârcă* sau șarpele fără coadă (ib. IX 340) și = viperă (ib. XVII 287; cf. IX 59). În Moldova și: *nopârcă* s. f. (Alexandri, Teatru 1144; Marian, Vrăji 208; Dr. Leon, Med. Pop. 99; Hasdeu, (I 17; X 152; XII 27) *nopârtcă* s. f. ap. Tiktin, Dicț. Germ. Rom.

Dacă această din urmă formă există, într'adevăr, în dialectul dacor., atunci amândouă formele albaneze *nepërke* și *nepertke* (aceasta din urmă atestată la Cavallioti) au existat odată peste tot în limba română. În cazul acesta, încercând să reconstruim forma originală, am avea: *năpârcă* (din care, prin labializarea lui *ă* din silaba inițială în *o*, a rezultat: *nopârcă*) — *nopârtcă* (dintr'un mai vechiu *năpârtcă*, cu aceeași trecere a lui *ă* > *o* ca în *nopârcă* și megl. *noproțcă* din **năprâtcă*) — arom. *năpărtică* — **năpârtecă*. Din toate aceste forme, dacor. *nopârtcă* și megl. *noproțcă* se identifică cu alb. *nepërteke*; iar din prezența lui *i* (< *e*) în silaba penultimă din forma arom. (*năpărtică*), re-

zultă că și formele alb., dacor., megl., au trebuit să aibă odată acest *i*, sau mai bine zis *e*, și că, prin urmare, toate au pornit odată de la forma: **năpârtecă*. Ținând seamă de faptul că atât în arom. cât mai ales în dacor. înțelesul fundamental este acela de „șarpe cu trupul scurt și gros”, s’ar putea ca *năpârtecă* să reprezinte o formă contaminată din *natrix* + *perțica*, deși greutatea ce se ivesc din această derivare nu sânt tocmai ușor de explicat¹.

NĂSĂHĂTE s. f. v. năsihate.

NCOT, NGOT v. cot.

NGRĂNE s. (La Aromânii din nord) neînțelegere, supărare, (în familie), ceartă, dezbinare, zizanie. *Lă intră ngârna*, s’au dezbinat și învrăjbit. [Derivate: *ngrănescu* și *ngărnescu* vb. IV (la Aromânii din nord) mârâi (mai ales despre copiii mici când nu li se face ceva pe plac), mă supăr, mă cert. (La Dal.) *ngârriiri* a smorcăi, a sclifosi, a scânci, a gâlcevi, a se certă mereu, a mormâi, a mârâi (la câni). *Mi ’ngârheaști totna* (mă gâlcevește în totdeauna); *ngârriarcu* s. m. care se ceartă mereu, care murmură, care nu-i mulțumit de nimic].

Din *grîne* „Zorn” (ital. *grigna* il parlaro aspro, adirato) de la *digrignare* (G. Meyer, EWA. 131). Cuvântul există și în ngr. *γρίνα, γρίνια* „Streit” *γρηνιάζω* «streite». În arom. cuvântul a pătruns din alb., după cum arată *g* inițial. Altfel Papahagi (Not. Etim. 5) și Pascu (AAR. 177).

NIPĂRTICĂ s. f. v. năpârtică.

PABESŪ adj. (rar) Necredincios, Iaș. Lit. Pop. 843/39.

Din *pabese* «ungläubig, treulos», alcătuit din *pa* «fără» și *bese* „Glaube”.

PĂIE s. f. (La Aromânii din nord numai cu înțelesul) zestre; (la sud) parte de carne (Dal.), parte, porțiune de orice lucru (comunicat de Dr. Z. Papatanasii), cf. Lit. Pop. 967/5, 901/8.

Din *paie* (< pal’ε) „Mitgift”. (Pentru etimologia formei alb. cf. G. Meyer EWA. 318).

PĂITĚSCU vb. IV. Tocmesc (un servitor s. lucrător) cu plată, năimesc; (refl.) mă tocmesc la cineva cu plată.

¹ Ideea că, în prima parte a cuvântului *năpârtică*, trebuie să se ascundă lat. *natrix*, mi-a fost sugerată, într’o convorbire, de dl profesor N. Drăganu.

Din *paitoj*, *pak'toj* „komme überein, miete, bezahle“. După G. Meyer (EWA. 319) forma alb. vine din **pactare*, de la *pactum*, influențat de ngr. *πακτώνω* „miete, vermiete“.

PĂRMĂTĂR s. m. (Se aude mai mult în spre nord). Forma cea mai întrebuițată este *pârmâteftu* neguțator, comerciant.

Din *pramatar* „Kaufmann“, derivat din *pramati*, ngr. *πραματεία* < *πραγματεία* „mar. handise, denrée, article de commerce“, ca *arg'andar* argintar, *l'opar* vâcar, *potșar* vânzător s. fabricant de ulcioare etc. Direct din grecește, cum dă Pascu (Suf. 92), nu poate veni de ôarece o formă *πραγματάρης* nu există. Cuvântul se întâlnește și în dacor. *premătariu* (cf. N. Drăganu, în Dacoromania I p. 302).

PĂTĂ s. f. (singura formă întrebuițată la nord. Dal. mai dă și *patcă* Gâs. a).

Din *patē* „Gans“. Cuvântul este răspândit și la popoarele slavice buig., sârb. *patka* „rață“ (G. Meyer EWA. 324). De asemenea și în limbile romanice: span. *pata* „rață“, *pato* „rățoiu“ etc., pentru care Meyer Lübke (REW. 6301) presupune existența unei „forme **patta* „Pfote“, „Tatze“. În arom. cuvântul, după înțeles, vine din albaneza.

PEATICĂ s. f. Bucată de pânză s. de orice obiect țesut, cârpă. Prin restrângerea înțelesului, mai însemnează și „basmă, batistă, broboadă“. Și: (la Aromânii din sud și Veria) *peatic* s. a. Derivate: *mpeatic* vb. I (cârpesc, petecesc; *dispeatic* descos petecele de pe o haină; *mpiticat*, -ă adj. (despre o haină) plin de petece, petecit, cârpit).

Cuvântul există și în dial. dacor. *petec* (forma cea mai răspândită) și *petic*; de asemenea *petecă* și *petică*, cu un înțeles ceva mai larg decât în arom. și anume: bucată de piele, porție de pământ. În dialectul megl. *peatic* este foarte puțin întrebuițat cu înțelesul „bucată de pânză, batistă“, și „scutece“, înțeles care îl apropie de sensul originar.

Ca origine, nu poate fi despărțit de alb. *petke* care, ținând seamă de celelalte forme indoeurop.: germ. *paida* „Rock“ etc. ar derivă dintr'o formă primitivă *paitika* (K. Treimer, *Beiträge z. alb, Sprachgesch.* in *Mitteil.* 350). Singura greutate care se interpune la această derivațiune este că, pe când cuvântul albanez presupune o formă cu *i* căzut (*petik-petike-petke*), în limba română, judecând după arom. *peatică* dintr'un mai vechiu *peatecă*, trebuie să avem un *e*. Altminteri, metafora lui *e* din

prima silabă nu s'ar putea explica. Despre originea latină a formelor române, vezi Candrea (Conv. Lit. XXXVII p. 374—381) și Pușcariu (Wb. 1287).

PH'ÊȘCĂ s. f. (Numai la Cavallioti, cf. G. Meyer, Alb. St. No. 840) Piersecă. Încolo, în arom., *k'arsică*.

Din *piēške* „piersecă”.

PICĂ s. f. (Întrebuințat mai mult la Aromânii din Albania) Lovitură de apoplexie, damblă. Lit. Pop. 1022/35; Weigand, Die Aromunen II 110/69. — Este același cuvânt cu arom. *k'icută* picătură și apoplexie. *S-ti agudească k'icuta* (Dal.) același cu: *s-ti agudească pica* (lovi-te-ar damblaua).

Din *pikē* „Tupf, Fleck, Sommerfleck, Tropfen, Schlagfluss”. Desvoltarea înțelesului de „damblă” din forma alb. se potrivește cu aceea din arom. *kicută* și dacor. *gută* (Lovit de gută, Șincai, Hr. II 83/5). Dintre celelalte limbi balcanice, acest din urmă înțeles lipsește în bulg. și în grecește. Din contră, există în sârbește: *kap* „picătură” și „damblă” (*kaplja te zgodila lovi-te-ar damblaua*), cu înțelesul al doilea, întrebuințat numai în Muntenegru (cf. Karadžić), poate, supt influența albaneză, și în turcește *damla* picătură și apoplexie (*damla, damla ghiöl olur* „picătură cu picătură se face un lac”).

PL'ĂGĂ s. f. v. pleagă.

PLEĂGĂ s. f. Rană. Cod. Dim. 26b/15, 35b/10. [Și: *pl'agă* Weigand ap. Pușcariu Wb. 1331. Derivat: *pliguescu* vb. IV rănesc. Daniil 150/19. (La Dal.) *pliyuescu* „rănesc”].

Din *pl'agē* „Wunde” (din it. *piaga*, înainte ca pl > pi). G. Meyer se întreabă dacă n'ar fi din dacor. *plagă*. Numai că acesta la Români este un neologism.

PL'UMBU s. m. Plumb, glonț, cartuș, Lit. Pop. 1020/32.

[Și (la Dal.) *plumbă* s. f.]

Din *pl'ump* (art. pl'umbi) „Blei, Bleikugel” din lat. *plumbum*. (G. Meyer. EWA. 346; Pușcariu, Wb. 1343).

PŌCIU s. a. (pl. poace) Ulcior. *Pociu cu apă arate* (ulcior cu apă rece) Dal. [Derivat: *pucic* pl. *puciț* ulcior mic.]

Din *potš* „irdener Topf”, „Flaschenkürbis”. Cuvântul ține de formele române: ragus., fr., prov. *pot*, cu derivatele lui pe care Meyer-Lübke (REW. 6705) le derivă dintr'un **pottus* „Topf”.

PUȘTUËSCU vb. IV (Atestat numai la Daniil) refl. Mă îmbrățișez cu cineva. 176/3.

Din *puštoj*, după traducerea albaneză a citatului aromânesc din textul lui Daniil: *eðe me mik't te puštoheš eðete l'uaš vate*, care corespunde arom.: *și cu oaspis'i se te puštuești: și se džoři n coru* (și cu prietenii să te îmbrățișezi...).

RĂZUÉSCU vb. IV (Atestat numai la Daniil) Dărâm, ^{174/31, 154/21}.

Din *rezoň, rezoj* „stürze herab, haue ab, um (e.g. „entwurzle“) G. Meyer EWA. 365—366.

RÉTŠK'I pl. (Întrebuițat numai la Românii din Albania). Rupturi, zdrențe. Basmе ^{483/16}. Derivat: *retšcaman* adj. zdrențuros, rupt; ib. ^{482/28}. Acest *retšcaman* trebuie să fie un derivat albanez ca: *šurđamán* „surd“; *frikamán* etc.]

Din *řetske, řetske* f. „Lappen, Fetzen“. Pentru originea cuvântului alb. cf. G. Meyer (EWA. 373), care îl aduce în legătură cu vsl. *рѣца*, din care avem în dacor. *rânsă* „Kätzchen an Bäumen“ despre care s'a vorbit la p. 515 supt arândză.

RÓSĂ s. f. (Atestat numai la Daniil) Rață, ^{124/6}.

Din *rose* „Ente“. Vezi formele slave: sârb. nslov. *raca* (din care rom. *rața*) G. Meyer, EWA. 368.

RUCUÉSCU vb. Țin, apuc, Cod. Dim. ^{83b/20}, cf. ^{83b/17}.

Din *řok* „fassen, ergreifen, fest halten“.

SĂLPĂ s. f. v. țalpă.

SĂMBURE s. f. (pl. sâmburi) Sâmbure. [Și: *sumburi* s. f. *Sumburi di nucă* Dal]. Formele *sâmburu* (Dens. H. I. r. I 353), *sămbură* îmi sânt necunoscute.

Este același cu *Ōumbul(ε)*, *sumbul* (Cavallioti ap. G. Meyer Alb. St. No. 437), gheg *sumul* „nasture“. Forma arom. cu *u* din silaba inițială nu reprezintă pe cea originală; *u* este secundar supt influența lui *u* din silaba următoare. Despre originea cuvântului alb. s'a ocupat Barić (Albanorum. 10), fără să ajungă la un rezultat.

SĂRMĂ s. f. Fărâmatură de pâne, fărâmă. Basmе ^{22/11}, Lit. Pop. ^{856/80}. [Derivat; *sârmu, -are* vb. fac fărâmituri, fărâm, fig. răspândesc, împrăștiu].

Din *Ōerime* „Splitter, Scherbe, Trumm, Brotkrume“, *Ōermon* vb. „zermalme, zersplittere, zerreibe, verkrümele“, G. Meyer EWA. 90.

SCĂMBĂ s. f. Piatră mare, stâncă, Weigand, Die Aromunen II, cf. ^{240/3, 248/25}, Basmе ^{480/20}.

Din *škemp* (art. *škembi*) „Sitz, Thron, Felsen, Klippe“ și acesta din lat. *scamnum*.

ȘCĂRPĂ s. f. (pl. șcărpe) Bărdaie, tălaj. *Aprinde foclu cu șcărpi*. Dal. La nord se aude și *șcărpi* (cu s pentru ș).

Din *škarpe* „Reisig“.

ȘCOP s. a. (pl. școapi) Băț, baston, lemn, (fig.) bătaie. Basmе 271/3, cf. 43/29.

Din *škop* „Stock, Szepter, Masstab“. Cuvântul se găsește și în limba greacă împrumutat din albaneză.

ȘCRAC s. m. (pl. șcrak'i) Scorpion (insectă veninoasă din clasa arahnidelor). *Mi mâșcă șcraciu* (m'a mușcat scorpionul) Dal. [Și: *scrapu* pl. *scrak'i*, Weigand, Ol.-Wal. 41].

Din *škrap* „Skorpion“ (Weigand o. c.) din lat. *scorpius* intrat în alb. prin l. slavă (G. Meyer EWA. 409).

ȘCRĂPU s. m. v. Șcrac.

ȘCRĂPUËSCU vb. IV. Scot scântei cu amnarul din cremene, scapăr (Dal.). Este sinonim cu *ascapăr*, cuvânt întrebunțat la toți Aromânii.

Din *škrep* „schlage Funken, Feuer“.

ȘCRET-Ă adj. Pustiu, Lit. Pop. 966/2, 968/6. (Fig.) Sec, prost, neghiob. [Derivate; *șcrituescu* (*șcrituescu* Dal.) pustiesc, rămân singur. *N'i si șcritui casa* (casa mi s'a pustii) Dal.]

Din *škrete* „einsam, öde“; *škretoń* „veröde, verwüste“, din lat. *secretus*.

SCRUM s. a. (pl. scrumuri) Scrum. [Derivat: *scrumedz* vb. I (în special despre bucate, când ard pe fund și capătă un miros de scrum) *Laptile si scrumă*].

Cuvântul există în dialectele megl. și dacor. supt aceeași formă și înțeles. Stă în legătură cu alb. *škrump*, despre originea căruia vezi mai pe larg la p. 458.

ȘCÚRTIȚĂ s. f. Sorți. *a s'aruc scurtița* (o să arunc sorții sau o să dau la sorți), cf. Basmе 239/6, 8/14.

Din *škurtezε* „Loos“ (eigen[tlich] das kurze von zwei Loosen), prin schimbare de sufix. (Vezi G. Meyer, Alb. St. 91; Dens., Baust. z. rom. Phil. p. 474).

ȘCÚRTIZĂ s. f. Prepelită (Atestat numai la Cavall.) din alb. *škurterε* „Wachtel“ (G. Meyer, Alb. St. IV. 91; Capidan, Die Nom. Suff. 76).

ȘCÚRTU-Ă adj. Scurt, mic de talie, scund. Basmе 276/27. [Derivate: *scurtu* s. scuteică“ ib. 290/... *scurtóc scurtoheε* adi scurt

de tot, durdului, scund*. *Om șcurtabec* (om scund) Dal. *șcurtamē* s. f. scurțime: ib. *șcurtedzū* ib. I „scurtez, micșorez*., Basmе, 193/36; *șcirtikedzū* ib. 85/10.]

Din *șkurte* id. G. Meyer EWA. 216.

ȘCÚRTUL s. m. Februarie, Basmе 20/33.

Din *șkurt* (întrebuințat în dialectul gheg de nord în locul lui *flūr* din lat. februarus), cf. Weigand Alb. Wb. s *frūr-i* și Alb. Gram. p. 80; Hahn Alb. St. I, 155.

SFĂRLITȘŪ s. a. (pl. *sfārlitșe*) bătător s. lemn cu care se bate laptele în puțină. Dal. [Și: (la nord) *sfurlitșu*, *furlitșū* cf. Capidan, Die Nom. Suff. p. 55].

Din *fel'itș*, (*feritș*, *filitș*) „Stössel des Butterfasses“ (St. Wędkiewicz în Dacoromania, I 519) influențat de *sfurlă* „sfârlează“ din ngr. σβουρος, φροουρα (Tiktin, Dicț. germ-rom.) dacor. *sfārlă*, *sfārlează*, *sfārloagă* (Dacoromania I, 108).

SFURLITȘŪ s. a. v. sfārlitșu.

ȘIGÚNĂ s. f. (La Fărșeroți) Haină de lână femeiască, sarică, gunelă. Lit. Pop, 951/50.

Din *șegun* (*șigun*) „vorn offner Weiberrock“, (gheg) *džgone*, *džegone* „gonella di seta rossa ricamata in argento“. (G. Meyer EWA. 134). Toate derivate din *gunē* (< lat. *gunna* > arom. *gună*, despre care vezi Dacoromania I p. 520).

ȘÍL'Ē s. f. Paiu, gunoiu (care intră în ochiu), spin; (la Dal.) fulguleț, un ce foarte mic din oricē obiect, cât e negru supt unghе, Basmе 115/7.

Dintr'un **šil'ē*, astăzi *šibl'ē* „Splitter, Halm“, păstrat la Blancheus, Dictionarium latino-epiroticum (1635) supt forma *šia*, din *šil'ē* < *šibl'ē*. Despre cuvântul albanez vezi mai pe larg G. Meyer (EWA. 405).

ȘIRUĒSCU vb. IV. Taiu cu fierăstrăul. (Întrebuințat numai la Aromânii din Albania, încolo *tal'u cu șara*). Daniil 154/21.

Din *șaroj* „săge“. (Din arom. *șarā* nu poate fi derivat, mai întâiu că în arom. se zice *tal'u cu șara* și al doilea căci, din *șarā*+escu, ar fi trebuit să avem: *șărescu* sau *șirescu*).

ȘCK'IPĂRIĒ s. f. (Întrebuințat rar, numai la Aromânii din Albania pentru forma comună *Arbinisje*). Albania. Lit. Pop. 1031/49. [Și: *Șchiperie* s. f. Weigand, Die Aromunen II 182/102].

Din *Šk'iperi*, (*gheg*) *Šk'ipeni* „Albanien“.

ȘK'IPERĒ s. f. v. *șk'ipărie*.

ȘKIPOĂNE s. f. Vultur; Daniil ¹²⁴/₆. Ucuta ⁴³/₉₃. [Și: *șk'iponî* s. f. „vultur, pasăre rară” Dal.].

Din *șkiponε* „Adler, Geier”. (G. Meyer, EWA. 226).

ȘÓLE s. f. Pingeă, jumătate de talpă. (Intrebuințat mai mult la Aromânii din Albania). Ucuta 9. [(La Bitolia) *mișușole* jumătate de talpă, pingea].

Din *šo1ε* „Fussole, Sandale”.

ȘPUL'UÉSCU vb. IV (atestat numai în Cod. Dim. ³⁹/₄) Spăl.

Din *șpl'aj* (șper'aj) «spülen, auswaschen» din lat. ex-per-lavo (> arom. spirlau: *U lai și u spirlai*).

SPÚZĂ s. f. (pl. spuze) Rămășiță de cărbuni și din ori și ce obiect friabil, pulbere. Dal.

Cuvântul există și în dialectul megl. *spuză* și *spruză* (din sprună + spuză, cf. Pușcariu Wb. 1630). *Puni-l' uala cu spuză* 823; în dacor. *spuză*. În arom. înțelesul cuvântului se deosebește de acela din dialectele megl. și dacor. Aci pentru sensul cuvântului din celelalte două dialecte avem (la nord) *spurnă*, (la Aromânii din Albania) *spură*, (în celelalte părți pretutindeni) *sprună*, numai cu unicul înțeles de „cenușă amestecată cu resturi aprinse de cărbuni, cenușă fierbinte”, spre deosebire de forma „spuză”. Din spuză aprinsă se face *sprună*, *spurnă* s. *spură*.

Este din *șpūze* „glühende Asche” din lat. spodium. (G. Meyer EWA. 415). Din limba română cuvântul a pătruns în bulg. și rus. Despre forma alb., vezi L. Spitzer în Mitt. des Inst. f. rum. Spr. 143.

STÉRPŪ -Ă adj. (despre femei și vite, despre pământ) *Loc sterpū* (pământ steril), *oaie stearpă* (oaie care nu fată). Dal. [Derivate: *Stirpar* s. m. păstor de oi sterpe; *stirpuescu* vb. IV devin sterp. *Oaia stirpui* (oaia a devenit stearpă); *stirpuriu* turmă de oi sterpe. Dal.]

În dialectul megl. *sterp-ă* adj.; *stearpă* s. f. oaie stearpă, care nu dă lapte, în opoziție cu *mlăzniță* (< bg. mlăznitza, de la mlăzam „mulg”) „care dă lapte” ¹⁰/₃; *stirpar* s. m. păstor de oi sterpe, în opoziție cu *mlăznițsar*. Tot aci aparțin și derivatele *stirpes* vb. IV stârpesc 905; *stârpilșuni* s. f. stârpiciune. Tot așa și arom. *strāk'escu* (strāk'escu Dal.) vb. IV despre o apă care nu mai curge, despre un lac sau o baltă care seacă din cauza secetei. Dal. dă și înțelesul „avortez (la animale), nasc înainte de timp”. *Iapa strik'i* (iapa a avortat); *strāk'itură* (strāk'itură) s. f.

«rămășiță din băutură, apă», cu alte cuvinte, ceea ce a rămas după ce un lichid *strik'i* (secă); stârpitură, lepădătură, avort, copil stârpitură, animal stârpitură, venit înainte de timp și care nu ajunge mărimea lui naturală. Dal.

Din comparația formelor aromâne *strâk'escu* și *stirpuescu*, reiese că cea dintâiu (*strâk'escu*) este o formațiune mai veche, iar, ca înțeles, se identifică cu derivatul alb. *šterpón*, *štepoń*, gheg *šter* „trockne aus, versiege“. *Kišne šterpuare g'iθe ujerate* (arom. aveă *strâk'ită* tute apile = toate apele secaseră) Hahn, Alb. St. II 167/IV, singurul înțeles care îmi este cunoscut și pentru forma aromână. Când acest înțeles, care a trebuit să fie la baza cuvântului *sterpu*, dispăruse, continuând numai în derivatul verbal *strâk'escu*, a urmat noua derivațiune, numai în aromâna: *stirpuescu* cu sensurile date mai sus.

Același cu *šterpe* „unfruchtbar“ (von Tieren und Frauen). ȘUPLEACĂ s. f. Palmă „în înțelesul de lovitură“. Cod. Dim. 61b/14, cf. 81/9. Șupleacă Cavallioti (G. Meyer, Alb. St. No. 640).

Din *šupl'ake* (šep'l'ake) „Hand, Handbreite als Mass, Ohrfeige“. După G. Meyer, din vsl. *šupla* „debilis“ EWA. 419.

ȘURDUĖSCU vb. IV (rar) Asurzesc; (fig.) trag o palmă cuivă: *L'i šurduii una* (i-am tras una) Dal. [Derivat: *šurduit* adj. asurzit, care a devenit surd Dal.]

Din *šurđon* (šerđon) „mache taub, betäube, schwatze“ din lat. *surdus*.

ȘUT, -Ă adj. Fără coarne, ciut. *Capră șută* (capră ciută) Dal.

Cuvântul există și în dial. dacor. supt două forme: *șut* „fără coarne“ (Păsculescu, *Lit. Pop.* 55, 68, 17) și *ciut* cu același înțeles. În afară de acestea, mai există *ciută* „femeiușca cerbului“. Formele din urmă sânt mai vechi. O ciută veni împotriva noastră. Dosofteiu, V S. 79; cf. Anon. Car.

După cum a arătat G. Meyer (EWA. 420), cuvântul *șut* se găsește peste tot în Balcani, iar prin mijlocirea păstorilor români a ajuns la Unguri, la Ruteni, la Poloni și la Cehi. Va să zică, este unul dintre termenii păstorești vechi și foarte răspândiți. La Alb. există *șut* „ohne Hörner“ și *șute* „Hirschkuh“ care corespunde dacor. *ciută*. Amândouă formele române trebuie să fie de origine alb. Despre *ciută* vezi Dacoromânia I p. 512; Indogerm. Jahrb. IV (1916) 108 și Mitteil., d. rum. Inst. p. 338-339.

ȘUT, -Ă s. f. (pl. șute) Umflătură la gât, umflătură la corp

Din *šūta* pl. «angeschwollene Drüsen».

TĂLĂGAN s. m. (pl. *tălăgani*) „Abă grosieră din care se fac mantale, mantă de lână (cu glugă), spre deosebire de cea de păr de capră care se numește *tâmbare, capă*“. Basmе 480/21. [Și: *tălăgane* s. f., *tâlâșan* (Dal.)].

Din *talagan* m., *talagane* f. „Mantel mit Kapuze“ Cuvântul există și în sârbește (Montenegro): *talagan* „Art Oberkleid der Männer“, intrat din alb.

ȚĂLPĂ s. f. (pl. *țalk'i*) Urdori, sgâbârdă, puschini. Cu *țalk'i la ocl'i* (cu urdori la ochi). Dal. *Țalpă* Cavallioti (G. Meyer, Alb. St. No. 994) [Și: *salpe* (Papahagi S. A.). Derivate: *țalpos* adj. urduros, puchinos; *țalpusescu,-ire* a curge urdori, puchini de la ochi. Dal.]

G. Meyer (EWA. 125) îl aduce în legătură cu *gl'ep, gel'epε, skl'epε* „Augenbutter“, presupunând o formă **kialpū* din care a rezultat *țalpă*. Deși pare a exista o legătură între forma arom. și cea alb., totuși derivația uneia din cealaltă pare grea.

ȚAP s. m. (pl. *țak'i*) Țap.

Există în toate dialectele române.

Este același cu forma ghegă *tsap, tsjap*, (în toasca) *sk'ap* (G. Meyer, EWA. 387). Cuvântul a fost răspândit, prin păstorii români, la Slavii de nord și vest: ceh. *cap*, pol. *cap*. „Art. Schafbock mit langem dicken Schwanz, alter Ziegenbock“, rut. *cap* id. Dintre Slavii balcanici îl au Sârbii: *cap* „verschnittener Bock“ și Slovenii. La Bulgari lipsește (Berneker, SEW. p. 120-121). G. Meyer îl consideră de origine albaneză, Pedersen, din contră, îl explică ca o formațiune onomatopeică din limba slavă (Zeitschr. f. vergl. Sprachwiss. XXXVI, p. 337), iar Vasmer și Roswadowski presupun că ar fi de origine iranică (cf. Mitteil. des rum. Inst. 278). Dacă într'adevăr originea acestui cuvânt ar fi slavă, atunci ne întrebăm, de ce lipsește din limba bulgară. În orice caz, ținând seama de răspândirea lui geografică, mai ales că se găsește și în dalmata *zapo* „capro castrato“ (Bartoli, Das Dalm. II 258), originea lui trebuie căutată în regiunea ilirică. De aci cuvântul a fost moștenit de Albano-români, care l-au răspândit și la celelalte popoare. Pentru originea cuvântului vezi mai pe larg p. 460. De asemenea și Barić Albanorum. 104.

ȚÂRCU s. f. (pl. *țarcuri*) Țarc, fig. fătătură, producțiunea oilor. *K'irui țarcul di edzi* (am pierdut toți iezi) Dal.

Cuvântul există și în dialectul dacor. *țarc* cu verbul *înțarc*.

Din *Θark* „Hürde, Pferch“ supt forma *te Θark*, care a dat *te sark* > *tsark* — *țark* (cf. Dacoromania I p. 511–512), după cum *ciut* a rezultat din *te šut* > *tšut*—*ciut* (Indogerm. Jahrb. IV (1916) 106).

TĂRCULÉSCU vb. IV (refl.) mă zbat, mă tăvălesc, mă zvârcolesc. Dal.

Din *traku1oj* „klopfen“. Poate și din bg. *tărkalam* „rostogolesc“.

TARTABIC (și *tărtăbic*) s. m. Păduche de lemn, ploșniță.

Din *tertabik*, *tardabik'e* din *taktabite* (turc. *tahta biti* „Brettlaus, Wanze“) „Wanze“. In bulg. din Macedonia: *taftabita* id.

TĂSTRU s. a. v. trastu.

ȚOPĂ s. f. (pl. țope) Felie, bucată, hartan de pâne. Dal.

Din *tsopε* „Stück, Brocken, Stumpf“. *Ńi tsop diath* o bucată de brânză.

TRĂSTU s. a. (pl. traste) Traistă. (Supt această formă la Aromânii din Macedonia și Albania). Basme ^{78/16}; Weigand, Die Aromunen, II ^{144/84}. [Și: (la sud) *tastru* s. a. (vezi citate în Basme). Derivate: *trăstic* și *trăstric* „traistă mică“. Forma *trastur* dată de Hasdeu (Cuv. d. Bătr. I 304), după o comunicare făcută de Caragiani, nu mi-e cunoscută. Ea ar putea să existe ca un nou sing. dintr'un plur. *trasturi*, mai ales că la Aromânii din Olimp se aude *tastir* (Weigand, Ol.-Wal. ^{117/14})].

Este același cu dacor. *traistă* din gr. *τάριτρον*, ngr. *τράιστο*, *τάιστρο*, *ταϊστέρ* (cf. Indogerm. Forsch. II 441–443). In arom. cuvântul a pătruns din alb. *traste* (cf. G. Meyer EWA. 434).

TUMĂȚȘU s. a. (pl. tumățșe) Măncare făcută din foi de aluat. Dal.

Din *tumatșe* „Blätterteig“. Pascu (AAR. 188).

ȚUPĂȚĂ s. f. (pl. țupate) Secure mare, topor. Derivat: *țupățice* s. f. secură mai mică (cf. Capidan, Die Nom. Suff. 53).

Este același cu *sepate* „Beil“ (la Cavallioți *sopate*) din *te sepate* (*sopate*) — *tsepate* — *tsopată* — *tsupată*, ca în *te Θark* > *țarc*; *te šut* > *ciut*, despre care vezi mai sus, supt *țarcu*.

TȘAPĂ s. f. Pas (intrebuințat mai mult la Aromânii din nord). *Feațe două tșape* (făcū doi pași), cf. Basme. ^{22/4}.

Din *tșap* (art. tșapi) „Schritt“.

ȚȘUCĂ s. f. Vârf de munte, pisc, (ca înțelesul fundamental) bulgăre, căpățână de pământ. *Analtu pri tșucă* (sus pe deal) Dal.

Cuvântul există și în dialectul dacor. *ciucă* și *cioacă*, megl.

Despre originea cuvântului și legătura lui cu alb. *tšuke* și formele slave, vezi p. 462.

VĂHTI s. f. Vreme, timp (întrebuințat numai la Arom. din Albania), cf. Jahresb. XVI 203, (Tirana) 204/II.

Din *vaht* (art. *vahti*) «Zeit», din turc. *vakyt, vakt*.

VÊRȘĂ s. f. Vers, verset (Atestat numai la Ucuta 2).

Din *vjerš* „Vers“ (< lat. *vêrsus*, Papahagi, S. A.).

VÊTE s. f. (fără plural). Ins. persoană, fire. *Se nu fafi idolu a vetei'i atæei* (să nu faci idol persoanei tale). Ucuta 40, cf. Daniil^{164/25}, Dim. ^{67b/6}.

Din *vete* (vetja) «Selbstheit»: *g'ašt vēt* „cinci inși“. (Vezi Weigand, Alb. Gramm. 71 și 75).

VÎRG'IRĂ s. f. Fecioară. Ucuta 35; Cod. Dim. ^{91b/16}, ^{12b/20}. [Și *virg'iru* s. m. (refăcut după forma feminină). Tânăr, ib. ^{92b/8}. Tot aci aparține și: *g'irg'ană* din *virg'ină* > *g'irg'ină* și (prin substituire de suf.) — *g'irg'ană*. *Ș-arsare luna ca g'irg'ana* (Din cântecul «Dona» în Frățil'a, an. II p. 22). Cf. Th. Capidan, *Die nom. Suf.* p. 13, [Derivat: *virg'ireaf* ăș. f. Feciorie. Cod. Dim. ^{96b/3}, cf; Ucuta 64].

Din *virg'ir* «Jungfrau», din lat. *virginem*. (G. Meyer, Alb. St. N° 733).

V'IRG'IRU. s. m. v. *virg'iră*.

VIRIU s. Crivăț, atestat numai la Cavallioti (G. Meyer. Alb. St. N° 129).

Din *veri* și *voré* «Nordwind», din ngr. *βορέας, βορρῆος* (G. Meyer, EWA. 477).

VÓZĂ s. f. Sticlă (sinon. cu boță), atestat numai în Cod. Dim.: *Di gușă l'i spindzurăm voză* (de gât îi atárnăm) sticla ^{14/10}.

Din *voze* «Flasche», același cu *botse, votse*.

YIRKĂ'INĂ s. f. v. gârăkină.

ZDRUDÏT, Ǻ adj. Rotund, umflat (atestat numai în Cod. Dim.) *Iu lă este mușătiata . . . iu este fața . . . ația zdrudită* unde le este frumusețea . . . unde este fața... aceea umflată [de grăsime] ^{61b/1}.

Din *zdrâ* (pasiv. *zdrahem*) «sich kugelrund vollfressen».

ZÏE s. (Atestat numai în Cod. Dim.) Nevoie, lipsă, lipsă de hrană, foamete, necaz, nenorocire. [Și: *zietę* s. f. necaz, greutate, greață. ^{1/10}.]

Din *zi* „schwarz, unglücklich, Hungersnot“. *Zi e mađe* grosse Not, Bedrängnis. Are aceeași desvoltare semantică ca arom. *lăeață* „nenorocire mare“, din *laiu* „negru“.

ZÓRTE s. m. (Numai la Aromânii din Albania, în expresia) *cu zorte* cu anevoie, cu greu, cu sila, cu forța. Jahresb. XVI 203/3.

Din *me zort* „cu greu“, instrumentalul de la *zōr* „Schwierigkeit“, din turc. *zor* „Gewalt“, din care avem la Aromânii din Macedonia *zore* id. și *cu zore*, același ca și *cu zorte*. (Jahresb. XVI 209).

ZVĚRCĂ s. f. Ceafă. Cod. Dim. 103b/8, cf. 101b/16. *L'au pī zvercā* nenorocesc pe cinevā. Basme 17/5. *L'a-ți zverca* cară-te, fugi de aici. [Și: *svercā* Cavallioti (G. Meyer Alb. St. N°. 1015)].

Din *zverk* (dzverk) „Hals, Nacken“ (G. Meyer, EWA. 488). Cuvântul există și în ngr. οβέρκος „Nacken“.

TH. CAPIDAN.

Molière în România.

Scurtă privire asupra traducerilor din Molière în românește, cu specială atențiune la Misanthropul lui G. Sion.

Molière și, în genere, tot teatrul apusean pătrund relativ târziu în Principatele române. Până la începutul secolului al XIX-lea distracția obicinuită a publicului, atât nobil cât și de rând, rămân tot scamatorii, gimnasticii, caraghioșii și pehlivanii.

Aceasta nu înseamnă că în unele familii, acum cunoscătoare ale limbii franceze, în urma lecțiilor primite de la profesorii francezi, mulți emigrați, nu se citeau chiar înainte de această dată anume piese de teatru venite din Occident, ci numai că de reprezentații teatrale cu actori, costume și decoruri nu poate fi încă vorba.

Primele spectacole teatrale semnalate sânt în legătură cu armatele rusești de ocupație și date pentru distracția ofițerilor¹. Incurajați de succesul obținut de Ruși, elevii școalelor grecești și — ceva mai târziu, — ai celor românești urmează acest exemplu, așa că înainte chiar de Eterie și de Mișcarea lui Tudor Vladimirescu avem atât în Iași cât și în București un număr de

¹ Teodor T. Burada, în *Istoria Teatrului în Moldova*, vol. I. Iași, 1915, dă anul 1809 ca primul în care să se fi dat reprezentații teatrale la Iași pentru armatele rusești (pag. 94).